

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
I. ORDU MÜFETTİŞLİĞİ**

ORKUN CENBEK

**TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

HAZİRAN 2015

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE I. ORDU MÜFETTİŞLİĞİ

Orkun CENBEK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2015

Orkun CENBEK tarafından hazırlanan “ Milli Mücadele Döneminde I. Ordu Müfettişliği ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi TARİH Anabilim Dalında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı / Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~.....

Başkan:

Doç. Dr. Serdar Sarıoğlu

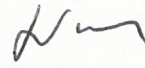
Ank. Univ. DTCF. Tarih Bölümü

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~.....

Üye:

Yrd Doç. Dr. Nihal Uzman

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı / Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~.....

Tez Savunma Tarihi: 17 / 06 / 2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Orkun CENBEK

17/06/2015

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE I. ORDU MÜFETTİŞLİĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Orkun CENBEK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HAZİRAN 2015

ÖZET

Mondros Mütarekesi'nin şartları bazı orduların lağvedilmesi ve kadroların yeniden düzenlenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Ordularının kaldırılması nedeniyle birçok üst rütbeli subay İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. İstanbul'a dönen bu subaylar memleketin kurtuluşu için askeri alanda planlar yapmışlardır. Bu planlar neticesinde Ordu Müfettişlikleri kurulması düşünülmüştür. Osmanlı ordusu üç müfettişlik bölgesine ayrılmış ve I. Ordu Müfettişliğine Fevzi (Çakmak) Paşa, II. Ordu Müfettişliğine Mersinli Cemal Paşa ve IX. Ordu Müfettişliğine de Mustafa Kemal Paşa atanmıştır. 1919 yılı Mayıs ayından 1919 Ağustos'una kadar görev yapan müfettişlikler Anadolu'da birlik ve beraberlik sağlayarak, işgallere karşı mukavemet duygusunun oluşmasında önemli roller üstlenmişlerdir.

Bilim Kodu : 1101. 2.297

Anahtar Kelimeler : Müfettişlik, Fevzi Paşa, Ordu, İşgal, Mondros Mütarekesi

Sayfa Adedi : 130

Danışman : Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ

FIRST MILITARY INSPECTORSHIP IN THE PERIOD OF NATIONAL STRUGGLE
(M. Sc. Thesis)

Orkun CENBEK

GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
JUNE 2015

ABSTRACT

The conditions of Armistice of Mudros has revealed the obligation of some armies to be eliminated and the staff to be rearranged. Due to the removal of militaries, lots of high ranking officers were obliged to return back to İstanbul. The officers that returned to İstanbul made military plans for the salvation of the country. In consequence of these plans, the establishment of Military Inspectorships was thought out. Military of the Ottoman Empire was seperated into three inspectorship areas and Fevzi (Çakmak) Pasha was assigned to First Military Inspectorship, Cemal Pasha of Mersin to Second Military Inspectorship and Mustafa Kemal Pasha to Ninth Military Inspectorship. These Inspectorships that served from May 1919 to August 1919 undertook a significant role in forming the sense of strength against the invasions by ensuring unity and solidarity in Anatolia.

Science Code : 1101. 2.297

Key Words : Inspectorships, Fevzi Pasha, Military, Invasion, Armistice of Mudros

Page Number : 130

Supervisor : Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım danışmanım Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ'a ayrıca arşiv belgelerine ve kaynaklarına ulaşmamda büyük yardımları olan Genelkurmay ATASE Arşivi çalışanlarına, TBMM Arşiv görevlisi Sebile YILDIZ'a, Araş. Gör. Selahattin AKDAĞ'a, Süleyman ÜSTÜN'e ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan çok değerli aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	5
I. ORDU MÜFETTİŞLİĞİ'NİN KURULUŞU.....	5
1.1. I. Ordu Müfettişliği'nin Kurulmasına Zemin Hazırlayan Gelişmeler.....	5
1.1.1. Birinci Dünya Savaşı.....	5
1.1.1.1. Osmanlı Devleti'nin savaşa katılması	7
1.1.1.2. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti	10
1.1.1.3. Mondros Mütarekesi ve tatbikatı	14
1.1.1.4. Paris Barış Konferansı	18
1.2. Milli Mukavemet Hareketinin Yaratılmasına Dair Yapılan Çalışmalar	21
1.3. Müfettişlik Teşkilatının Kurulmasına Dair Yapılan Görüşmeler.....	24
1.3.1. Mustafa Kemal Paşa ile Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın görüşmesi	25
1.3.2. Mustafa Kemal Paşa ile Erkân-ı Harbîye-i Umumîye Reis-i Sanîsi Kâzım Paşa'nın görüşmesi	25
1.3.3. Mustafa Kemal Paşa ile Sadrazam Damat Ferit Paşa arasında geçen görüşmeler	29
1.3.4. Üçler Misakı	29
1.4. I. Ordu Müfettişliğinin Kurulması Görev ve Yetkileri	31
1.4.1. I. Ordu Müfettişliğinin sorumluluk sahası.....	33

Sayfa

1.4.2. Kavaklı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın I. Ordu Müfettişliğine atanması	34
1.4.3. I. Ordu Müfettişliği karargâhının kurulması	37
2. BÖLÜM	39
I. ORDU MÜFETTİŞLİĞİNİN FAALİYETLERİ	39
2.1. I. Ordu Müfettişliği Bölgesinde Genel Durum	39
2.1.1. I. Ordu müfettişliği bölgesinde azınlık faaliyetleri.....	39
2.1.2. I. Ordu müfettişliği bölgesinde kurulan azınlık örgütleri	43
2.1.3. I. Ordu müfettişliği bölgesinde faaliyet gösteren çeteler.....	44
2.2. İzmir'in İşgalinin Ardından I. Ordu Müfettişliği Bünyesinde Gerçekleştirilen Faaliyetler	46
2.2.1. 14. Kolordu bölgesinde gerçekleştirilen faaliyetler.....	50
2.2.1.1. Ayvalık'ın işgali	51
2.2.1.2. Bergama'nın işgali ve Bergama baskını	54
2.2.1.3. 14. Kolordu bölgesindeki Yunan mezalimi	57
2.2.2. I. Ordu Müfettişliği'ne Bağlı 14. Kolordu mıntıkasında gerçekleştirilen kongreler ve toplantılar	59
2.2.2.1. Okuma Yurdu, I. ve II. Alamescid Toplantıları.....	60
2.2.2.2. Birinci Balıkesir Kongresi	62
2.2.2.3. İkinci Balıkesir Kongresi	62
2.2.3. 1. Kolordu bölgesinde gerçekleştirilen faaliyetler.....	63
2.2.3.1. Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi'nin faaliyetleri	64
2.2.3.2. 1. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşa'nın faaliyetleri.....	68
2.2.3.3. Mustafa Kemal Paşa'nın Trakya bölgesi hakkındaki düşünceleri.....	70
2.2.4. 25. Kolordu bölgesindeki faaliyetler	72
2.3. I. Ordu Müfettişliği Bölgesinde Asayiş Sağlama Çabaları.....	74
2.3.1. Bursa (Hüdavendigâr) Valisi Gümülcinelî İsmail Bey'in faaliyetleri	74
2.4. Ordu Müfettişliklerinin Kaldırılması	79

Sayfa

3. BÖLÜM.....	83
I. ORDU MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİNDE KURULAN GİZLİ GRUPLAR VE KISA FAALİYETLERİ.....	83
3.1. Karakol Cemiyeti	83
3.1.1. Karakol Cemiyeti'nin faaliyetleri.....	87
3.2. Felah Grubu.....	90
3.2.1. Felah Grubu'nun faaliyetleri	91
3.3. Müdâfaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi.....	93
3.3.1. MM Grubu.....	94
3.3.1.1. MM Grubu'nun faaliyetleri	95
3.4. İmâlât-ı Harbiye Grubu ve Faaliyetleri	97
3.5. Muâvenet-i Bahriye Grubu ve Faaliyetleri	97
3.6. Namık Grubu'nun Faaliyetleri	99
3.7. İhtiyat Grupları: Ferhat ve Kerimî	100
SONUÇ.....	103
KAYNAKLAR	105
EKLER.....	117
Ek-1. Müstakil 13. Kolordu ve Ordu müfettişliklerine ait talimatname sureti (ATASE, İSH, K: 14 G: 102, B: 102-1)	118
Ek-2. EHUR tarafından birliklere gönderilen Ordu Müfettişliklerinin mntıkalarını belirten belgenin sureti (ATASE, İSH, K: 176, G: 2, B: 2-1).....	120
Ek-3. EHUR tarafından hazırlanmış Ordu müfettişliklerinin mntıkalarını gösteren harita (ATASE, İSH, K: 25, G: 109, B: 109AB)	121
Ek-4. Kavaklı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın I. Ordu Müfettişliği'ne atandığını belirten belge (ATASE, İSH, K: 207, G: 35, B: 35-1).....	122
Ek-5. I. Ordu Müfettişliği Karargâhının oluşturulmasına dair Harbiye Nezareti'nin yazısı (ATASE, İSH, K: 41, G: 109, B: 109-1)	123

Sayfa

Ek-6. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa tarafından Hüdavendigâr Valisi Gümülçineli İsmail Beyefendi'ye Bursa Vilayetinin I. Ordu Müfettişliği'ne bağlı olduğuna dair gönderilen telgrafın sureti (ATASE, K: 22, G: 122, B: 122AA).....	124
Ek-7. 1919 Mayıs Ayı itibarıyla üç Ordu müfettişliği ile müstakil 13. Kolordu'ya bağlı birlikleri gösteren çizelge.....	125
Ek-8. 15 Mayıs 1919 tarihinde Trakya'daki Türk kuvvetlerinin durumu (TİH, Cilt II/I, s. 109).....	126
Ek-9. 14. Kolordu'nun 4-8 Haziran 1919 tarihindeki durumu (TİH, Cilt II/I, s. 159)	127
Ek-10. Müfettişlik bünyesindeki komutanların resimleri	128
Ek-11. Gizli Örgütlerin Mühürleri	129
ÖZGEÇMİŞ	130

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. 1919 yılı Mayıs ayında 1. Kolordu'nun asker ve silah mevcudu	70

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
a.g.t	Adı geçen tez
Araş. Gör.	Araştırma Görevlisi
ATAM	Atatürk Araştırma Merkezi
ATASE	Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı
A.Ü TİTE	Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
EHUR	Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti/ Reisi
DİA.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.	Hazırlayan
HTVD	Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
s.	Sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
Yay.	Yayınları/ Yayını
Yay.Hz.	Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Osmanlı ordusunda Müfettişlik uygulamasına ilk olarak Mahmut Şevket Paşa'nın Hareket Ordusu ile İstanbul'a hâkim olmasından sonra geçilmiştir¹. Mahmut Şevket Paşa, İstanbul'u kontrol altına aldıktan sonra zapt edilemeyen bir güç haline gelmiş ve bütün mülki ve askeri otoriteyi eline almıştır². Mahmut Şevket Paşa, bu dönemde 3. Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanı rütbelerine sahip bulunuyordu. Ancak bu makam onun otoritesini kuvvetlendirmek için yeterli değildi. Mahmut Şevket Paşa otoritesini arttırmak için harekete geçti ve o zamana kadar Osmanlı ordusunda mevcut olmayan Ordu Müfettişliği uygulamasını yürürlüğe koyarak, kontrolü elinde tutmayı amaçladı. Nitekim Mahmut Şevket Paşa, 15 Mayıs 1909 tarihinde I. II. ve III. Orduların Genel Müfettişliğine tayin olundu³. Ayrıca Mahmut Şevket Paşa'ya bu görevi için 15.000 kuruş maaş tahsis edildi⁴. Bu makam tam da Mahmut Şevket Paşa'nın istediği gibi bir görevdi. Çünkü Mahmut Şevket Paşa bu görev sayesinde Harbiye Nezareti'nin ve kabinenin denetimi dışında kalıyordu.

Meşrutiyetin ilanından sonra Osmanlı ordusu bünyesinde ıslahat yapmak birinci derecede ele alınan konular arasında gelmekteydi. Bu dönemde Osmanlı ordusu çağdaşlarına göre oldukça geri durumdaydı. Bu durumun farkında olan Mahmut Şevket Paşa, göreve gelmesiyle birlikte önceden beri askeri alanda planladığı değişiklikleri yapma imkânı buldu. İlk olarak yeni kurulan Ordu Müfettişliklerinin geliştirilmesi amacıyla, I. II. ve III. Ordu-yu Hümayunlar Topçu Müfettişliği oluşturuldu⁵. Mahmut Şevket Paşa, ordu içinde düzenlemeler yaparken müfettişlik görevinin verdiği yetkiye dayanarak fazlaca harcama yapıyor ve bu durumun Harbiye Nezareti tarafından denetlenmesini istemiyordu. Bu durum Mahmut Şevket Paşa ile Harbiye Nezareti arasındaki ilişkilerin gerilmesine yol açmıştı.

¹ Türkmen, Z. (1996). İkinci Meşrutiyet Döneminde (1909-1919) Osmanlı Ordusunda Müfettişlik Teşkilatına Geçiş ve Uygulamalar, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, s. 23

² Geniş bilgi için Bkz. Akşin, S. (1970). *31 Mart Olayı*, Ankara: Sevinç Matbaası, Baydar, M. (1955). *31 Mart Vak'ası*, İstanbul: Milli Tesanüt Birliği Yayınları

³ BOA, Dosya No: 3551, Gömlek No: 266284, Fon Kodu: BEO, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, (1971). *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, Cilt III, Kısım VI, Ankara: Genelkurmay Basımevi, s. 68

⁴ Türkmen, Z. (1989). *Hareket Ordusu ve Mahmut Şevket Paşa*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 108

⁵ Türkmen, (1996). s. 23

Nazırlık bünyesinde Mahmut Şevket Paşa'nın bu yetkilerini elinden almak için çalışmalar yapılırken, Sadarete gelen İbrahim Hakkı Paşa ilk iş olarak Mahmut Şevket Paşa'yı Harbiye Nazırlığı görevine getirdi. Böylece Mahmut Şevket Paşa'nın Hareket Ordusu Komutanlığı ile Müfettişlik görevi sona eriyordu. Ancak yetkilerinin elinden alınmasını istemeyen Mahmut Şevket Paşa, Sadarete yaptığı baskılar sonucunda kendisini 6 Şubat 1910 tarihinde tekrardan I., II. ve III. Orduların Genel Müfettişliğine tayin ettirdi. Ayrıca Salih Paşa da IV. ve V. Ordular Müfettişliğine tayin edildi⁶.

Osmanlı Genelkurmay'ı bu dönemde ordunun geliştirilmesine yönelik önemli planlamalar yapıyordu. Bu planlarla, Harbiye Nazırı olan Mahmut Şevket Paşa da yakından ilgilenmekteydi. Nitekim Genelkurmay'ın hazırladığı bu planlar 9 Temmuz 1910 tarihinde Teşkilat-ı Askeriye Nizamnamesinin kabulünden sonra uygulamaya konuldu. Bu Nizamname ile getirilen yenilikler şunlardır⁷:

- 1) Ordu komutanlıkları kaldırılmış, yerine ordu müfettişlikleri ihdas olunmuştu. Ordu Müfettişlikleri muamelât vs. işlerden affedilmiş ve bunlara yalnız eğitim ve seferberlik işleri ve hazırlıkları ile uğraşmaları sorumluluğu verilmişti,
- 2) Sefer ordusu, eskiden olduğu gibi nizamiye, redif ve müstafhız kıtalardan mürekkep olmak üzere bırakılmıştı,
- 3) Genel olarak üçer piyade tümenli ve birçok bağlı birliklerden kurulu kuvvetli kolordular ihdas olunmuştu,
- 4) Normal bir piyade tümeni, üç piyade alayı ile bir nişancı taburundan, bir sahra topçu alayından ve bir mızıka bölüğünden ibaret kurulmuştu,
- 5) Kabul edilen kadrolara göre bir nizamiye kolordusunun insan mevcudu, ortalama 41,000 insan ve 6700 hayvandan ibaret oluyordu,
- 6) Redif tümenleri duruma göre redif kolorduları teşkil edecek ve bunlara muvazzaf kolorduların zararına olarak süvari, topçu ve diğer yardımcı sınıflar verilecekti,

⁶ Türkmen, (1989). s. 148

⁷ TSK Tarihi, (1971). s. 142-143

- 7) Nizamiye kıtaları barışta ve seferde mensup oldukları ordu müfettişlikleri kaynaklarından, yani bir asker alma dairesinden erat alacaklardı. Nizamiye kıtaları, seferde en yakın yılların genç ihtiyat erleri ile ikmal olunacaktı,
- 8) Redif tümenleri rediflerden ve müstafhız kıtaları da müstafhız erlerinden teşekkül edecekti,
- 9) Müslüman ve Müslüman olmayan bütün Osmanlılar, askeri mükellefiyete tabi tutuluyorlardı. Nakdi bedel usulü ve muinsizlik yine devam edecekti.

Bu düzenlemeyle birlikte ordu komutanlıkları ve geniş karargâhlar kaldırılmış ve bunların yerine az yetkili ufak karargâhlar kurulmuştur. Ancak bu düzenlemelerin etkili bir biçimde uygulanabilmesi için yetişmiş eleman ihtiyacı vardı. Çünkü bu düzenlemeyle kolordu gibi büyük kıtaların sevk ve idaresi henüz yetişmemiş komutanlar için önemli bir sorumluluktur. Teşkilat-ı Askeriye Nizamnamesinin yayınlanması ve 8 Ocak 1911 tarihinde kolordu teşkilatının kabul edilmesi⁸ ile birlikte ordu içerisinde yapılan yeni düzenlemeler uygulamaya konulmuştur. Böylece Osmanlı ordusu içerisinde I., II., III. ve IV. Ordu Müfettişlikleri kurularak faaliyet alanları da belirlenmiş oluyordu. Bu gelişmelerin ardından I. Ordu Müfettişi görevine Birinci Ferik Mahmut Paşa getirilmiş ve 1., 2., 3. ve 4. Kolordular bu müfettişliğe bağlanmıştır. I. Ordu Müfettişliği mıntıkasına İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Gümölcine, Dedeoğlu, İzmir ve Batı Anadolu tarafları dâhil edilmiştir. II. Ordu Müfettişliği görevine ise Ferik Hadi Paşa getirilmiş ve 5., 6., 7. ve 8. Kolordular müfettişliğe bağlanmıştır. Bu müfettişliğin mıntıkasına ise Selanik, Üsküp, Manastır, Beyrut, Şam ve Halep dâhil edilmiştir. III. Ordu Müfettişi ise Mareşal Osman Paşa olarak belirlenmiş ve 9., 10. ve 11. Kolordular müfettişliğe bağlanmıştır. Erzurum, Bayburt, Erzincan, Elazığ, Van, Bitlis, Muş ve civarı da bu müfettişlik mıntıkasına dâhil edilmiştir. Ayrıca Mirliha Ali Rıza Paşa vekil olarak IV. Ordu müfettişliğine atanmış, 12. ve 13. Kolordular da bu müfettişliğin idaresine verilmiştir. Bu Müfettişlik, Bağdat, Musul, Süleymaniye, Kerkük ve Basra civarından sorumlu tutulmuştur⁹.

Kurulan yeni müfettişlik teşkilatının yanında 6 redif müfettişliği de oluşturulmuştur. Nitekim Osmanlı ordusu, Balkan harbine bu yeni düzeni ile girecek, ordu komutanlıkları ve karargâhların kaldırılmasının olumsuz etkisini savaş sırasında derinden hissedecekti.

⁸ Sağlam, M. H. (2007). *II. Tertip Düstûr Kılavuzu*, Cilt II, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 40

⁹ TSK Tarihi, (1971). s. 157

Ağır Balkan yenilgisinin ardından ordu içerisinde tekrardan düzenlemeye gidilme ihtiyacı doğdu. Bu ihtiyaç neticesinde Osmanlı hükümeti bir yandan Alman Askeri Islahat Heyeti'ni orduda görevlendirmek için çalışırken bir yandan da kara ordusunun düzeltilmesi için çalışmalar yapmaktaydı. Nitekim 14 Şubat 1913 tarihinde Teşkilat-ı Umumiye-i Askeriye Nizamnamesi ile bir takım düzenlemeler yapılmıştı. Bu nizamname ile kara ordusu yine 4 ordu müfettişliği bölgesine ayrılmıştı. I. Ordu Müfettişliği beş kolordudan, II. Ordu Müfettişliği iki kolordudan, III. Ordu Müfettişliği üç kolordudan, IV. Ordu Müfettişliği ise iki kolordudan oluşturulmuştu. 7. Yemen Kolordu'su ile 21. ve 22. Hicaz Tümenleri direkt olarak Harbiye Nezareti'ne bağlanmış durumdaydı¹⁰. Ayrıca 21 Mart 1913 tarihinde iç güvenlikten sorumlu olan Jandarma Teşkilatı'nda da müfettişlik uygulamasına geçildi¹¹.

Ordu Müfettişliği uygulaması I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar devam etmiştir. Savaşın başlaması ile birlikte müfettişlik teşkilatına son verilmiş tekrardan ordu komutanlıkları kurulmuştur. Mahmut Şevket Paşa'nın başlatmış olduğu ordu müfettişliği uygulaması, bundan böyle Harbiye Nazırlığı ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetlerinin benimsediği ve olağanüstü durumlarda uygulamaya koyduğu bir yöntem olmuştur¹².

¹⁰ TSK Tarihi, (1971). s. 199

¹¹ Sağlam, (2007). s. 100

¹² Türkmen, (1996). s. 24

1. BÖLÜM

I. ORDU MÜFETTİŞLİĞİ’NİN KURULUŞU

1.1. I. Ordu Müfettişliği’nin Kurulmasına Zemin Hazırlayan Gelişmeler

1.1.1. Birinci Dünya Savaşı

Avrupalı devletler Sanayi İnkılabının etkisiyle artan yeni pazar ihtiyacı yüzünden 19. yüzyılda sıkı bir sömürge yarışına girişmişlerdir. Özellikle Almanya’nın 1870 Sedan Savaşı¹³ ile birliğini kurması ve bu yarışa katılması, sömürge yarışındaki güç dengelerini değiştirmiştir¹⁴. 1870 yılından sonra Bismarck’ın¹⁵ Alman İmparatorluğu’nu korumak için uyguladığı barış kombinezonları sonuç itibariyle Avrupa’yı bloklaşmaya, bloklar arası rekabet ve silahlanma yarışına götürmüştür¹⁶. Bismarck, yeni kurulan Alman birliğinin Avrupa’da çıkacak bir savaş neticesinde bozulabileceğine inanıyordu. Bu yüzden birliğin korunması için diğer Avrupalı devletlerle iyi geçinilmesi gerekmektedir. Bu düşünceler neticesinde Almanya, 19. yüzyılın sonlarına doğru ittifak arayışlarına girişti.

Almanya bu dönemde Avrupa içerisindeki güç dengesinde daha sağlam bir yere kavuşmak için politikalar geliştirdiyordu. Almanların bu politikaları Fransa, İngiltere ve Rusya’yı birbirine yakınlaştırdı. Bu yakınlaşma yüzünden Almanya “iki cephe savaş” tehlikesine karşı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile yakınlaştı.

20. yüzyılın ilk yıllarında Avrupa devletleri içerisindeki silahlanma yarışında büyük bir artış görülmüştür. Bu dönemde bölgede devletlerarası gerginlik hat safhaya ulaşmıştır. İki cephe savaş tehlikesi kendisini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Alman Genelkurmay Başkanı Schlieffen, bu tehlikeli durum için 1900 yılında ayrıntılı bir savaş planı hazırladı. Bu plana göre Alman orduları bütün güçleriyle Fransa’ya yüklenecek ve bir ay içerisinde Fransa’yı ele geçireceklerdi. Bu süre içerisinde de Rusya’nın seferberliğini

¹³ Sedan Savaşı için Bkz. Geoffrey W. (2003). *The Franco-Prussian War*, Cambridge: Cambridge University Press

¹⁴ Uçarol, R. (1985). *Siyasi Tarih*, İstanbul: Filiz Kitapevi, s. 376

¹⁵ Bismarck için Bkz. Bismarck, O. V. (1983). *Düşünceler ve Hatıralar*, Cilt I,II,III, Çev. Nijad Akipek, İstanbul: M.E.B. Yayınları, Yılmaz, Ö. (2005). *Devletler ve Hânedanlar*, Cilt IV., T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 661-662, Jonathan, S. (2011). *Bismarck: A Life*, Oxford, Oxford University Press

¹⁶ Armaoğlu, F. (2012). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul: Alkım Kitapevi, s. 131-132

anca sağlayabileceği düşünülmüştü. Alman orduları Fransa'yı mağlup etmesinin ardından sadece Rusya ile savaşıcak böylece iki cepheli savaş durumu ortadan kalkacaktı¹⁷.

1914 yılının Haziran ayına gelindiğinde devletlerarası bloklaşmanın yarattığı gerginlik şiddetini o kadar arttırmıştı ki 28 Haziran 1914 günü Avusturya-Macaristan veliahdı Franz Ferdinand'ın Princip adında bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi¹⁸ gibi basit bir suikast olayı ile “Büyük Savaş”¹⁹ resmen başlamış oldu. Suikast olayının ardından Avusturya 23 Temmuz 1914 tarihinde Sırbistan'a 48 saat süreli çok sert bir ültimatoma verdi. Bu ültimatomunda hiçbir bağımsız devletin kabul edemeyeceği istekler bulunmaktaydı. Sırbistan bu isteklerden bazılarını kabul etti, ancak Rusya'nın da desteğiyle bazı istekleri de reddetti. Sırbistan bu olayın ardından genel seferberlik ilan etti. Buna karşın Avusturya, Sırbistan'ın hazırlanmasına fırsat vermemek için 28 Temmuz 1914 tarihinde Belgrad'ı bombalayarak²⁰ savaşı başlattı. Rusya bu durum üzerine Sırbistan'a destek vermek için 31 Temmuz 1914'te genel seferberlik ilan etti. Almanya daha önce Rusya'da herhangi bir seferberlik ilanı durumunda bunu savaş nedeni olarak göreceğini açıklamıştı. Bu yüzden Almanya, Rusya'dan seferberliğin durdurulmasını istedi. Ancak Rusya bu teklifi kabul etmeyince Almanya 1 Ağustos 1914 tarihinde Rusya'ya savaş ilan etti. Almanya ayrıca 3 Ağustos 1914 tarihinde Fransa'ya da savaş ilan etti²¹.

Alman orduları daha önce hazırlanmış olan Schlieffen Planı'nı uygulamaya koyarak Belçika üzerine hareket etti. Almanya, Belçika'dan topraklarından geçme isteğine olumlu cevap alamayınca bu ülkeye savaş açtı ve işgale başladı. Alman ordularının Belçika'yı işgaline sert tepki gösteren İngiltere de 4 Ağustos 1914 tarihinde Almanya'ya savaş açtı. Böylece bu tarihten itibaren I. Dünya Savaşı gerçek anlamda başlamış oluyordu.

Almanların Schlieffen planı, savaş başlaması ile beraber başarısızlığa uğramıştı. Bunun en önemli nedeni beklenmedik Fransız ve Belçika direnişidir. Almanlar planladıkları gibi 6 hafta içerisinde Paris'i ele geçirememişlerdir. Fransızlar Marne

¹⁷ Oral, S. (2013). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, Ankara: İmge Kitapevi, s. 347

¹⁸ Uçarol, (1985). s. 378, Armaoğlu, (2012). s. 132, Sander, (2013). s. 354,

¹⁹ Townshend, C. (Editör). (2000). *The Oxford History of Modern War*, Oxford: Oxford University Press, s. 117

²⁰ Sander, (2013). s. 355, Uçarol, (1985). s. 378, Armaoğlu, (2012). s. 136

²¹ Schuman, F. L. (1953). *International Politics*, (Beşinci Baskı). U.S.A. McGraw-Hill Book Company, s. 87-88, Penix, M. (2013). *The Ottoman Empire in World War I: A Rational Disaster*, Unpublished Master's Thesis, Eastern Michigan University, Ypsilanti, Michigan, s. 1, Sander, (2013). s. 355-356, Uçarol, (1985). s. 378-380, Armaoğlu, (2012). s. 136-137

bölgesinde büyük bir direniş göstermişler ve Almanların ilerleyişini durdurabilmişlerdir²². Avusturya ise bu dönemde Sırlara karşı başarısız bir saldırı harekâtı düzenledi. İlk saldırıdan üç ay sonra Belgrad'ı alabilen Avusturya ordusu, Sırların toparlanarak geri saldırımları üzerine Belgrad'dan çıkmak zorunda kaldı. Doğuda ise Almanlar 1914 Ağustosunun son günlerinde Ruslara karşı stratejik bir zafer kazandılar. Tannenberg bölgesinde yenilen Rus askerleri, bu muharebeden sonra geri çekilerek savunmada kalmışlardır. Fransa ve İngiltere bu durum karşısında Rusya'ya acil silah yardımı yapmayı kararlaştırmışlardır²³. Bu dönemde savaşın kısa süreceğini düşünenler yanılmıştı, savaş çok kısa bir süre içerisinde, çok geniş bir coğrafyaya yayılmış durumdaydı. Yeni devletlerin katılımıyla birlikte bu savaş tam bir Dünya Savaşı halini almıştı.

1.1.1.1. Osmanlı Devleti'nin savaşa katılması

Osmanlı Devleti, savaşı tehlikesi baş gösterdiği sıralarda bir yandan Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda ağır yara alan ordusunu ıslah etmek ile uğraşırken bir yandan da yalnız kaldığı Avrupa siyasetinde kendine müttefik bulmak için çeşitli görüşmeler yapıyordu. Osmanlı Devleti ilk ittifak teşebbüsünü 1911 Ekiminde İngiltere nezdinde yapmıştı²⁴. Ancak Osmanlı Devleti bu teşebbüsten istediği sonucu alamadı. İkinci olarak ise Bulgaristan'la ittifak görüşmeleri yapılmıştır. 1913 yılında Türk-Bulgar barış görüşmelerinin yapıldığı sırada Bulgar heyeti Osmanlı ile ittifak görüşmeleri yapmak istedi. Nitekim yapılan görüşmelerin neticesinde, Rusya'nın da etkisiyle bir ittifak antlaşması imza edilememiştir. Osmanlı Devleti ayrıca Fransa, Rusya ve Yunanistan ile de ittifak görüşmeleri yapmış ama bunlardan da bir sonuç alamamıştır. Bu ittifak girişimlerinin sonuçsuz kalması Osmanlı Devleti'ni Almanlarla ittifak yapma yoluna doğru itmiştir.

Almanların 1914 yazı ortasına kadar Osmanlı ile askeri ittifak yapılması konusunda endişeleri vardı. Bu dönemde Osmanlı topraklarında bulunan Alman subayları Osmanlı ordusu için olumsuz raporlar gönderiyorlardı. Bu raporlardan birinde Alman General Liman Von Sanders Osmanlı ordusunun durumunu şu şekilde özetlemiştir: “*Savaş benzeri*

²² Howard, M. (2007). *The First World War: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, s. 30-32.

²³ Bu düşünceler daha sonra Çanakkale Muharebelerinin yaşanmasına neden olacaktır.

²⁴ Birsell, C. (1998). *Lozan*, Cilt I, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 137-139.

*bir karışıklıkta hızlı bir askeri çöküşün meydana geleceği muhakkaktır”²⁵. Almanların Osmanlı ile ittifak konusundaki düşünceleri I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle değişmeye başladı. Bu dönemde Alman subaylarından Osmanlı ordusu için daha ılımlı raporlar gelmeye başlamıştı²⁶. Alman hükümeti değişen bu fikirleri neticesinde 24 Temmuz 1914 tarihinde İstanbul’daki Büyükelçiliğe; “*Alman İmparatoru II. William’ın Türkiye’nin ittifak kabiliyetinden şüphelenmesine rağmen, hâlihazırda faydalı sebeplerden dolayı Türkiye’nin Üçlü İttifak’a olan eğiliminden faydalanılması*” fikrinde oluğu, dolayısıyla ittifak görüşmelerinin başlaması yolunda talimat vermişti²⁷. Görüşmelerin ardından Osmanlı hükümeti 28 Temmuz’da Rusya’ya bir karşı savunma ve işbirliği anlaşması teklifini Alman tarafına iletti.*

Nihayet 2 Ağustos 1914’te Almanya ile ittifak anlaşması imzalandı²⁸. Bu anlaşmanın şartları kısaca şu şekildeydi²⁹:

- 1) Bu iki güç, hâlihazırda Avusturya-Macaristan ve Sırbistan arasındaki çatışmada, kat’i bir tarafsızlık izlemeye karar vermişlerdir.
- 2) Rusya, etkin askeri müdahalelerde bulunur ve bu durum Almanya için Avusturya-Macaristan’la ittifak nedeni oluşturursa, bu ittifak nedeni Osmanlı için de geçerli olacaktır.
- 3) Harp durumunda, Alman Askeri Heyeti Türkiye’nin emrine verilecektir. Öte yandan Osmanlı, Ekselansları Harbiye Nazırı ve Ekselansları Askeri Heyet Başkanı’nın birlikte vardıkları antlaşmaya uygun olarak, yukarıda sözü edilen Askeri Heyet’e ordunun (Türk Ordusu) genel yönetimi konusunda gerçek bir etkinlik sağlayacaktır.
- 4) Almanya, Osmanlı arazisi Rusya tarafından tehdit altına düştüğü takdirde icap ederse Osmanlı Topraklarını silahlı olarak muhafazayı taahhüt eder.
- 5) Her iki imparatorluğu da, hâlihazırdaki anlaşmazlıklardan doğabilecek uluslararası çatışmalarda korumak amacıyla yapılan bu anlaşma, yukarıda adı

²⁵ Mühlmann, C. (2009). *İmparatorluğun Sonu 1914 – Osmanlı Savaşı Neden ve Nasıl Girdi?*, Çev. Kadir Kon, İstanbul: Timaş Yayınları, s. 77

²⁶ a.g.e, s. 77

²⁷ Eraslan, C. (2002). I. Dünya Savaşı ve Türkiye, *Türkler*, Cilt 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 342

²⁸ Bodur, H. (2005). *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara: Çağlar Yayınları, Armaoğlu, (2012). S. 142

²⁹ Yılmaz, V. (1992). I. Dünya Harbi ve 2 Ağustos 1914 Tarihli Türk-Alman İttifak Antlaşması, *Atatürk Yolu*, s. 122-123.

geçen yetkililerce imzalanmasını müteakiben yürürlüğe girecek ve karşılıklı vecibelerle 31 Aralık 1918'e kadar yürürlükte kalacaktır³⁰.

Bu antlaşma, zamanlama bakımından çok ilginçtir. Çünkü metnin imzalandığı tarihte Almanya, Rusya ile resmen savaş hâlinindedir. Bu da İttifak anlaşması, 2'nci maddesi gereğince Osmanlı Devleti'ni daha imzalar atılırken savaşa girmek yükümlülüğü altına sokmuştur.³¹

Bu ittifakın ardından Osmanlı hükümeti 2 Ağustos 1914 günü seferberlik ilan etti³². Ancak savaş ilan etmedi ve tarafsızlığını bir süre daha korudu. Almanlar ise mümkün olduğunca çabuk bir şekilde Osmanlı ordusunun savaşa katılmasını istiyorlardı. Hükümet kanadında bir kısım Almanlar ile birlikte savaşa girmenin doğru olacağına inanırken bir kısımda halen hazır olunmadığı görüşünü savunmaktaydı³³. Ancak 1914 Ağustos'unda yaşanan olaylar ve Almanların çabaları, Osmanlı Devleti'ni savaşa katılmaya sürüklemiştir³⁴.

³⁰ Carl Mühlman; eğer Almanya ve Rusya arasında herhangi bir savaş durumu baş göstermezse bu anlaşmanın çok kısa bir sürede sonlanacağı ve Rusların bu anlaşma yüzünden Osmanlı'ya karşı intikam duyguları besleyeceğinden ötürü Osmanlı hükümetinin talebiyle anlaşmanın süresinin 1918 yılı sonuna kadar geçerli olmasının Almanlar tarafından uygun görüldüğünden bahsetmektedir. Mühlman, a.g.e. (2009). s. 81-83. Ayrıca Kazım Karabekir Paşa anılarında bu madde ile ilgili; "Harbin bu kadar müddet devam edeceğini tahmin edebilmek takdire değer" notunu düşmüştür. Karabekir, K. (2011). *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

³¹ Keleşyılmaz, V. (1999). *Teşkilâtı Mahsûsa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s. 25

³² Sabis, A. İ. (1991). *Harp Hatıralarım Birinci Dünya Harbi*, Cilt I, İstanbul: Nehir Yayınları, s. 129

³³ Vahdet Keleşyılmaz makalesinde Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın ordunun savaşa ne derece hazır olduğu konusundaki düşüncelerini açıklamak için Cemil Bey ve Enver Paşa'ya ait telgraf örneklerini paylaşmıştır. Bu telgraflar Enver Paşa'nın görüşünün bilinmesi açısından oldukça önemlidir: Berlin Ataşemiliteri Hasan Cemil (Çambel) Bey'in Bahriye Nazırı ile yaptığı görüşmeden sonra Enver Paşa'ya Bahriye Nazırı'nın şu isteklerini iletmıştır: "Hiç olmazsa Göben ile Breslav'ı bırakın. Bunlar yalnız başına da Karadeniz'i tutarlar. Eğer hükümetiniz ister ise zahiren protesto etsin. Hatta ister ise havaya ateş bile açsın. Göben'in Karadeniz'e gidip tekrar gelmesine göz yumsun. Eğer siz karar verirsiniz Bulgaristan'la Romanya da yürür. İslâm Âlemi kazanır ve Almanya devleti ...", Enver Paşa ise bu isteklere karşı şunları söylemiştir: "Bahriye Nazırı ile mülakatınız hakkındaki telgrafınızı aldım. Seferberliğimiz bitmeden ve Bulgaristan'la tamamıyla anlaşmadan Göben ve Breslav'ı Karadeniz'e çıkarmak Çanakkale Boğazı'nın henüz hazırlanmadan İngiliz filosu tarafından geçilmesini mücib olur. Maksat Rusların Kafkasya'da çok kuvvet bırakmalarını temin ise bu, bizim seferberliğe başlamaklığımız ve Göben ile Breslav'ın Marmara'ya girmeleriyle hâsıl olmuştur...", "Diğer cihetten gerek Kafkasya gerek Mısır ve Hindistan'a ihtilâl çıkarmak üzere adamlar gönderilmişti. Bunların da mesaisi semeredar olmak için biraz vakte ihtiyaç vardır. Vaziyet böyle iken Karadeniz'de icra-yı hareket, İngiltere ve Rusya'nın seferberliğimiz bitmeden ve her yerde hazırlanmadan, vaktinden evvel bize hücum etmelerini davet etmektir. Bahusus Almanya İstanbul Sefiri ve diğer arkadaşlar aynı fikirdedirler." Keleşyılmaz, V. (1999). Belgelerle Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşına Giriş Süreci, Erdem, Cilt 11, Sayı: 31, s. 140-145

³⁴ Armaoğlu, (2012). s. 143

Osmanlı Devleti'ni savaşa sürükleyen olaylardan ilkinin 10 Ağustos'ta İngiliz donanmasının takibinde Çanakkale'ye gelen Goeben ve Breslau adlı iki Alman savaş gemisinin yarattığı sorun teşkil etmektedir. Uluslararası hukuk kurallarına göre Osmanlı devletinin bu iki gemiyi silahlarından arındırarak savaşın sonuna kadar el koyması gerekmektedir. Ancak Osmanlı yöneticileri bu olaya kendilerince bir çözüm buldular ve İngilizlerin el koyduğu Reşadiye ve Sultan gemilerine karşılık bu iki gemiyi satın aldıklarını açıkladılar. Böylece Osmanlı hiç para ödmeden iki gemiyi donanmasına katmış oluyordu. Bu gemiler Goeben'e Yavuz ve Breslau'ya da Midilli isimleri verilerek Osmanlı himayesine alındılar. Ayrıca Osmanlı donanma komutanlığına bu iki geminin komutanı olan Amiral Souchon getirildi. Bu olaydan sonra Almanlar, Osmanlı'yı biran evvel savaşa sokma konusundaki isteklerini arttırmaya başladılar. Çünkü bu dönemde Almanlar savaşa istediği gibi bir başlangıç yapamamışlar ve savaş öncesi tasarladıkları Schlieffen Planı başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Almanlar Rus tehdidine karşı Osmanlı ordularını kullanmak istiyorlardı. Almanlar için Osmanlı Devleti'nin Kafkaslar'da açacağı bir cephe oldukça önemliydi. Bu cephe sayesinde Rusya'ya karşı yürütülen savaş kolaylaştırılacak ve Avusturya'nın Galiçya cephesindeki yükü hafifleyecekti. Ayrıca Osmanlı'nın Halife unvanı ile ilan edeceği cihadın İtilaf güçlerince işgal edilmiş Müslüman topraklarında büyük etkisi olacaktı³⁵.

Osmanlı yöneticileri bu dönemde Almanya'yı oyalamak için çok uğraştı. Çünkü devletin savaşı kaldırabilecek ne parası nede askeri gücü vardı. Almanlar ise askeri yardım sözünde bulunmuşlardı. Bu gelişmeler yaşanırken, Amiral Souchon komutasındaki Türk donanması Karadeniz'e açıldı ve 29 Ekim 1914 gecesi Ruslara ait Odesa ve Sivastapol Limanlarını topa tuttu. Bu olayla birlikte Osmanlı fiilen I. Dünya Savaşı'na katılmış oluyordu. İtilaf devletleri bu olaya çok sert tepki verdi ve Rusya 2 Kasım'da İngiltere ve Fransa 5 Kasım'da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler. Osmanlı Devleti de bu devletlere karşı 12 Kasım 1914'te resmen savaş açtı.

1.1.1.2. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti

Osmanlı ordusu I. Dünya Savaşı'nda Kafkasya, Kanal, Filistin, Hicaz, Irak, Çanakkale, Galiçya ve Makedonya cephelerinde savaşmıştır. Osmanlı orduları bu savaşta

³⁵ Sander, (2013). s. 368

daha çok müttefiklerinin yükünü hafifletmek için kullanılmışsa da mevcut imkânlar doğrultusunda ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmışlardır³⁶.

I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordularının savaştığı cephelerden biri Kafkas cephesidir. Osmanlı orduları bu cephede Ruslara karşı mücadele etmiştir. Osmanlı ordusu 1914 Kasım ayının ilk iki haftasında Ruslarla önemli mücadelelere girişmiştir³⁷. Ancak bu mücadelelerde başarı sağlanamamıştır. Bu olayla birlikte ordunun tam olarak hazır olmadığı anlaşılmıştır. Komutanlar, Osmanlı ordularına yeterli takviyenin yapılması, Karadeniz’de Ruslara karşı üstünlük sağlanması ve bahar aylarının gelmesinden sonra tekrar Ruslar ile mücadeleye girişme düşüncesindeydiler³⁸. Ancak Enver Paşa Rusların toparlanmasına fırsat vermeden büyük bir harekât düzenlemek istiyordu. Enver Paşa’nın kararında Alman subaylarında etkisi büyüktü. Enver Paşa’nın bu kararı üzerine ordular 22 Aralık 1914 tarihinde taarruz harekâtına başlamıştır³⁹. Ancak henüz taarruz kabiliyetine ulaşmamış olan Osmanlı ordusu Sarıkamış Muharebeleri sırasında 60.000’den fazla askerini şehit vermiştir.

Ruslar bu harekâtın ardından bahar ayları içerisinde saldırılar düzenleyerek Van, Muş ve Bitlis’i işgal etmişlerdi. 1916 baharında ise Ruslar Erzurum ve Erzincan’ı Temmuz ayı içinde de Trabzon’u işgal etmişlerdir. Buna karşılık olarak Mustafa Kemal Paşa’ya bağlı 16. Kolordu birliklerince 5 Ağustos’ta düzenlenen harekâtın ardından 7 Ağustos gecesi Muş bir gün sonra ise Bitlis Ruslardan geri alınmıştır⁴⁰. Rus orduları 1917 yılı içerisinde ülke içinde yaşanan siyasi olaylar neticesinde kendi sorunları ile ilgilenmiş ve bunun sonucunda Ruslar, 3 Mart 1918 Brest- Litovsk Antlaşması ile savaştan çekilmiştir. Rusların savaştan çekilmesiyle Osmanlı orduları Kars, Ardahan ve Batum’u geri almıştır. Kafkas cephesinde lojistik desteğin eksik olması ve kolordular arası iletişimsizlik Osmanlı ordusu için önemli sıkıntılara neden olmuştur.

I. Dünya Savaşı’nın en önemli olaylarından biri hiç şüphesiz ki Çanakkale Muharebeleri’dir. İtilaf devletleri Rusya’ya silah yardımı yapabilmek ve İstanbul’u işgal

³⁶ Eraslan, (2002). s. 346

³⁷ Muharebeler için Bkz. Aksun, Z. N. (2006). *Enver Paşa ve Sarıkamış Harekâtı*, Haz. Erol Kılınc, İstanbul, Ötüken Yayınları, s. 198

³⁸ Sabis, (1991). s. 195

³⁹ Sönmez B., Yıldız R. (2008). *Ateşe Dönen Dünya Sarıkamış*, İstanbul: İkarus Yayınları, s. 142

⁴⁰ Genelkurmay Başkanlığı, (1993). *Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi*, Cilt II/II, Ankara: Genelkurmay Basımevi, s. 380

ederek Osmanlı'yı saf dışı bırakmak amacıyla Türk boğazlarını ele geçirmeye karar vermişlerdi. Ayrıca İstanbul'un işgal edilmesiyle Osmanlı'dan toprak almak isteyecek olan Bulgaristan ve İtalya'nın da savaşa kendi saflarında katılacağını düşünüyorlardı. Bu düşünceleriyle Çanakkale Boğazı'na gelen İtilaf donanması hiç beklemediği bir direniş ile karşılaştı. Çanakkale Boğazı'na o güne kadarki en büyük ve en güçlü donanma ile gelen İtilaf kuvvetleri 18 Mart 1915 tarihine kadar Çanakkale Boğazı kıyılarına top atışlarını sürdürdü. Ancak bu şekilde boğazı geçemeyeceğini anlayan İtilaf kuvvetleri geri çekilerek çıkarma harekâtı için sevkîyat çalışmalarına başladı. Kara harekâtı için müttefikler 75.000 kişilik bir kuvvet oluşturmuşlardı. 25 Nisan 1915 tarihinde de çıkarma harekâtı başladı⁴¹. Kara harekâtı sırasında da Türk birlikleri kahramanca mücadelelerine devam ettiler. Kara harekâtı ile de başarılı olamayan İtilaf kuvvetleri denizden ve karadan Çanakkale'yi geçemeyeceklerini anladılar. İtilaf kuvvetlerinin boğazları geçememesi savaşın gidişatını da derinden etkilemişti. Müttefiklerinden yardım bekleyen Rusya amacına ulaşamamış, Fransız ve İngilizlerin İstanbul'u işgal planları da suya düşmüştü. Mustafa Kemal Paşa'nın 8 Mayıs 1915 günü Arıburnu sırtlarında askerlerine söylediği: *"Size ben taarruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler kaim olabilir"* sözü savaşın nasıl bir ruh haliyle kazanıldığının anlaşılması açısından oldukça önemlidir⁴².

Osmanlı ordularının savaştığı bir diğer cephe ise Kanal cephesidir. Süveyş kanalı İngilizlerin askeri sevkîyatı açısından oldukça önemli bir bölgeydi. Osmanlı da hem İngilizlerin sevkîyatını engellemek hem de Mısır'da hâkimiyeti yeniden sağlamak amacıyla bu cephede savaşımıştır. Ancak İngilizlerin bölgede güçlü bir ordu bulundurması⁴³, Osmanlı ordusunun lojistik yetersizliği ve Sina Çölü çevresinde sorunlar yaşaması dolayısıyla bu cephede başarı sağlanamamıştır. İngiliz kuvvetleri ile Osmanlı birlikleri arasında önemli muharebelerin yaşandığı diğer bir cephe de Irak cephesidir. İngilizler bu bölgeye verdikleri önemden dolayı daha savaş başlamadan buraya asker göndermişti. Bölgede iki kuvvet arasında Kut'ül Ammara bölgesinde önemli çarpışmalar

⁴¹ Seçer, T. (2005). *Destanlaşan Çanakkale Deniz Kara Hava Savaşları*, İstanbul: Kartuş Yayınevi, s. 120

⁴² 3 Kasım 1814'te başlayan Çanakkale Savaşı 9 Ocak 1916'ya kadar aralıklarla yaklaşık 14 ay devam etmiştir. Geniş bilgi için Bkz. Mert, H. (2002). *Çanakkale Savaşlarının Askeri, Siyasi ve Sosyal Sonuçları*, *Türkler*, Cilt 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 368

⁴³ Genelkurmay Başkanlığı, (1979). *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Cilt IV/I, Ankara: Genelkurmay Basımevi, s. 91-93

yaşanmıştır. Türk kuvvetleri bu bölgede birçok İngiliz askerini esir almayı başarmıştır⁴⁴. Ancak Türk kuvvetlerinin sayıca azlığı ve Arap kabilelerinin saf değiştirerek İngilizlere yardım etmesi sonucunda 11 Mart 1917'de Bağdat işgal olunmuştur. İngiliz birlikleri daha sonra Musul bölgesine hareket etmişler ve Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından 8 Kasım 1918'de de Musul'u işgal etmişlerdir⁴⁵.

Osmanlı Devleti için en büyük hayal kırıklığı yaratan cephelerden birisi de Hicaz cephesidir. Osmanlı yönetimi ilan ettiği Cihad-ı Ekber'den büyük ümitler beslemekteydi. Ancak bu çağrı sadece İbn-i Reşit, Yemen'de Seyyid Yahya ve Libya'da Senusiler arasında ilgi görmüştür. Mekke Şerifi Hüseyin ise ilk başta Osmanlı Devleti'ne bağlı kalacağını açıklamış olmasına rağmen, İngilizler ile işbirliği yaparak 5 Haziran 1916 tarihli bildirisiyle Osmanlı Devleti'ne başkaldırdığını açıkça ilan etmiştir⁴⁶. Arapların da Osmanlılara karşı savaşması ile birlikte kısa zamanda birçok şehir işgal edilmiştir. Bütün bunlara karşılık Medine Muhafızı Fahrettin Paşa, büyük kahramanlık göstererek şehri sonuna kadar savunmuştur. Ancak Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından şehir boşaltılmak durumunda kalmıştır⁴⁷. Ayrıca Osmanlı ordusu savaş sırasında zor durumda kalan müttefiklerine yardım etmek için Romanya, Galiçya ve Makedonya cephelerinde de mücadele etmiştir.

Osmanlı Devleti, Avrupa siyasetinde yalnız kalmamak ve kaybettiği toprakları geri alabilmek için katıldığı bu savaşın bedelini çok ağır ödemiştir. Osmanlı ordularının Çanakkale ve diğer cephelerde var güçleriyle savaşmasına rağmen yönetim kanadındaki yetersizlik nedeniyle ağır silah ve insan kaybının önüne geçilememiştir. Bu savaş Osmanlı ordusunun teknolojik olarak çağdaşlarının çok gerisinde olduğunu göstermiştir. Ayrıca Osmanlı'daki ordu ve kolordu komutanlıkları arasındaki iletişim eksikliğinin etkisi cephelerde kendisini bir hayli hissettirmiştir. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından tekrar Ordu Müfettişliği teşkilatına geçiş nedenleri arasında I. Dünya Savaşı'nda yaşanan bu olumsuzlukların etkisini gösterebiliriz.

⁴⁴ Genelkurmay Başkanlığı, (1979). *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Cilt III/I, Ankara: Genelkurmay Basımevi, s. 780

⁴⁵ Avcı, O. (2004). *Irak'ta Türk Ordusu 1914-1918*, Ankara: Vadi Yayınları, s. 298

⁴⁶ Hülalü, M. (1995). İngilizlerin Hicaz İsyanına Maddi Yardımları, *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı: 6, s. 147, Genelkurmay Başkanlığı, (1978). *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Cilt VI, Ankara: Genelkurmay Basımevi, s. 145-164

⁴⁷ Kandemir, F. (2008). *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafası*, İstanbul: Yağmur Yayınları, s. 183

1.1.1.3. Mondros Mütarekesi ve tatbikatı

Osmanlı Devleti, I. Dünya savaşında müttefiki olan Almanya'nın yenilmesi üzerine, 30 Ekim 1918 tarihinde⁴⁸, Mondros Mütarekesi'ni imzalamak suretiyle I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. Mütarekenin 25. maddesinde yer alan "Müttefiklerle Hükümet-i Osmaniye arasındaki savaş hali 31 Ekim 1918 Perşembe günü, yerel saatle öğleden başlayarak kesilecektir"⁴⁹ hükmü ile Osmanlı Devleti ve İtilaf Devletleri arasında ateşkes ilan edilmiş ve ileride Milli Mücadeleye dönüşecek olan dönem başlamıştır. Mütarekenin İtilaf devletleri tarafından maddelerine aykırı şekilde uygulanması ve bu devletlerin Türk halkı karşısındaki tutumu mücadelenin başlamasındaki en önemli etkenler arasındadır.

Mondros Mütarekesinin ağır şartları ve bazı açık olmayan hükümleri, sivil-asker tüm halkın tepkisini çekmiştir⁵⁰. Özellikle Mütarekenin 7. maddesinde yer alan Müttefiklerin kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik bölgeyi işgal hakkının bulunması⁵¹ hükmü her tarafa çekilebilir, zayıf ve tehlikeli ifadelerin en başında gelenidir⁵². 31 Ekim 1918 tarihinde dönemin Sadrazamı Ahmet İzzet Paşa tarafından Mütarekenin imzalandığı Osmanlı ordularına bildirilmiş ve Osmanlı orduları mütareke şartlarına uyulması konusunda uyarılmıştır⁵³. Gönderilen bu tebliğ birçok komutanın tepkisine yol açmıştır.

Savaşın Osmanlı Devleti aleyhine sona ermesi üzerine, İtilaf devletleri Anadolu üzerinde ki emperyalist düşüncelerini uygulama imkânı bulmuştur. Bu imkân dâhilinde İtilaf devletleri hiç vakit kaybetmeden Anadolu topraklarındaki keyfi uygulamalarına başlamıştır. Osmanlı ordusu bünyesinde yer alan komutanların birçoğu bu keyfi uygulamaların önüne geçebilmek için mücadele etmişlerdir. Mütareke imzalandığı zaman Adana'da bulunan Mustafa Kemal Paşa, bu mütarekenin kayıtsız şartsız teslim karakterini

⁴⁸ Mütareke görüşmeleri, Osmanlı delegeleri ile İngiltere'nin Akdeniz Donanması Filo Komutanı Amiral Calthorpe arasında 27 Ekim 1919 günü saat 9.30'da Limni Adası'nın Mondros limanında İngiliz Agemennon zırhlısında başlamıştır. Osmanlı heyeti içinde Rauf, Reşat, Hikmet ve Sadullah Beyler yer almaktaydı. Amiral Calthorpe görüşmelerin devam ettiği sırada 30 Ekim 1919 günü mütareke metninin ya kabul edilmesini ya da reddedilmesini istemiştir. Kendi aralarında konuşan Osmanlı delegeleri İstanbul'dan cevap almadan mütarekeyi imzalamışlardır. Bkz. Türkgeldi A. (1948) *Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi*, Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, s. 29

⁴⁹ Meray, S.(1987). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri*, Ankara: AÜ Basımevi, s. 5

⁵⁰ Türkmen, Z. (2001). *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması*, Ankara: TTK Yay., s. 27

⁵¹ Meray, (1987). s. 2

⁵² Genelkurmay Atase Başkanlığı Yayını, (1999) *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Cilt I, Ankara, s. 53

⁵³ a.g.e, s.55

hafifletmek için uğraşan komutanlardan biridir⁵⁴. Mütarekede yer alan belirsiz sınırlardan rahatsız olan Mustafa Kemal Paşa, 3 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a çektiği telgrafta, mütarekenin 16. maddesinde yazılı Kilikya hududunun açıklığa kavuşturulmasını istemiştir⁵⁵. Çünkü İtilaf devletlerinin mütareke hükümlerini kendi yorumlarına göre uygulamasından endişe etmiştir. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal'in bu telgrafına cevap olarak yazdığı 5 Kasım 1918 tarihli telgrafta "*Kilikya'nın hududu, icap ederse bildirilecektir*" demiştir⁵⁶.

1918 yılı Kasım ayının ilk günlerinde İngilizler, Halep'te bulunan kuvvetlerine yardım götürebilmek için İskenderun limanını işgal etmek istediler. Fakat Mustafa Paşa bu isteğe şiddetle karşı çıkarak, İngilizlerin karaya asker çıkarmaları halinde ateş açılması emrini vermiştir⁵⁷. Mustafa Kemal Paşa bu dönemde İngilizlerin Mütareke maddelerine aykırı hareketlerini sürekli sadarete protesto telgrafları göndererek bildirmiştir⁵⁸. Ayrıca İngilizlerin emirlerine riayet etmeyeceğini İstanbul Hükümetine iletmış ve yerine başka bir komutanın tayinini istemiştir. Nitekim 7 Kasım 1918 tarihinde Yıldırım Orduları Grubu ve VII. Ordu Karargâhı lağvedilmiş ve sorun daha fazla uzamamıştır⁵⁹.

İtilaf devletlerinin bu keyfi uygulamalarına karşı olan diğer bir komutanda II. Ordu komutanı Nihat (Anılmış) Paşa idi. Mustafa Kemal Paşa, ordu karargâhının kaldırılması üzerine İstanbul'a dönerken emrindeki birlikleri Nihat Paşa'ya bırakmıştır. Mütareke imzalandığı sırada Adana bölgesinde bulunan Nihat Paşa, birliklerine İtilaf güçleri tarafından herhangi bir saldırı durumunda silahla karşı konulması emri vermiş, bu yüzden İngilizler de Nihat Paşa'ya bir nota vermişlerdir⁶⁰. Nihat Paşa mütareke şartları gereği teslim etmesi gereken silah ve cephaneyi teslim etmemek için halkın da desteğini yanına

⁵⁴Atay, F. R. (1944). *19 Mayıs*, Ankara, s. 5, Mütarekenin imzalanmasından sonra Sadrazam İzzet Paşa, Yıldırım Orduları Grup Komutanı Liman Von Sanders Paşa'yı mütareke maddeleri gereğince İstanbul'a çağırıştır. Liman Paşa'nın yerine de Mustafa Kemal Paşa atanmıştır.

⁵⁵ Kemal, C. (2010). Mustafa Kemal'in Mondros Mütarekesi'ne Tepkisi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 46, s. 378

⁵⁶ a.g.e, s. 379

⁵⁷ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD), (1958). Sayı 28, Belge no: 735

⁵⁸ Mustafa Kemal Paşa'nın telgraflarındaki ana konu; Toros tünellerinin işgaline izin verilmemesi, Suriye sınırının Mütareke imzalandığı tarihteki gibi kalması ve askerlerin terhis edilmemesi üzerinedir. İğdemir, U. (1980). *Atatürk'ün Yaşamı*, Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 137

⁵⁹ Tansel, S. (1973). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, s. 47, Jaeschke, G. (1989). *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 2, Zeki S. (1993). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 15

⁶⁰ Türkmen, (2001). s. 51

alarak mücadele vermiştir⁶¹. Ancak nakil vasıtalarının yetersizliği nedeniyle istenilen miktarda silah Torosların güneyine sevk edilememiştir.

Mütareke imzalandığı sırada Musul'da bulunan VI. Ordu Komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa ise mütareke haberini alır almaz İngilizler ile Türk birlikleri arasında bir serbest bölge oluşturmak için çalışmalara başlamıştır. Ali İhsan Paşa'nın amacı henüz Musul dışında bulunan İngiliz birliklerini durdurmak ve Musul'un işgalini önlemektir. Fakat İngiliz Savaş Bakanlığı tarafından bölgede bulunan kuvvetlere derhal Musul'un işgal edilmesi yönünde talimat gönderildi⁶². Ali İhsan Paşa ise işgali ertelemek için uğraşıyordu ancak Paşa'nın bu faaliyetlerine karşı İngiltere 7 Kasım 1918 tarihinde Musul'un acilen boşaltılmasına dair bir ultimatoma gönderdi⁶³. Bunun üzerine İngilizleri engelleyecek kuvveti bulunmayan İstanbul Hükümeti, Ali İhsan Paşa'nın Musul'u boşaltması için 8 Kasım'da bir emir göndermiştir⁶⁴. Emir üzerine Osmanlı ordusu 9 Kasım 1918 tarihinden itibaren Musul'dan çıkmaya başlamıştır⁶⁵. Askeri ve stratejik açıdan çok önemli olan Musul'un İngilizler tarafından haksız işgali Musul halkı tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır.

Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihte Yakup Şevki Paşa ise IX. Ordu Komutanı olarak Erzurum'da bulunuyordu. Şevki Paşa, bir yandan Ermeni ve Gürcü saldırılarına karşı bölge halkını silahlandırırken bir yandan da Mütareke gereği teslim etmesi gereken silah ve cephaneyi teslim etmemek ve bölgeden ayrılmamak için İtilaf devletleri temsilcilerini oyalıyordu⁶⁶. Bu çalışmaları esnasında hasta olan Şevki Paşa, Kars Milli İslam Şurâsı ile beraber çalışmaya da devam ediyordu⁶⁷. İngilizler, Paşa'nın bu hareketlerinden dolayı görevden alınması için Harbiye Nezareti'ne baskı yapmaya

⁶¹ Burak, D. M. (2005). El-Cezire Kumandanı Nihat Paşa'nın Eşkîya Tarafından Soyulması, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt VI, Sayı I, s. 174

⁶² Kaymaz, İ. Ş. (2003). *Musul Sorunu*, İstanbul: Otopsi Yayınları, s. 70, Öke, M. K. (1987). *Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, s. 24

⁶³ Bu ultimatoma altı madde içermektedir: 1) Musul Vilayeti'nin on gün içinde boşaltılması, 2) Boşaltma işleminin ertesi gün başlatılması, 3) Çekilecek olan birliklerin yalnızca kendi silah ve cephanelerini almaları, 4) Bütün ağır silahların, uçakların ve bombaların makbuz karşılığında General Fanshaw'a teslim edilmesi, 5) Vilayeti terk edecek olan tüm birliklerin Musul yolunu kullanarak İngiliz denetim noktalarından geçmeleri, 6) Tüm Hintli ve İngiliz tutsakların derhal serbest bırakılması, Kaymaz, (2003). s. 73

⁶⁴ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk adlı eserinde Ali İhsan Paşa'nın Musul ve Kerkük'ü direniş göstermeden terk etmesini ve o sırada yaptığı taktik hatalarını eleştirmiştir. Atatürk, M. K. (2001). *Nutuk*, Cilt II, s. 666-671

⁶⁵ Sabis, (1993). s. 23-25, Tansel, (1973). s. 42

⁶⁶ Çakmak, F. (1936). *Büyük Harpte Şark Cephesi Harekâtı*, Ankara, s. 274

⁶⁷ Yel, S. (1990). *Yakup Şevki Paşa ve Askerî Faâliyetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, s. 132

başladı⁶⁸. Bununla yetinmeyen İngilizler, 7 Ocak 1919 tarihinde tahliye şartlarını görüşmek için İngiliz Generali Walker'ı bölgeye gönderdi⁶⁹. Yakup Şevki Paşa kış şartlarını da göz önünde tutarak tahliyeyi ertelemek istiyordu ancak İngilizler bunun biran evvel gerçekleşmesi niyetindeydiler. İngilizlerin bu isteği esasen Mütareke şartlarına uygun değildi. Fakat onlar Mütareke maddelerinin esnekliğinden yararlanarak Elviye-i Selase'nin tahliyesini istiyorlardı. Buna karşın Dâhiliye Nezareti, mütarekeden doğan hakkı kullanmadan tahliye isteğini kabul etmişti.

Yakup Şevki Paşa, Nezaretin bu kararından sonra ordunun iaşesini temin ve geriden kalan halkın can güvenliğini sağlama konusunda çalışmalar yapmıştır. Paşa'nın amacı ileride kullanılabileceği düşüncesiyle birliklere hiçbir zayıat verdirmeden memleket içlerine çekebilmektir. Bu amaç için çalışmalarına devam ettiği sırada Harbiye Nezareti, İngilizlerin baskısı sonucunda Yakup Şevki Paşa'yı İstanbul'a çağırdı. Ancak Paşa bir süre daha bölgede faaliyetlerine devam etti. Bunun üzerine General Milne, Nisan ayının başında Batum'a geldi ve bölgede Paşa'nın çalışmaları hakkında inceleme başlattı⁷⁰. Bu incelemeler sonucunda Yakup Şevki Paşa'ya daha fazla Erzurum'da kalmaması konusunda sert bir nota verdi. Baskıların iyice artması sonucunda Şevki Paşa İstanbul'a dönmek zorunda kaldı⁷¹.

Mondros Mütarekesi'nin ordu üzerindeki etkilerini azaltmak için uğraşan komutanlardan biri de Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'dır. Ali Fuat Paşa Mütarekenin imzalandığı tarihte Katma bölgesinde bulunuyordu⁷². Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı görevini Liman Paşa'dan devraldıktan sonra Ali Fuat Paşa'yı bundan sonra

⁶⁸ Ermeniler ve Gürcüler, Şevki Paşa hakkında şiddetli bir propaganda faaliyeti yürütüyorlardı. Bu faaliyetlerdeki suçlamalar şu şekildeydi: 1) Kafkas dâhilindeki harekât esnasında Osmanlı ordusunu tahribat ve yıkıma itmiş olmak, 2) Kafkas İslâm ahalisine silah yardımı yapılması, 3) Kafkas İslâmlarını teşvik ederek, muvakkat hükümetler, millî şûralar teşkil ettirmesi, 4) Bu teşkilatları icra ve idame için Osmanlı ordusundan zabıt ve efrad tefrik ve i'ta etmiş olması, 5) Kars telsiz-telgraf şubesinin sağlam olarak İngilizlere teslim edilmemesi, Mütareke şartlarının ve harbiye nezaretinin emirlerinin icra ve tatbik edilmemesi, Yel, S. (1991). Mondros Mütarekesi ve İngiliz Politikası, *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl: 4, Sayı 8, s. 723-724

⁶⁹ İnternet: Yel, S. (2008). Mondros Mütarekesi ve Elviye-i Selasenin Tahliye Edilmesi, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/4 Summer, Web: http://www.turkishstudies.net/Makaleler/548210638_yelselma.pdf adresinden 15 Haziran 2014'te alınmıştır, s. 936

⁷⁰ Yel, S. (1992). Yakup Şevki Paşa'nın Erzurum'dan Ayrılışının Sebepleri ve İstanbul ile Ankara Arasında İrtibat Tesis Etmeye Çalışması, *OTAM*, Sayı: 3, s. 380

⁷¹ Yakup Şevki Paşa, İstanbul'a döndükten sonra Mütarekeye karşı direnmek suçuyla, 13 Temmuz 1920 tarihinde Malta Adasına sürülmüştür. Bkz. Şimşir, B. N. (1976). *Malta Sürgünleri*, Birinci Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, s. 223

⁷² Özçelik, A. (1993a). *Ali Fuad Cebesoy*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 42

yapılması gerekenler hakkında görüşmek üzere Adana'ya çağırılmıştır⁷³. Bu görüşme sırasında Mustafa Kemal Paşa, mütarekenin ardından artık halkın kendini müdafaa etmesi gerektiğini ve kendilerinin de yol gösterici olarak ordu ile birlikte görev yapmalarının lüzumunu iletmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, İngiliz baskıları neticesinde Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'nın lağvedileceği düşüncesindedir ve bu yüzden Ali Fuat Paşa'dan 20. Kolordu Komutanlığı görevinde kalarak ilk mukavemet hareketini Kilikya bölgesinde oluşturmak için gerekli tedbirleri almasını istemiştir⁷⁴.

Mustafa Kemal Paşa'nın düşünceleri doğru çıkmış, İngiliz baskısı neticesinde Harbiye Nezareti 7 Kasım 1918 günü Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'nın kaldırıldığını bildirmişti⁷⁵. Bu tarihten sonra Ali Fuat Paşa, henüz İtilaf kuvvetlerinin eline geçmemiş olan silah, cephane ve teçhizatı Anadolu içlerine sevk edebilmek için uğraşmıştır. Ali Fuat Paşa çalışmalarına devam ettikten sonra tedavi olmak amacıyla Aralık ayı başında İstanbul'a hareket etmiştir. Bu hareketi sırasında Anadolu'nun savaş sonrası durumunu görmüş ve İstanbul'da komutanlarla yaptığı toplantılarda halkın perişan durumunu anlatmıştır.

1.1.1.4. Paris Barış Konferansı

İtilaf devletleri I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı topraklarını paylaşmak için birçok gizli anlaşma imzalamışlardır⁷⁶. Savaşın ardından imzalanan Mondros Mütarekesi ile de İtilaf devletleri bu anlaşmaları uygulamaya koyma fırsatı yakalamışlardır. İtilaf devletleri, Rusya'nın I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesiyle kendilerine kalacak toprakların

⁷³ Cebesoy, A. F. (2000). *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul: Temel Yayınları, s. 43

⁷⁴ a.g.e, s. 45, Özçelik, (1993a). s. 48

⁷⁵ Jaeschke, (1989). s. 2, Sarıhan, (1993). s. 15, Cebesoy, s. 45

⁷⁶ İtilaf Devletleri arasında yapılan gizli paylaşım anlaşmaları şunlardır: A) İstanbul Anlaşması (4 Mart-12 Nisan 1915): Rusya, İngiltere ve Fransa arasında imzalanmıştır. Midye-Enez hattının doğusu, Sakarya'dan başlayarak Gemlik Körfezine inen hattın batısı, İstanbul ve Boğazlar Ruslara verilmiştir. Buna karşılık Ruslarda İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı toprakları üzerindeki haklarını kabul etmiştir.

B) Londra Sözleşmesi: 26 Nisan 1915'te İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanmıştır. 12 Ada ve Antalya bölgesinin İtalyanlara verilmesi kabul edilmiştir.

C) Sykes-Picot Anlaşması: İngiltere ve Fransa arasında imzalanmıştır.

Rusya'ya, Trabzon, Erzurum, Van ve Bitlis ile Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmı, Fransa'ya, Doğu Akdeniz bölgesi, Adana, Antep, Urfa, Mardin, Diyarbakır, Musul ile Suriye kıyıları, İngiltere'ye Hayfa ve Akka limanları, Bağdat ile Basra ve Güney Mezopotamya verilecektir.

D) St. Jean de Maurienne Anlaşması (19-21 Nisan 1917): Rusya'nın savaştan çekilmesinin ardından İtalya, İngiltere ve Fransa'nın arasında imzalanmıştır. Bu anlaşmayla İtalyanların Sykes-Picot Anlaşmasını kabul ettiği takdirde Antalya ve çevresinin yanında İzmir, Aydın ve Konya illerinin de İtalyanlara verilmesine karar verilmiştir. Geniş bilgi için Bkz. Tolon, A. H. (2004). *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları

paylaşılması ve diğer toprak taleplerinin görüşülmesi amacıyla 18 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nı toplamışlardır⁷⁷. 32 devletin temsilcilerinin katılımıyla düzenlenen bu konferansın en çok meşgul olduğu iş, Osmanlı arazisinden Yunanlılara verilecek toprak meselesi olmuştur. En önemli konunun Osmanlı toprakları olduğu halde toplantılar sırasında herhangi bir Osmanlı temsilcisi yer almamıştır. Yunan isteklerini belirtmek üzere Venizelos, 1919 Şubat başı konferansa katılmasına rağmen, Damat Ferit Paşa'nın konferansa katılma talebi ancak Haziran 1919'da kabul görmüştür⁷⁸.

Venizelos'un konferans sırasında sergilediği üstün gayretler delegeleri bir hayli etkilemiştir. 3 ve 4 Şubat 1919 tarihlerinde taleplerini dile getiren Venizelos, Yunan tezini Wilson prensiplerine ve self-determinasyon hakkına dayandırmıştır⁷⁹. Venizelos bu görüşünü desteklemek için Batı Anadolu'da yaşayan toplam Rum sayısının 1.080.000 olduğunu buna karşılık ise Müslümanların sayısını ise 93 bin olduğunu söylemiştir⁸⁰. Venizelos'un İtilaf devletlerinden istediği topraklar şöyledir⁸¹:

- 1) 150.000 Rum'un yaşadığı yer⁸²,
- 2) Trakya ve İstanbul bölgesi,
- 3) Savaşın sonra Bulgaristan'a katılan Ege Denizi kıyısı,
- 4) Balıkesir vilayeti ve Küçük Asya'daki Aydın,
- 5) Kıbrıs adası.

Konferansta Yunan tezine en büyük eleştiri İtalya tarafından gelmişti. İtalyanlar, Venizelos'un istediği toprakların büyük bir bölümünün savaş sırasında yapılan gizli anlaşmalarla kendilerine verildiğini bu yüzden toprakların kedi hakları olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak özellikle İngiltere ve Fransa Doğu Akdeniz'de güçlü bir İtalya devleti

⁷⁷ Armaoğlu, (2012). s. 187, Tolon, (2004). s. 116

⁷⁸ İnternet: Uslu, D. (2012). Paris Barış Konferansı'ndaki Yunan İsteklerinin Batı Basınına Yansımaları, *History Studies: International Journal of History* ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print) Volume 4 Issue 2, p. 361-371, July 2012, Web: http://www.historystudies.net/Makaleler/1479817459_Dilara%20Usluu.pdf adresinden 20 Haziran 2014 tarihinde alınmıştır. s. 362

⁷⁹Uslu, (2012). s. 363

⁸⁰ Sonyel, S. R. (2011). *İngiliz Gizli Belgeleriyle Türk-Yunan İlişkileri (1821-1923)*, İstanbul: Remzi Kitapevi, s. 123

⁸¹ Uslu, (2012). s. 365

⁸² Epir bölgesi ve çevresi

istemedikleri için bu istekleri reddetmiştir. İtalya heyeti de bu karara tepki göstermek için konferanstan bir süreliğine çekilmiştir⁸³.

İngiliz ve Fransız heyetleri İtalya'nın İzmir ve çevresini ele geçirmesinden endişelendikleri için Yunanistan'a İzmir konusunda büyük destek vermişlerdir. Özellikle İngiltere Başbakanı Lyod George, Yunan isteklerini bir an evvel yerine getirebilmek için 5 Mayıs 1919 tarihinde konseyden Yunanlılara İzmir'in işgal hakkının tanınmasını teklif etmiştir. Birkaç gün bu izin ve yapılacak harekât hakkında görüşüldükten sonra 13 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmasına karar verilmiştir⁸⁴.

Konferans sırasında görüşülen önemli konulardan birisi de Ermeni meselesidir. Ermeniler amacı galip devlet statüsünde yer alarak konferansta sürekli temsil edilmektir. Ancak sürekli temsil durumu delegelerce kabul edilmemişti. Venizelos konferans sırasında istediğini alabilmek için Ermeni heyeti ile birlikte hareket etmiştir. Hatta Pontus Rumlarının kalesi Trabzon'un Ermenistan toprakları içerisinde yer alması gerektiğini delegelere anlatmıştır⁸⁵. Venizelos'un amacı şüphesiz Ermeni lobisinin ve ABD'nin desteğini almaktır. Ermeni heyeti de konferansta aynı Venizelos gibi nüfus üzerinden isteklerini dile getiriyorlardı. Ancak Ermeniler, tezlerinin hiçbir gerçekliğe dayanmamasına rağmen yürüttükleri propaganda faaliyetleri sayesinde dünya kamuoyu üzerinde tesir bırakmayı başaramışlardır. Ermeni heyeti başkanı Boghos Nubar'a göre; Ermeniler savaşın ilk gününden ateşkes anlaşmasının imzalanmasına kadar geçen sürede İtilaf devletlerinin yanında olmuş ve hiç bıkmadan usanmadan çarpışmışlardır. Bu yüzden Osmanlı topraklarının doğusundaki büyük bir bölümün kendilerine verilmesini istiyorlardı. Ermenilerin istedikleri topraklar ise şunlardır⁸⁶:

- 1) Kilikya (Maraş Sancağı dâhil), Erzurum, Bitlis, Van, Diyarbakır, Harput, Sivas ve Karadeniz'e çıkış için Trabzon Vilayetinin bir bölümü
- 2) Halkı, Türkiye'deki kardeşleriyle tek bir Ermenistan Devleti çatısı altında birleşmek isteyen Kafkasya'daki Ermenistan Cumhuriyeti toprakları.

⁸³ Tolon, A. H. (2004). *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları

⁸⁴ Özgiray, A. (1989). Yunan Amaçları ve İtilaf Devletleriyle Türkiye Üzerinde Çevirdikleri Entrikalar (1914-1919), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 4, s. 558

⁸⁵ Dilek, M. S. (2009). Paris Barış Konferansı'nda Ermeni Sorunu, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, s. 83

⁸⁶ Aynı yer.

İtilaf devletlerinin savaş sırasında imzaladığı gizli anlaşmalar, savaşın bitişinde imzalanan Mondros Mütarekesi ve Paris Barış Konferansı görüşmeleri 6 asırlık Osmanlı Devleti'nin sonu anlamına gelmektedir. Bütün bu kararlar alındığında ve görüşmeler yapıldığında İstanbul hükümeti üzerine düşen görevi yapamamıştır. Ancak bütün bu gelişmeleri hiçbir şey olmamış gibi izlemek niyetinde olmayan vatansever komutanlar “mukavemet” fikri etrafında birleşmişlerdir. Bunun için ilk olarak orduyu dağılmaktan kurtarmak, halkı bilinçlendirmek ve örgütlü direniş hareketini başlatmak için komutanlar tarafından çalışmalar başlatılmıştır. Nitekim bu kararlar neticesinde ordu içerisinde yapılacak düzenlemeler Milli Mücadele döneminde oldukça etkili olacaktır.

1.2. Milli Mukavemet Hareketinin Yaratılmasına Dair Yapılan Çalışmalar

Mondros Mütarekesi'ni takip eden günlerde, İtilaf devletlerinin Osmanlı Devleti topraklarını işgal etmesini engellemek için Osmanlı ordusunda ki önemli komutanlar tarafından birtakım hal çareleri aranmaya başlanmıştır. Bu komutanlar arasında Fevzi (Çakmak) Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa, Kazım (İnanç) Paşa ve Cevat (Çobanlı) Paşa gibi önemli komutanlar bulunmaktaydı. Milli kurtuluş çareleri arayan bu komutanlar 1919 yılının ilk aylarında önemli görüşmeler yapmışlardır.

Mütareke şartları gereği kaldırılan veya yerleri değiştirilen orduların komutanlarından bir kısmı, Kasım ayının ilk günleri İstanbul'a gelmiştir. Bu dönemde İstanbul'a gelen komutanlardan biri de Mustafa Kemal Paşa'dır. Yıldırım Orduları Grubu ve VII. Ordu Karargahı'nın lağvedilmesi üzerine İstanbul'a dönen Mustafa Kemal Paşa, milli bilincin uyandırılmasına yönelik çalışmalarına başlamıştır⁸⁷. Mustafa Kemal Paşa'nın ilk faaliyetleri siyasi alanda yoğunlaşmıştır.

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a dönmeden birkaç gün önce Sadrazam İzzet Paşa istifa etmiş bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a gelir gelmez İzzet Paşa ile buluşmuş ve yeni kurulan Tevfik Paşa hükümetini düşürerek tekrardan İzzet Paşa'yı

⁸⁷Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a döndüğü ilk gün boğaza demirlemiş olan İtilaf donanmasıyla karşılaşmış ve yaveri Cevat Abbas'a tarihe geçen “*geldikleri gibi giderler*” sözünü söylemiştir Atay, F. R. (2004). *Çankaya*, İstanbul: Pozitif Yayıncılık, s. 356, Turgut G. (2006). *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, s. 97, Boğaza demirleyen 55 parçalık İtilaf donanması: 22 İngiliz, 17 İtalyan, 12 Fransız ve 4 Yunan gemisinden oluşmaktaydı, Bkz. Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, s. 60, Jaeschke, (1989). s. 4, Daha sonradan gelen birliklerle birlikte toplam gemi sayısı 167'ye yükselecektir. Sarıhan, a.g.e, (1993), s. 24

Sadrazamlığa getirmek için çalışmalara başlamıştır⁸⁸. Mustafa Kemal Paşa bu çalışmaları sırasında tanıdığı mebuslarla toplantılar yapmış ve onlardan Tevfik Paşa hükümetine güvenoyu vermemelerini istemiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın bu çalışmaları başarılı olamamış⁸⁹ ve Tevfik Paşa hükümeti meclisten güvenoyunu almıştır⁹⁰. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, aralarında Fevzi (Çakmak) Paşa, İsmet (İnönü) Bey⁹¹, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa⁹² ve Kazım (Karabekir) Paşa⁹³ gibi önemli isimlerle askeri tedbirler üzerine görüşmeler yapmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, 20. Kolordu Komutanı sıfatıyla Ankara'ya gidecek olan Ali Fuat Paşa ile bir görüşme yapmış⁹⁴ ve ona kısa zamanda önemli gelişmeler olacağını, bu yüzden Ali Fuat Paşa'dan kolordusuna hâkim olmasını ve halk ile iyi geçinmesini istemiştir⁹⁵. İki komutan arasında yapılan görüşmede tek kurtuluş yolunun "Milli Mukavemet" hareketi yaratmak olduğu konusunda fikir birliğine varılmış ve bir takım kararlar alınmıştır⁹⁶;

- 1- Terhis işlemleri derhal durdurulacak,
- 2- Silah cephane ve malzeme düşmana verilmeyecek,
- 3- Genç ve muktedir kumandanlar birliklerinin başında bulunacak, İstanbul'dakiler Anadolu'ya yollanacak,
- 4- Milli Mukavemete taraf olan sivil yöneticilerin yerlerinde bırakılması sağlanacak,
- 5- Particilik kavgası engellenecek,

⁸⁸ Atay, (1944). s. 5

⁸⁹ Rauf Orbay hatıralarında; Mustafa Kemal Paşa'nın o güne kadar Meclisle yakın bir teması olmamasına karşın çok çalışarak Tevfik Paşa hükümeti aleyhine oy kullanmaya Meclis üyelerini ikna ettiğinden bahsetmektedir. Ancak Orbay, oylamanın sonucunda Meclis üyelerinin çoğunun Tevfik Paşa hükümetine güvenoyu verdiklerini görünce çok şaşırdıklarını söylemiştir. Orbay, Mustafa Kemal Paşa'nın bu sırada mazileri ve şöhretleri itibarıyla sözlerine güvenilmesi gereken kişilerle konuşup anlaştığını ancak onların sözlerinden dönmesinden sonra çok sinirlendiğini belirtmiştir. Orbay, R. (2003). *Siyasi Hatıralar*, İstanbul: Örgün Yayınları, s. 273

⁹⁰ 19 Kasım 1919 tarihinde yapılan oylamada 33 Ret oyuna karşılık 91 kabul oyu ile Tevfik Paşa kabinesi güvenoyu almıştır. İlk oylama 18 Kasım günü yapılmış ancak çoğunluk sağlanamamıştır. Bu oylamada 27 red, 3 çekimser ve 84 kabul oyu kullanılmıştır. Bkz. Sarıhan, (1993). s. 33, Kılıç, M. (2010). *Savaş, Çöküş ve Mütareke Yılları*, İstanbul: Okan Üniversitesi Yayınları, s. 175, Jaeschke, (1989). s. 5

⁹¹ İnönü, İ. (2006). *Hatıralar*, Yay. Haz. Sabahattin Selek, Ankara: Bilgi Yayınları, s. 167-168

⁹² Özçelik, (1993). s. 55-57, Cebesoy, (2000). s. 51-52

⁹³ Karabekir, (2008). *İstiklal Harbimiz*, Cilt I, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 17

⁹⁴ Görüşme 20 Aralık 1918 tarihinde gerçekleşmiştir. Bkz. Cebesoy, (2000). s. 52, Özçelik, (1993a). s. 55, Jaeschke, (1989). s. 10

⁹⁵ Atay, (1944). s. 11

⁹⁶ Cebesoy, (2000), s. 53, Özçelik, (1993a). s. 56, Tansel, (1973). s. 84., Zürcher, E. J. (1987). *Milli Mücadelede İttihatçılık*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s. 198

6- Halkın maneviyatı yükseltilecekti.

Bu dönemde Anadolu’da bir mukavemet hareketinin başlaması için çalışma yapan komutanlardan biri de Kazım Karabekir Paşa’dır. Kazım Karabekir Paşa, kurtuluş anahtarının doğuda olduğuna inanıyor ve görüştüğü komutanlara Anadolu’daki orduların başına dönmeleri lüzumunu anlatıyordu. Karabekir Paşa bu görüşlerini Cuma selamlığı sırasında görüştüğü Sultan Vahdeddin’le de paylaştığını söylemiştir⁹⁷. Nitekim Karabekir Paşa 15. Kolordu Komutanlığı görevine atanmasının ardından İstanbul’da veda ziyaretlerine başlamıştı. 11 Nisan 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ile Şişli’deki evinde bir araya geldi. Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa’dan daha fazla İstanbul’da kalmamasını ve bir an evvel Anadolu’ya geçerek oluşturulacak olan hareketin başına geçmesini istemiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa’nın gelene kadar kendisinin hazırlıkları tamamlayacağını anlatmıştır. Bu sırada kulağından ameliyat geçirmiş olan Mustafa Kemal Paşa ise biraz düşündükten sonra “ *iyi olayım size mülaki olmaya çalışırım*” cevabını vermiştir⁹⁸.

Bu dönemde gerçekleşen önemli görüşmelerden biride, Mustafa Kemal Paşa ile İsmet (İnönü) Bey arasında yapılan toplantıdır. Mustafa Kemal Paşa, yakın dostu olan İsmet Bey’in yanına giderek, işgalleri durdurabilmek için yapılması gerekenler hakkında önemli görüşmeler yapmıştır⁹⁹. Bu görüşmelerin birinde, Mustafa Kemal Paşa, İsmet Bey’e; “*Hiçbir sıfat ve salahiyet sahibi olmaksızın Anadolu’ya geçmek ve orada milleti uyandırarak kurtulma çarelerini aramak için en müsait muntika ve beni o muntıkaya götürecek en kolay yol hangisi olabilir ?*” diye sormuştur. O sırada ziyaretçilerin gelmesi yüzünden konu kapanmış, ziyaretçilerin gitmesinden sonra Mustafa Kemal Paşa, İsmet Bey’in; “ *Ne yapacağını bana ne zaman söyleyeceksin ?*” sorusuna; “*zamanı geldiğinde*” cevabını vermiştir¹⁰⁰.

⁹⁷ Karabekir, K. (2005). *İstiklal Harbimizin Esasları*, Haz: Faruk Özerengin, İstanbul: Emre Yayınları, s. 38

⁹⁸ Karabekir, K. (2008). *İstiklâl Harbimiz*, Cilt I, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 18

⁹⁹ Atay, (1944). s. 10, İnönü, (2006). s. 168

¹⁰⁰ F. R. Atay’ın bu eserinde Mustafa Kemal Paşa, Anadolu’ya geçme kararını çok önceden aldığını ancak yaptığı görüşmelerde bunu dile getirmediğini belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa, verdiği kararın tam olarak doğru olduğuna ve yanında çalışacak arkadaşlarının da başka çare olmadığına inandıktan sonra kararını açıklamak istediği için görüşmelerde bu kararını söylemediğini belirtmiştir. Bkz. Atay, (1944). s.11

1.3. Müfettişlik Teşkilatının Kurulmasına Dair Yapılan Görüşmeler

İşgallerin hızla devam etmesi ve İtilaf devletlerinin hoşgörüsüz tutumları Osmanlı hükümetini birtakım arayışlara itmiştir. İşgaller üzerine Osmanlı hükümeti, ülkedeki halkı bilinçlendirmek ve yaşanabilecek huzursuzlukları önlemek için Nasihat Heyetleri kurmayı kararlaştırmıştır. Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif yerlerini gezecek olan bu heyetin üyeleri halk tarafından sevilen saygın kişiler olacaktı. Ayrıca heyete gayrimüslim kişilerde katılacaktı¹⁰¹. İlk olarak Anadolu ve Rumeli için iki ayrı heyet hazırlandı. Anadolu heyetinin başında Şehzade Abdürrahim Efendi bulunurken, Rumeli heyetine ise Şehzade Cemaleddin Efendi başkanlık etmiştir¹⁰². “Osmanlıcılık” ruhunu tekrar halka hissettirmeye çalışan bu heyetler, yurdun birçok bölgesini dolaşarak çalışmalar yapmıştır¹⁰³. Nasihat Heyetleri Türk ve azınlık halkı tarafından ilgiyle karşılanmış olmasına rağmen ilerleyen dönemlerde azınlıkların karışıklık çıkarmasına engel olamamıştır¹⁰⁴.

Nasihat Heyetlerinden istenilen sonucun alınamaması ve Mütareke şartları gereği orduların lağvedilmesi, Osmanlı ordusu içerisinde de birtakım düzenlemeler yapılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Mütarekenin şartlarından oldukça rahatsız olan Kavaklı Fevzi (Çakmak) Paşa ordunun dağılmasını önlemek amacıyla müfettişlik teşkilatının kurulması yolundaki fikrini gerekçeleri ile Harbiye Nezaretine sunmuştur¹⁰⁵. Fevzi Paşa'nın bu teklifi uzun bir müddet tartışıldıktan sonra böyle bir teşkilatın gerekliliği kabul edilmiştir. Fevzi Paşa, Harbiye Nazırı Şakir Paşa'ya ordunun üç müfettişlik bölgesine ayrılmasını ve doğuda kurulacak müfettişliğe de Mustafa Kemal Paşa'nın atanması gerektiğini bildirmiştir¹⁰⁶. Bunun üzerine Nazırlık bünyesinde gerçekleşen toplantılarda Mustafa Kemal Paşa ile müfettişlik meselesi hakkında konuşulmasına karar verilmiştir¹⁰⁷.

¹⁰¹ Gökbilgin, T. (1959). *Milli Mücadele Başlarken I*, Ankara, s. 59

¹⁰² Çelebi, M. (1992). *Heyet-i Nasiha*, İzmir: Akademi Kitapevi, s. 57

¹⁰³ Jaeschke, G. (1991). *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara: TTK Basımevi, s. 37, Anadolu Heyeti: Bursa, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Burdur, Antalya, Isparta ve Konya'yı, Rumeli Heyeti ise; Edirne, Kırklareli, Lüleburgaz ve Tekirdağ'ı ziyaret etmiştir.

¹⁰⁴ Rumeli Heyeti seyahatlerine 28 Nisan 1919 tarihinde başlamış ve 9 Mayıs 1919 tarihinde görevini tamamlayarak İstanbul'a dönmüştür. Anadolu Heyeti ise 16 Nisan 1919 tarihinde İstanbul'dan hareket etmiş ve İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin ardından İstanbul'a dönmüştür.

¹⁰⁵ Türkmen Z. (1996). *İkinci Meşrutiyet Döneminde (1909-1919) Osmanlı Ordusunda Müfettişlik Teşkilatına Geçiş ve Uygulamalar, Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, s. 27

¹⁰⁶ Külçe, S. (1946), *Mareşal Fevzi Çakmak*, İzmir: Yeni Asır Matbaası, s. 106

¹⁰⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın Müfettişlik görevine atanmasında, Ali Fuat Paşa aracılığıyla tanıştığı Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in de etkisi oldukça büyüktür. Mehmet Ali Bey, Sadrazam Damat Ferid Paşa'ya,

1.3.1. Mustafa Kemal Paşa ile Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın görüşmesi

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Samsun ve civarında yaşanan asayişsizlik giderek artmaya başlamıştır. Asayişsizliğin giderebilmek için kurulacak olan üç ordu müfettişliğinden birinin bu bölgede görevlendirilmesine ve bu şekilde olayların önüne geçilmesi düşünülmüştür. Gönderilen bu müfettişin raporları üzerine gerekli tedbirlerin alınması planlanmıştır. Bunun üzerine dönemin Harbiye Nazırı Şakir Paşa, Mustafa Kemal'i makamına davet etmiş ve kendisine okuması için bir dosya sunmuştur¹⁰⁸. Bu dosya Samsun ve civarındaki Türkler ve Rumlar arasında geçen olaylar ile ilgilidir. Mustafa Kemal Paşa kendisine sunulan dosyayı okumuş ve Şakir Paşa'ya emirlerinin ne olduğunu sormuştur. Şakir Paşa da Mustafa Kemal Paşa'ya cevaben; “...bir zatın bölgeye gidip olayları incelemesi lazımdır. Ben Sadrazam Damat Ferit Paşa ile görüştim. Sizi uygun gördük.” demiştir¹⁰⁹. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa'da görevinin sadece olayları inceleyip rapor vermek mi? olduğunu sormuş, “evet” cevabını alınca, izin verirsiniz görevimin tam şeklini alması için Erkan-ı Harbiye Reisi ile görüşeyim demiştir. Olumlu cevap alan Mustafa Kemal Paşa, Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa ile görüşmek üzere makamına gitmiştir¹¹⁰.

1.3.2. Mustafa Kemal Paşa ile Erkân-ı Harbîye-i Umumîye Reis-i Sanîsi Kâzım Paşa'nın görüşmesi

Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın yanından ayrıldıktan sonra kendisine verilen görevin yetkilerini tam olarak belirlemek üzere Erkân-ı Harbiye-i Umumîye Reisi Fevzi Paşa'nın yanına gitmiştir. Fevzi Paşa raporlu olduğu için o gün evinde istirahatte bulunuyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa'ya vekâlet eden Kazım Paşa ile müfettişlik meselesi ve kendisine verilecek olan görev talimatnamesi hakkında konuşmuştur. Mustafa Kemal Paşa kendi yazdırdığı talimatnameyi bitirmesinden sonra Kazım Paşa'ya; “Onların arzularını (Harbiye Nazırlığı) bir araya topla, fakat bu iki

doğuda kurulacak olan Ordu Müfettişliğine Mustafa Kemal Paşa'nın atanmasını tavsiye etmiştir. Yalçın, S., Koca, S. (2005). s. 216

¹⁰⁸ Görüşme 27 Nisan 1919 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bkz. Yalçın, E. S., Koca, S. (2005). *Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi*, Ankara: Berikan Yayınevi, s. 244

¹⁰⁹ Bu dönemde Samsun Sancağı'nda yaşanan olaylar ve bölgedeki Enver Paşa ve Alman etkisi, İtilaf devletleri temsilcilerini de oldukça endişelendirmiştir. Bu yüzden durumu konuşmak ve gerekli tedbirlerin alınmasını istemek için Fevzi Paşa'nın yanına gelmişlerdir. Fevzi Paşa da Mustafa Kemal Paşa'nın Enver Paşa ve Almanlara karşı olduğunu, bu yüzden görevin Paşa'ya verildiği takdirde sorunun çözüleceğini anlatmıştır. Bkz. Akbaş, (2008). s. 142

¹¹⁰ Atay, (1944). s. 19

maddeyi ilave etmeyi unutma” demiştir. Kazım Paşa’da metni okumak üzere Harbiye Nazırı Şakir Paşa’ya götürmüştür. Mustafa Kemal bu olayı Nutuk adlı eserinde şöyle anlatmaktadır:

*“ O tarihte Genelkurmayda bulunan ve benim amacımı bir dereceye kadar sezen kişilerle görüştim. Müfettişlik görevini buldular ve yetkiye ilişkin talimatı da, ben kendim yazdırdım. Hatta Harbiye Nazırı olan Şakir Paşa bu talimatı okuduktan sonra imzada duraksamış, anlaşılır anlaşılmaz bir şekilde, mührünü basmıştır.”*¹¹¹

Kazım (İnanç) Paşa’da metni Harbiye Nazırına götürmüş ve aralarında geçen konuşmayı şu şekilde anlatmıştır:

*“Talimatnameyi Harbiye Nazırına götürdüm. Hasta bulunan Nazır bir defa okuyunuz da dinleyelim dedi. Paşa oğlum, siz III. Ordu Müfettişliği değil, bütün Anadolu’da sahib-i nüfuz bir müfettişlik ihdas etmişsiniz, bu nasıl şey deyince: Hayır efendim, müfettişliklerin kendi hututlarına mücavir kıtaat ve vilâyetlerde de temasta bulunması vazifenin mes’ul ve mevzuuna dâhildir. Tabirimizi umum Anadolu müfettişliği sarahatinde ifade etsek dahi yeniden bir şey ihdas etmiş olmuyoruz. Cevabını verdim.”*¹¹²

Mustafa Kemal Paşa, talimatnameyi hazırlatmak ve mühürletmek konusunda Kazım Paşa’dan büyük destek görmüştür. Mustafa Kemal Paşa da Kazım Paşa’yı kendine yakın görmüş olmalı ki fikirlerini ona açmaktan çekinmemiştir¹¹³.

Mustafa Kemal Paşa bu talimatnamenin hazırlanmasından sonraki duygularını şu şekilde ifade etmiştir.

“Ne alâ şey, tarih bana öyle müsait şartlar hazırlamış ki kendimi onların kucağında hissettiğim zaman ne kadar bahtiyarlık duydum, tarif edemem. Nezaretten

¹¹¹ Nutuk, (2001). s. 9-10

¹¹² İzmir Mebusu Kâzım Paşa’nın Bir Mektubu, (17 Mayıs 1933). Cumhuriyet

¹¹³ Yalçın, E. S., Koca, S. (2005). s. 251

çıkarken heyecandan dudaklarımı ısırığımı hatırlıyorum. Kafes açılmış, önümde geniş bir âlem, kanatlarını çırparak uçmaya hazırlanan bir kuş gibi idim.”¹¹⁴

Mustafa Kemal Paşa'nın Kazım Paşa'ya yazdırdığı ve Nazır Şakir Paşa'ya da ancak mühürlenebildiği talimatname Harbiye Nazırlığı tarafından 6 Mayıs 1919 tarihinde “Yola çıkmakta acele bulunması rica olunur” üst yazısıyla birlikte kendisine sunulmuştur¹¹⁵. Harbiye Nezareti tarafından¹¹⁶ IX. Ordu Kıtaatı Müfettişliği için hazırlanan talimatnamenin tam metni şöyledir¹¹⁷ :

Erkân-ı Harbîye-i Umumîye Dairesi

IX. Ordu Kıtaatı Müfettişliğine Verilecek Talimat Suretidir

IX. Ordu Kıtaatı Müfettişliğine ait görevleri yüksek şahsınızın IX. Ordu Kıtaatı Müfettişliğine atanması hususunda İrade-i Senîyye çıkmıştır. Ancak bu müfettişlikteki göreviniz yalnız askerî olmayıp müfettişliğin içine aldığı bölgeler dâhilinde aynı zamanda mülkîdir.

1- İşbu ortak vazifeler şöyledir:

a) Bölgenizde iç güvenliğin sağlanması ve devamlılığı, asayişsizliğin ortaya çıkış sebeplerinin tespiti.

b) Bölgede ötede beride dağınık halde bulunduğundan söz edilen silahların ve cephanenin bir an evvel toplatılarak uygun depolara toplanması ve muhafaza altına alınması.

¹¹⁴ Atay, (1944). s. 22

¹¹⁵ Jeaschke, (1989). s. 29

¹¹⁶ Harbiye Nazırı Şakir Paşa 30 Nisan 1919 tarihinde tayin belgesini onaylamıştır: Aciz kulunun arzıdır ki; Lağvedilen Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Tuğgeneral Mustafa Kemal Paşa, 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliğine tayin olunmuş ve tayinin niteliği Padişah katına sunulmak üzere sadaret makamına arz edilmiştir. Mustafa Kemal'in emri altında bulunacak olan 3. ve 15. Kolordular mıntıklarını kapsayan Sivas, Van, Trabzon, Erzurum illeriyle Samsun Sancağı mülki memuriyetlerinin Mustafa Kemal Paşa tarafından yapılacak tebligatı yerine getirmelerinin bir genelge ile duyurulması rica olunur. Bu konudaki emir verme yetkisi tarafınıza aittir. 30 Nisan 1919 Harbiye Nazırı Şakir, Bkz. Genelkurmay ATASE Yayınları, (1999). *Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, s. 12

¹¹⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, İstiklâl Harbi Koleksiyonu, Kutu: 14, Gömlek: 57, Belge: 57-2, HTVD, (1952). Sayı 1, Vesika No: 3, Şapolyo, E. B. (1944). *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, Ankara: Berkalp Kitapevi, s. 205

c) Değişik yerlerde birtakım toplulukların bulunduğu ve bunların asker toplamakta olduğu ve gayri resmî bir surette ordunun bunları koruduğu ileri sürülüyor. Böyle topluluklar olup da asker topluyor, silah dağıtıyor ve ordu ile de ilişkide bulunuyorlarsa kesin olarak önlenmesi ile bu gibi toplulukların kaldırılması.

2- Bunun için:

a) İki tümenli olan 3. ve dört tümenli olan 15. Kolordular müfettişlik emrine verilmiştir. İşbu kolordular harekât ve asayiş konusunda doğrudan doğruya müfettişlikle ve yürürlükte olan işlemler yani özlük işleri genel kuvve ve başkaları gibi konularda eskisi gibi Harbîye Nezâreti ile haberleşeceklerdir. Tümen veya bölge komutanlığı veya bir özel göreve atanacak subayların tayin ve değiştirilmeleri müfettişliğin onayı veya istemiyle olacaktır. Bununla birlikte diğer konularda gerek ve fayda görerek talimatı kolordu komutanlıkları aynen uygulayacaklardır. Özellikle, sağlık işleri çok önemlidir. Bu ortamdaki inceleme ve işlemlerin halka yayılması gereklidir.

b) Müfettişlik Bölgesi Trabzon, Erzurum, Sivas, Van illeriyle Erzincan ve Samsun bağımsız sancaklarını kapsadığından müfettişliğin yukarıda sayılan görevleri yürütmek için vereceği bütün talimatı bu illerde mutasarrıflıklar doğrudan doğruya yapacaklardır.

3- Müfettişlik sınırına yakın iller ve bağımsız iller (Diyarbakir, Bitlis, Mamuretülaziz, Ankara, Kastamonu illeri) ile kolordu komutanlıkları da müfettişliğin görevini yapması sırasında doğrudan doğruya olabilecek isteklerine önem vereceklerdir.

4- Müfettişliğin askerî konularda başvuracağı yer Harbîye Nezareti olmakla beraber diğer konular için ilgili makamlarla haberleşebilecek ve bu haberleşmeden Harbîye Nezareti'ne de bilgi verilecektir.

7.5.1335 (1919)

Harbîye Nâzırı

Şakir

1.3.3. Mustafa Kemal Paşa ile Sadrazam Damat Ferit Paşa arasında geçen görüşmeler

Mustafa Kemal Paşa'nın, IX. Ordu Müfettişliği görevine atanmasının¹¹⁸ ardından, Harbiye Nazırı Şakir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı bizzat Sadrazam Damat İbrahim Paşa'ya takdim etmek istemiştir. Mustafa Kemal Paşa bu takdim ile ilgili hatıralarını şöyle anlatmaktadır.

*“Sadaret makamında altın gözlüklü, bakışları sevinçten parlayan Damat Ferit Paşa bana çok iltifat etti. İtimadı ne kadar derin olduğunu, benden çok şeyler beklediğini söyledi. Tatmin edici cevaplar verdim. Bana mutlak salâhiyetler vermiş olduğunu ima eder sözler sarf etti. Veda ederken: Her arzunuzu doğrudan doğruya bana yazabilirsiniz, derhal yapılacağından emin olunuz diyordu. Bunun çok faydalı olacağını söyleyerek derin teşekkürlerimi ilettim.”*¹¹⁹

Mustafa Kemal Paşa, Samsuna hareket etmeden önce Sadrazam Damat Ferit Paşa ile bir kere daha görüşmüştür. Bu görüşme Damat Ferit Paşa'nın¹²⁰ Nişantaşı'ndaki evinde gerçekleşmiştir. Görüşmeye Fevzi Paşa'nın yerine Erkan-ı Harbiye-i Umumiyye Reisliği'ne atanan Cevat (Çobanlı) Paşa'da katılmıştır¹²¹. Bu görüşmede daha çok Mustafa Kemal Paşa'nın hangi bölgeleri denetleyeceği ve kontrol edeceği konuşulmuştur.

Mustafa Kemal Paşa Sadrazam konağından Cevat Paşa ile beraber çıkmış ve Cevat Paşa'nın kendisine sorduğu: “Bir şey mi yapaksın Kemal ?” sorusuna “Evet Paşam, bir şey yapacağım” cevabını vermiştir¹²².

1.3.4. Üçler Misakı

Kavaklı Fevzi (Çakmak) Paşa, Şevket Turgut Paşa ve Cevat Paşa 1919 yılının Nisan ayı içerisinde birçok kez toplanarak mütarekenin orduda yarattığı etkiyi azaltmak ve

¹¹⁸ BOA, Dosya No:158 , Gömlek No: 73 , Fon Kodu: İ..DUİT

¹¹⁹ Atay, (1944). s. 22-23

¹²⁰ Damat Ferit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın ordu müfettişliği görevine atanma düşüncesi üzerine telaşlanan İngiliz temsilcilerine, Paşa'nın sadakatine son derece güvendiğini söyleyerek Mustafa Kemal Paşa'nın ismi üzerindeki tereddütleri ortadan kaldırmıştır. Yalçın, S., Koca, S. (2005). s. 234

¹²¹ Mango, A. (2004). *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, Çev. Füsun Doruker, İstanbul: Remzi Kitapevi, s. 259

¹²² Atay, (1944). s. 25, Turan, Ş. (2004). *Mustafa Kemal Atatürk*, Ankara: Bilgi Yayınevi, s. 199

Milli bilinci uyandırmak için ne yapılması gerektiği konusunda uzun görüşmeler yapmışlardır. Fevzi Paşa yapılan bu görüşmelerde geçen konuları anılarında şu şekilde anlatmıştır¹²³:

Cevat Paşa ile uzun müzakerelerden sonra şunlara karar verildi.

- 1- Zaten kararlaştırılmış olan Üç Ordu Müfettişliğinin biran evvel teşkili ile ordunun emir kumandasının tanzimi,
- 2- Mümkün olduğu kadar çok miktarda silah ve mühimmatın Anadolu'da toplanması ve İtilaf Devletlerine teslim edilmemesi,
- 3- İstanbul Hükümeti tamamen işgal kuvvetlerinin elinde esir olduğundan buradan verilecek emirlerin icra edilmemesi için Anadolu'da bir Milli irade vücud gettirilmesi,
- 4- Milli galeyandan istifade olunarak (Kuva-yı Milliye) teşkili ve Milli İradenin buna istinat ettirilmesi,
- 5- Artık müdafaada, kalınmayarak tecavüzkâr düşmanlarımız üzerine mukabil taarruza geçilmesi.

Fevzi ve Cevat Paşa'nın bu beş maddenin uygulanması için yapılması gerekenleri görüştüğü sırada Samsun'a hareket etmek üzere bulunan Mustafa Kemal Paşa daireye gelmiştir ve üç Paşa beraber vaziyet hakkında konuşmaya başlamışlardır. Mustafa Kemal Paşa da kararlaştırılan bu beş maddeyi kabul etmiştir. Toplantı sırasında Anadolu'da Milli İrade'nin nasıl oluşturulacağı konuşulurken Mustafa Kemal Paşa büyük bir metanetle şunları söylemiştir: “ *Zaten ben bunu tahakkuk ettirmek üzere Anadolu'ya gidiyorum. Buradan verilen emirleri dinlemeyeceğim. Kahraman milletimin sinesinde hayatımı feda edinceye kadar çalışacağım* ”¹²⁴.

Bu kararlar üzerine üç Paşa da yemin ettiler ve mukavemet hareketini başlatmak için derhal çalışmaya başladılar. Fevzi Paşa bu olayı günlüklerine şu şekilde not etmiştir:

¹²³ Külçe, (1946). s. 108, Türkmen, (2001). s. 105, Yalçın, S., Koca, S. (2005). s. 260-261, Zürcher, (1987). s. 210, Akbaş, R. (2008). *Mareşal Fevzi Çakmak (1876-1950)*, İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 149, Jaeschke, (1989). s. 32

¹²⁴ Külçe, (1946). s. 108

“Üçümüz (Ben, Cevat, Mustafa Kemal) Anadolu’da mukavemete karar verdik”¹²⁵. Mustafa Kemal Paşa toplantıdan ayrılmadan önce önemli olayları direkt olarak görüşebilmek için Cevat Paşa’dan bir şifre anahtarı istemiştir. Mustafa Kemal Paşa bu şifre sayesinde Ordu Müfettişliği görevinden alınarak İstanbul’a çağrıldığında asıl nedenin ne olduğunu öğrenebilmiştir¹²⁶. Daha sonraları Cevat Paşa, Mustafa Kemal ile olan ilişkileri nedeniyle Malta Adası’na sürülmüştür¹²⁷.

Mustafa Kemal kendisini Samsun’a götürecek olan Bandırma Vapuruna binmeden önce Sultan Vahdeddin ile de görüşmüştür. Sultan, Mustafa Kemal’i Yıldız Sarayı’nın ufak bir salonunda kabul etmiştir. Mustafa Kemal’in deyimiyle adeta diz dize denecek kadar yakın oturmuşlar ve görüşmeye başlamışlardır. Sultan Vahdeddin elini yanındaki kitabın üzerine koyarak: “Paşa, Paşa, şimdiye kadar devlete çok hizmet ettik, bunların hepsi bu kitaba girmiştir. Bunları unutun şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir... Paşa, Paşa, devleti kurtarabilirsin!” demiştir Buna karşılık Mustafa Kemal Paşa, “Merak buyurmayın efendimiz” “Nokta-i nazar-ı şahanenizi anladım” demiş ve Sultan Vahdeddin de “Muvaffak ol” cevabını vermiştir¹²⁸.

Mustafa Kemal Paşa İstanbul’da bulunduğu dönem içerisinde (13 Kasım 1918-16 Mayıs 1919) ileriye dönük çok önemli çalışmalar yapmış ve bağlantılar kurmuştur. Mustafa Kemal’in bu dönemde görüştüğü önemli komutanlar ve devlet adamları bilerek veya bilmeyerek onun Anadolu’ya gönderilmesini sağlamış ve böylece Türk Milletine karşı yapılmış en büyük hizmetlerden birini gerçekleştirmişlerdir¹²⁹.

1.4. I. Ordu Müfettişliğinin Kurulması, Görev ve Yetkileri

Mondros Mütarekesi’nin ardından Osmanlı Devleti asayişin sağlanması amacıyla çeşitli askeri ve idari tedbirler almıştır. Bu amaçla 11 Aralık 1918 tarihli Meclis-i Vükela kararıyla Osmanlı Devleti, 10 mülki bölüme ayrılmış ve bu bölümlerin başlarına da birer mülkiye müfettişi tayin edilmişti¹³⁰. Bu kararla, Müfettişlerin kendi bölgelerindeki askeri

¹²⁵ Hatemi, N. (2010). *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, Cilt 2, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 650

¹²⁶ Atay, (1944). s. 27

¹²⁷ Cevat Paşa, İstanbul’un işgalinin ardından İngilizler tarafından “Milliyetçi, İngiliz aleyhtarı tehlikeli bir entrikacı ve propagandacı” olarak nitelendirilerek Malta Adası’na sürülmüştür. Şimşir, (1976). s.197, Yalçın, S., Koca, S., s. 264

¹²⁸ Atay, (1944). , s. 28, Aydemir, Ş. S. (1969). *Tek Adam*, Cilt I, İstanbul: Remzi Kitapevi, s. 426

¹²⁹ Tansel, (1973). s. 239

¹³⁰ Yalçın, S., Koca, (2005). s. 188

yetkililerle koordineli bir şekilde çalışması ve dağılan devlet otoritesinin tekrar düzene konulması amaçlanmıştı¹³¹. Ancak mülki müfettişliklerin ülke içindeki asayiş sorununa çözüm getiremeyecekleri anlaşıldığından ordu müfettişlikleri kurulmuş ve bu müfettişliklerin soruna çözüm olması amaçlanmıştır.

30 Nisan 1919 tarihinde teşkilatı onaylanan ordu müfettişlikleri sadece askeri değil aynı zamanda mülki yetkilerle de donatılmıştır. Böylece Osmanlı Devleti I., II. ve III. Ordu Müfettişlikleri namıyla üç ordu müfettişliğine ayrılmıştır. I. Ordu Müfettişliğine Fevzi (Çakmak) Paşa, II. (Yıldırım Kıt'aatı) Ordu Müfettişliğine¹³² Mersinli Cemal Paşa, IX. Ordu¹³³ Kıt'aatı Müfettişliğine¹³⁴ de Mustafa Kemal Paşa atanmıştır.

Kısa bir süre sonra bu üç ordu müfettişliğine Rumeli Müfettişliği de ilave edilmiştir. Ancak Rumeli Müfettişliği sadece kâğıt üzerinde kalmış ve faaliyete geçmemiştir¹³⁵. Kurulan üç ordu müfettişliği ile müstakil 13. Kolordu için hazırlanan talimatname şöyledir¹³⁶:

Müfettişliklerle, On Üçüncü Kolordu hakkındaki talimat:

Müfettişlik ve Kolorduların vazifeleri yalnız askeri olmayıp aynı zamanda da mülkîdir.

1- İşbu müşterek vazifeler şunlardır:

- a- Mıntıkada asayiş-i dâhilinin iade ve istikrarı ve bu asayişsizliğin esbab-ı hudusunun tespiti
- b- Mıntıkada ötede beride bulunan silah cephanenin bir an evvel toplattırılarak munasip depolara idhali

¹³¹ Türkmen, (2001). s. 107

¹³² II. Ordu (Yıldırım Kıt'aatı) Müfettişliği'nin sorumluluk sahası şöyledir: Bağlı kolordular: 12., 17. ve 20. Kolordular. Mıntıkası: Kayseri, Konya, Aksaray, Niğde, Karaman, Ereğli, Anamur, Denizli, Isparta, Antalya, Ankara, Afyon, Kütahya, Eskişehir, Çankırı, Kastamonu, Sinop.

¹³³ IX. Ordu Müfettişliği Teşkilatı 1919 yılının Haziran ayında sadece isim değişikliğiyle III. Ordu Müfettişliği adını almıştır.

¹³⁴ III. Ordu Müfettişliği'ne bağlı Kolordular: 3. ve 15. Kolordular. Mıntıkası: Doğu Karadeniz, Erzincan, Erzurum, Kars, Ağrı, Van, Hakkâri, Elazığ, Bingöl, Bitlis

¹³⁵ Türkmen, (2001). s. 107

¹³⁶ ATASE, İSH, Kutu: 14, Gömlek: 102, Belge: 102-1

2- Müfettişlik ve kolorduların bâlâda tâdâd edilen vazifeleri tedvir için vereceği bi'l-cümle talimatı mıntikalarında bulunan vilayetlerle mutasarrıflıklar doğrudan doğruya ifa edeceklerdir¹³⁷.

3- Müfettişlikler ve kolordular kendi mıntikaları civarlarındaki asayiş vesaire işleri için doğrudan doğruya civar kolordu ve müfettişliklerle muhabere edeceklerdir.

4- Müfettişlik emrinde bulunan Kolordular harekât ve asayiş hususâtında doğrudan doğruya müfettişliğe muamelât-ı harbiye yani muamelât-ı zâtiye, kuvve-i umumiye vesaire gibi hususâtta kemâ fi's-sâbık Harbiye Nezaretiyle muhabere edeceklerdir. Fırka veya mıntika kumandanlığı veya bir vazife-i hususiyeye tayin edilecek zâbitânın tayin veya tebdilleri müfettişlik inzimam ve nakzı veya talebiyle olacaktır. Maahâzâ sâir hususâtça lüzum ve menfaat görerek müfettişlik verdiği talimatı kolordu kumandanlıkları aynen tatbik edeceklerdir.

Talimatnameye göre ordu müfettişliklerinin görevleri, bölgelerdeki asayişsizliğin nedenlerinin tespit edilmesi, silah ve cephanelerin depolarda muhafaza altına alınması, çevresindeki kolordularla sürekli iletişim halinde olması ve istihbarat faaliyetlerinin aksamadan gerçekleştirilmesi olarak belirtilmiştir. İtilaf Devletleri, talimatnamede Mütareke şartlarına aykırı bir madde olmadığı için bu konuda herhangi bir engellemede bulunmamışlardır.

Yukarıdaki görevlere baktığımız zaman ordu müfettişliklerinin Mondros Mütarekesi'ni tatbiki için kurulmuş olduğunu görmekteyiz. Ancak müfettişliklere atanan vatanperver komutanların (Fevzi Paşa, Mustafa Kemal Paşa, Cemal Paşa) bu dönemdeki faaliyetlerine baktığımızda durumun hiçte bu şekilde cereyan etmediği gözükmemektedir. Bu komutanlar müfettişliğin verdiği yetkileri de kullanarak cephanelerin dağılmasına ve İtilaf Devletlerinin eline geçmesine izin vermedikleri gibi yaptıkları çalışmalarla Milli bilinci tekrar uyandırmış ve Türk Milletine büyük hizmetler sunmuşlardır.

1.4.1. I. Ordu Müfettişliğinin sorumluluk sahası

I. Ordu Müfettişliğinin merkezi İstanbul idi. 1., 14. ve 25. Kolordular bu müfettişliğe bağlı bulunuyorlardı¹³⁸. I. Ordu Müfettişi Kavaklı Fevzi (Çakmak) Paşa iken, 1. Kolordu

¹³⁷ ATESE, İSH, Kutu: 14, Gömlek:102, Belge: 102A

komutanı Cafer Tayyar Paşa, 14. Kolordu komutanı Yusuf İzzet Paşa ve 25. Kolordu komutanı ise Mirliva Seyit Paşa idi. İzmir'in işgalinden önce 17. Kolordu'da I. Ordu Müfettişliğine bağlı bulunuyordu fakat kısa bir süre sonra II. Ordu Müfettişliğine bağlandı. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi tarafından ordu ve kolordu komutanlıklarına gönderilen yazıda I. Ordu Müfettişliğine bağlı birliklerin sorumluluk sahası şu şekilde belirtilmiştir¹³⁹:

Birinci Ordu Müfettişliği; Müfettiş: Kavaklı Fevzi Paşa

14'ncü Kolordu; Kumandanı Mirliva Yusuf İzzet Paşa¹⁴⁰. Mıntıkası: Bursa vilayeti, Aydın vilayeti, İzmir-Afyonkarahisar şimendiferinin (demir yolu) kuzey aksamı, Balıkesir, Biga müstakil Mutasarrıflıkları, Silivri, Çorlu, Keşan, İnöz hattının güney kısmından Rumeli mıntıkası

1'nci Kolordu; Kumandanı; Miralay Cafer Tayyar. Mıntıkası: Çatalca Mutasarrıflığı ve Silivri, Çorlu, Keşan, İnöz hattı şimendiferi, Edirne Vilayeti aksamı

25'nci Kolordu; Kumandanı; Mirliva Seyit Paşa. Mıntıkası: İstanbul vilayeti, İzmit, Bolu müstakil mutasarrıflıklarıdır.

I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında imzalanan anlaşmalar Osmanlı topraklarını açık bir işgal sahası haline getirmiştir. Mondros Mütarekesi'nin de imzalanmasıyla birlikte bu işgal tehdidi Anadolu'nun her köşesinde olduğu gibi Trakya, İstanbul, İzmir ve çevresinde de kendisin bir hayli hissettirmiştir. Bu yüzden I. Ordu Müfettişliği'nin vatan müdafaasındaki rolü sorumluluk sahası gereğince oldukça önemli bir konuma gelmiştir. Bunun bilincinde olan I. Ordu Müfettişi Kavaklı Fevzi Paşa ve emri altındaki kolordu komutanları müdafaa tedbirlerini biran evvel hayata geçirebilmek için uğraşmışlardır.

1.4.2. Kavaklı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın I. Ordu Müfettişliğine atanması

Birinci Dünya Harbi'nde başarılı çalışmalar yapan komutanlardan biri olan Fevzi Paşa, 1918 yılının Ağustos ayında 7. Ordu komutanı sıfatıyla Filistin bölgesinde

¹³⁸ Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, (1971). *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi* Cilt III, 6. Kısım, Ankara, s. 231

¹³⁹ ATASE, İSH, Kutu:176, Gömlek: 2, Belge: 2-1

¹⁴⁰ BOA, Dosya No: 158, Gömlek No: 52, Fon Kodu: İ..DUİT

bulunuyordu. Başarılarını bu görevde de devam ettiren Fevzi Paşa yakalandığı amipli dizanteri hastalığı nedeniyle 1918 yılının Ağustos ayında İstanbul'a dönmek zorunda kaldı¹⁴¹.

Fevzi Paşa'nın İstanbul'da bulunduğu dönemde Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ni imzalamış ve Osmanlı ülkesi karanlık, belirsiz bir suskunluk ve bekleme devresine girmiştir¹⁴². Mütarekeyi imzalayan Ahmet İzzet Paşa hükümeti artan tepkiler ve Padişahla arasında anlaşmazlıkların baş göstermesiyle istifa etmiş, bunun üzerine 11 Kasım 1918 tarihinde Tefvîk Paşa sadarete getirilmiştir¹⁴³. Tefvîk Paşa kabinesinde Harbiye Nazırı olan Cevat (Çobanlı) Paşa'nın ısrarı üzerine Erkan-ı Harbiyye-i Umumiyye Reisliği'ne Fevzi Paşa atanmıştır¹⁴⁴. Fevzi Paşa bu görevi boyunca Mondros Mütarekesi'nin hükümlerini uygular gibi gözükersen, İtilaf Devletlerinin kontrolüne geçmesi gereken silah ve cephaneleri türlü yollarla Anadolu'ya göndermiştir¹⁴⁵.

Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa'nın bu gizli silah kaçırma olayını anılarında şöyle anlatmaktadır¹⁴⁶:

"...Mesela Diyarbakır'daki silah ve cephane trenle hemen İstanbul'a gelebilirdi. Fevzi Paşa; öyle sebepler buldu ki bunlar kağnılarla Sivas üzerinden Samsun limanına gelmek zaruri sayıldı. Şimdiden haber vereyim ki bütün kafileler benim elimde kalmıştır."

Fevzi Paşa'nın yaptığı bu çalışmalar İtilaf devletlerinin Paşa'dan kuşkulanasına yol açmıştır. İstanbul hükümeti, İtilaf devletlerinin baskısı sonucu Fevzi Paşa'yı görevden uzaklaştırmak için I. Ordu Müfettişliğini teklif etmişlerdir¹⁴⁷. Fevzi Paşa ise bu teklifi kabul etmemek için direnmiştir¹⁴⁸.

12 Nisan 1919'da İzmir limanına gelen Averof zırhlısı karaya bazı Yunan askerlerini çıkartarak devriyeler yaptırması üzerine İzmir'de bulunan Kolordu kumandanı

¹⁴¹ Akbaş, (2008). s. 134, Türkmen, (2001). s. 56, Külçe, (1946). s. 88

¹⁴² Özçelik, A. (1991). Mareşal Fevzi Çakmak, *Milli Kültür*, Sayı 83, s. 51

¹⁴³ Ahmet İzzet Paşa, (1993). *Feryadım*, (Haz. Süheyl İzzet Furgaç, Yüksel Kanar). İstanbul: Nehir Yayınları, s. 37-39

¹⁴⁴ Özçelik, A. (1993b). Fevzi Çakmak, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, s. 190-191

¹⁴⁵ Türkmen, (2001). s. 57

¹⁴⁶ Atay, (1944). s. 18, Külçe, (1946). s. 90, Özçelik, (1991). s. 51

¹⁴⁷ Özçelik, (1993b). s. 191

¹⁴⁸ Atay, (1944). s. 22

vekili Süleyman Fethi Bey durumu Erkan-ı Harbiye Reisliğine bildirmiş, bunun üzerine Erkan-ı Harbiye Reis'i Fevzi Paşa bu durumun tekrarlanması halinde ateşle karşılık verilmesi emrini vermiştir¹⁴⁹. Fevzi Paşa'nın bu kararı İngilizlerin tepkisini çekmiş ve hükümet İngilizlerin baskısı sonucu Fevzi Paşa'yı görevden alarak Trakya'yı dolaşan bir Nasihat heyetinde görevlendirmiştir¹⁵⁰.

Fevzi Paşa 9 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul'a dönmüş ve 14 Mayıs 1919 tarihinde I. Ordu Kıtataatı Müfettişliği'ne atanmıştır¹⁵¹. Fevzi Paşa'dan boşalan Erkan-ı Harbiye Reisliği görevine ise Cevat Paşa getirilmiştir. Fevzi Paşa bu atamayı günlüklerinde şu şekilde not anlatmıştır¹⁵²:

“Müsteşar Ahmet Fevzi Paşa, Cevat Paşa'nın arzusu üzerine Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne tayin olunacağından, benim Birinci Ordu Müfettişliği'ne Şakir Paşa'nın tensip ettiğini bildirdi. Müteessir oldum. Şakir Paşa'ya emre muti olduğumu, fakat yapılan muamelenin doğru olmadığını söyledim. Sadarete Cevat Paşa ile beraber gittik. Orada Şakir Paşa muamelenin “keen lem yekün” olduğunu bildirdi.”

15 Mayıs 1919 tarihinde Muamelâtı Zâtiye Riyâseti'nden Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesine yazılan yazıda Fevzi Paşa ve Cevat Paşa'nın atamaları şu şekilde bildirilmiştir¹⁵³:

Muamelâtı Zâtiye Riyâseti

Adres:

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesine;

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Ferik Fevzi Paşa Hazretlerinin 1., 14. ve 25'nci Kolordulardan mürekkeb Birinci Ordu ve Kıtataatı Müfettişliğine ve Harbiye Nazırı esbakı Ferik Cevat Paşa Hazretlerinin Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine tayinleri hususuna bi'l-istizân 14 Mayıs sene 1335 tarihinden irade-i seniyye-i mülûkâne şeref-müteallik buyurulmuş ve keyfiyet bâ-tezkere-i celile-i Nezâret-penâhi Padişah-i müşârûn ileyhaya tebliğ edilmiş olmakla malumât husulü zımnında tayin kılındı. 15.5.1335

¹⁴⁹ Külçe, (1946). s. 97

¹⁵⁰ Jaeschke, G. (1991). *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev. Cemal Köprülü, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 118

¹⁵¹ ATASE, İSH, Kutu: 207, Gömlek: 35, Belge: 35-1

¹⁵² Hatemi, (2010). s. 650

¹⁵³ ATASE, İSH, Kutu: 207, Gömlek: 35, Belge: 35-1

1.4.3. I. Ordu Müfettişliği karargâhının kurulması

Kavaklı Fevzi Paşa'nın I. Ordu Müfettişliğine atanmasının ardından müfettişlik karargâhı kurulması için çalışmalar başlatılmıştır. 17 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nazırlığı'nın, İstanbul Muhafızlığı'na gönderdiği telgrafta Fevzi Paşa'nın müfettişlik görevine atandığı ve kadrosunun da hazırlanmakta olduğu bildirilmiştir¹⁵⁴. Harbiye Nazırlığı müfettişlik karargâhı için Erkân-ı Divân-ı Harp'in bulunduğu köşkü uygun görmüş ve Konaklar Müfettiş-i Umumiliği'ne karargâhın buraya taşınması için gerekli emri vermiştir¹⁵⁵.

Erkan-ı Harbiye Reisliği müfettişlik karargâhının kurulmasına kadar işlerin aksamaması için müfettişliğe bağlı kolordulardan gelen raporların bir kopyasının da Erkan-ı Harbiye Riyasetine verilmesini istemiştir¹⁵⁶. Ayrıca Erkan-ı Harbiye Reisliği, I. Ordu Müfettişi Ferik Fevzi Paşa'dan göreve bir an evvel başlamasını istemiştir¹⁵⁷. Fevzi Paşa bu isteğe 7 Haziran 1919 tarihinde verdiği cevapta; kendisinin 15 Mayıs 1919 tarihinde göreve başlamak için kadrosunun oluşturulmasını istediğini ve uygun gördüğü bazı isimleri Erkan-ı Harbiye vekiline ilettiğini belirtmiştir¹⁵⁸. Bunun üzerine Fevzi Paşa müfettişliğe atandıktan 29 gün sonra yani 12 Haziran 1919 tarihinde resmen göreve başlamıştır¹⁵⁹.

Şevket Turgut Paşa 8 Haziran 1919 tarihinde Fevzi Paşa'ya müfettişlik görevinin yanında birde İstanbul Muhafızlığını teklif etmiştir. Ancak Fevzi Paşa, Şeyhülislam'ın Muhafızlık Muavinliği için Miralay Emin Bey namında birini tavsiye etmesi ve Divan-ı Harp Reisi Nazım Paşa'nın keyfi davranışlarından rahatsız olması nedeniyle bu görevi kabul etmemiştir¹⁶⁰.

¹⁵⁴ ATASE, İSH, Kutu: 358, Gömlek: 29, Belge: 29-1

¹⁵⁵ ATASE, İSH, Kutu: 41, Gömlek: 109, Belge: 109-1

¹⁵⁶ ATASE, İSH, Kutu: 30, Gömlek: 72, Belge: 72-1

¹⁵⁷ ATASE, İSH, Kutu: 62, Gömlek: 83, Belge: 83-1

¹⁵⁸ ATASE, İSH, Kutu: 62, Gömlek: 83, Belge: 83AA

¹⁵⁹ Hatemi, (2010). s. 654

¹⁶⁰ Hatemi, (2010). s. 653-654

2. BÖLÜM

I. ORDU MÜFETİŞLİĞİNİN FAALİYETLERİ

2.1. I. Ordu Müfettişliği Bölgesinde Genel Durum

I. Ordu Müfettişliği'nin görev ve yetkilerini belirleyen talimatnameye baktığımız zaman, müfettişliğe verilen görevlerin oldukça geniş kapsamlı olduğunu görmekteyiz. Bu görevlerden en önemlisi bozulan asayişin derhal sağlanması ve nedenlerinin tespit edilmesidir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesi ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalaması, azınlıkların Osmanlı hükümetine karşı gelmelerine ve asayiş bozmalarına yol açmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra azınlık faaliyetleri Osmanlı topraklarının her bölgesinde olduğu gibi I. Ordu Müfettişliği bölgesinde de asayiş bozan en önemli etkidir. Bu yüzden I. Ordu Müfettişliği'nin kurulmasından önce ve sonra gerçekleşen azınlık faaliyetlerini ve bu faaliyetlere destek veren kuruluşları incelemek oldukça önemlidir.

2.1.1 I. Ordu Müfettişliği bölgesinde azınlık faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesini imzalamasının ardından özellikle Yunanistan ve İngiltere, Rum azınlığın Türklere karşı harekete geçmesi için çalışmalar yapmıştır. Yunanistan'ın "Megalo İdea"yı gerçekleştirme düşüncesi bu çalışmalarda etkin rol oynamasına neden olmuştur. Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Rumlar, Yunanistan'ın da desteğiyle örgütlenerek Türklerle mücadele etmeye başlamışlardır. Rum azınlığın bu örgütlenme çalışmaları özellikle İstanbul'un işgal edilmesinden sonra hızla artmıştır. Rumlar bu dönemde askeri ve siyasi amaçlı örgütler, gazeteler, spor kulüpleri ve cemiyetler kurarak yoğun bir şekilde teşkilatlanmışlardır. Fener Rum Patrikhanesi ve Rum okulları da bu faaliyetlere destek olmuştur.

Osmanlı toprakları içerisinde en etkili kışkırtma çalışmalarını Fener Rum Patrikhanesi yapmıştır¹⁶¹. Fener Rum Patrikhanesi özellikle Mütareke'den sonra bağımsız bir kurum gibi davranmaya başlamış ve hatta Osmanlı hükümetine cephe alır hale gelmişti.

¹⁶¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, (1995). *Pontus Meselesi*, Yay. Haz. Yılmaz Kurt, Ankara: TBMM Yayınevi, s. 58

Patrikhane, Osmanlı sınırları dışından birçok Rum'un İstanbul, Trakya ve çevresine yerleştirilmesi konusunda da oldukça etkin bir şekilde çalışıyordu. Patrikhane'nin Rum nüfusunu arttırmasındaki amaç; belirli yerlerde çoğunluğu ele geçirerek uluslararası görüşmelerde Rumlar adına özerklik istemektir. Bu yüzden birçok Rum Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamıştı. Osmanlı topraklarına gelen Rumların ihtiyaçlarını karşılamak için Rum İskân-ı Muhacirin Cemiyeti kurulmuştu¹⁶². Bu cemiyetin faaliyetleri bizzat Patrikhane tarafından idare edilmekteydi¹⁶³. Muhacirin Cemiyeti sadece Rumların barınma ihtiyacını karşılamıyor, onlara silah yardımı da yapıyordu. Böylece yurdun her bölgesinde silahlı Rum çeteleri baş göstermeye başlamıştı. Rum çeteleri, jimnastik ve izcilik faaliyetleri adı altında askeri eğitime tabii tutuluyorlardı¹⁶⁴. Fener Rum Patrikhanesi bu çalışmalarının yanında Avrupalı devletler üzerinde etki yaratabilmek için Yunanistan ile birlikte yoğun bir propaganda faaliyeti de yürütüyordu.

Fener Rum Patrikhanesi, özellikle Patrik Yermanos'un 25 Ekim 1918 tarihinde istifa etmesinin ardından yerine vekil olarak tayin edilen Dorotheos¹⁶⁵ döneminde propaganda faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Dorotheos döneminde Patrikhane, Venizelos ile işbirliği yaparak hem Osmanlı içinde hem de uluslararası alanda birçok çalışma gerçekleştirmiştir. Dorotheos göreve gelir gelmez ilk iş olarak 21 Ocak 1919 tarihinde Rum okullarında Türkçe dersini yasaklatmıştır¹⁶⁶. Dorotheos bu dönemde Osmanlı topraklarında yaşayan Rum nüfusunu tespit etme, ayrılıkçı hareketleri destekleme ve Rum çetelerine silah dağıtma gibi faaliyetler de bulunmuştur.

Dorotheos görevi boyunca yaptığı konuşmalarda Türk karşıtı bir tutum izlemiştir. Rumları Türklerle mücadeleye girişmesi konusunda teşvik etmiştir. Dorotheos 10 Kasım 1918 tarihinde Ayadimitri Kilisesi'nde katıldığı ayinden sonra yaptığı konuşmasında; *"...Henüz hiçbir şey tamam değil. Son ve kesin söz söylenmemiştir. Çok dikkatli davranınız. Kurnaz ve sabırlı olunuz"*¹⁶⁷ diyerek Türklere karşı izlenmesi gereken yolun nasıl olması gerektiğini söylemiştir. Dorotheos bu çalışmalarının yanında İtilaf devletleri

¹⁶² Atalay, B. (2001). *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*, İstanbul: TATAV Yayınları, s. 108

¹⁶³ ATASE, İSH, Kutu: 295, Gömlek: 81, Belge: 81-2

¹⁶⁴ a.g.e, s. 108-109

¹⁶⁵ BOA, Dosya No:249, Gömlek No :211, Fon Kodu :MV.

¹⁶⁶ Macar, E. (2003). *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 66

¹⁶⁷ Atalay, (2001). s. 99

temsilcilikleriyle de görüşmeler yapmıştır. Görüşmeler sırasında İstanbul'un Yunanistan'a bağlanması ve Rumların beş yüz yıldır maruz kaldıkları esaretten kurtarılması gerektiğini bildirmiştir. Osmanlı hükümetinin içinde bulunduğu karışıklık ortamından dolayı Patrikhane'nin faaliyetlerine gerekli önlemi alamaması, Doretheos'u iyice cesaretlendirmiştir. Bu cesaret öyle bir boyuta ulaşmıştır ki Doretheos, 9 Mart 1919 tarihinde Osmanlı Rumlarının vatandaşlık görevlerinden muaf olduklarını ve Patrikhane'nin Osmanlı resmi kurumlarıyla ilişkilerini kestiğini açıklamıştır¹⁶⁸. 16 Mart 1919 tarihinde ise Patrikhane, Yunanistan ile birleşme kararını açıklamıştır¹⁶⁹.

Patrikhane uluslararası alanda sesini duyurabilmek için de birçok propaganda faaliyeti yürütmüştür. Bu çerçevede Paris Barış Konferansı'na bir heyet gönderilmiştir. Doretheos'un başkanlığını yaptığı bu heyet konferansta daha önce aldıkları kararları İtilaf devletleri temsilcilerine açıklamışlardır. Ayrıca Doretheos konferans sırasında Venizelos ile birlikte hareket etmiş ve yanlarında getirdikleri sahte nüfus istatistiklerini sunarak delegeleri etkilemeyi başarmışlardır¹⁷⁰.

Patrikhane'den sonra en önemli propaganda alanlarından biri de Rum okullarıdır. Osmanlı topraklarındaki Rum okulu sayısı özellikle 1830'lardan sonra hızla artmaya başlamıştır. Bu okullar Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından Yunanistan'da kurulan okulların modeli ile eğitim vermeye başlamışlardır. Rum okulları, hem Yunanistan hem de Rum cemiyetleri tarafından destekleniyor ve okullardaki eğitim bu cemiyetler tarafından koordine ediliyordu¹⁷¹. Rum okullarında, özellikle Yunanistan'ın etkisiyle 19. yüzyılın sonlarından itibaren Türklere karşı bir siyaset izlenmeye başlanmıştır. Bu siyasetin en önemli örneği, Edremit'e bağlı Cunda Adası belediye başkanının bölgede bulunan Rum okulunda yaptığı teftiş sırasında ele geçirdiği 1884 yılına ait ders programıdır. Bu programda; Türkleri, Rumlara ezeli düşman olarak tanıtmak, Türkleri mali yönden zayıflatmak, Türk halkı ile devletin arasını açmak, her meslekten Türk'ü zor duruma düşürmek, rüşvet yoluyla Türk taraftar edinmek, Türk çiftçisinin borçlanması ve

¹⁶⁸ Jaeschke, (1989). s. 20, Atalay, (2001). s. 120, Macar, (2003). s. 67

¹⁶⁹ Patrikhane'nin bu kararı Rumlar arasında heyecanla karşılanmıştır. Kararın ardından birçok yerde gösteriler düzenlenmiştir. Gösterilerin artması üzerine Damat Ferit Paşa 20 Mart 1919 tarihinde Rumlara gösterilerden kaçınılması konusunda bir ihtar vermiştir. Jaeschke, (1989). s. 21

¹⁷⁰ Sofuoğlu, A. (1994). Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi'nin Faaliyetleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Mart 1994, s. 216-226, Atalay, (2001). s. 113

¹⁷¹ Augustinos, G. (1997). *Küçük Asya Rumları*, Çev. Devrim Evcı, Ankara: Ayraç Yayınevi, s. 259

işini ya da malını Rumlara devretmesini sağlamak gibi maddeler yer almaktaydı¹⁷². Bu program Yunanistan'ın ve Rum okullarının asıl amacını bütünüyle ortaya koymaktadır. İşte bu program dâhilinde Türklerden nefret eden bir nesil yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Fener Rum Patrikhanesi de bu programın uygulanması için kendi seçtiği öğretmenleri okullara atamıştır. Özellikle Mütareke'den sonra Osmanlı hükümetinin azınlık okulları üzerindeki etkisinin azalmasıyla bu okullar silah ve cephane deposu olarak kullanılmaya başlanmıştı. Buradaki silahlar Rum çetelerinin eylemlerinde sıklıkla kullanılıyordu.

Fener Rum Patrikhanesi'nin en önemli propaganda araçlarından bir diğeri ise Rum basını idi. Mütareke döneminde Rumlara ait Türkçe, Fransızca ve Rumca yayın yapan birçok dergi ve gazete faaliyet göstermekteydi. Bu dönemde yayınlanan önemli gazete ve dergilerden bazıları şunlardır: Amalthia (Bolluk Boynuzu), Proodos, Kosmos, Proia (Sabah), Eklisiastiki Alitheia (Kilise Gerçeği) ve Ellinikos Filologikos Silogos¹⁷³. Fener Rum Patrikhanesi ve Yunanistan, bu yayınları Türk karşıtlığı için önemli bir propaganda aracı olarak kullanmışlardır.

Rum basınının etkin bir şekilde propaganda aracı olarak kullanılmasında Rum Matbuat Cemiyeti ve Beyoğlu Rum Edebiye Cemiyeti oldukça etkili olmuştur. Yunan konsolosluğu bünyesinde kurulan Matbuat Cemiyeti, Patrikhane'nin resmi yayın organı olan Eklisiastiki Alitheia dergisine siyasi bir mahiyet kazandırmış ve birçok propaganda eseri yayınlamıştır. Bu eserlerden en önemlisi 1914 yılından itibaren Osmanlı'da yaşayan Rumlara karşı işlenen cinayetleri konu alan "Siyah Kitap"tır¹⁷⁴.

Fener Rum Patrikhanesi ve Yunanistan propaganda faaliyetlerini yukarıda saydığımız alanları kullanarak gerçekleştirmiştir. Mütareke döneminde askeri faaliyetler ise azınlık cemiyetleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Askeri, kültürel ve ekonomik amaçlı kurulan bu azınlık cemiyetleri, Mütareke'nin ardından Osmanlı Devleti'ni parçalamak, bağımsızlıklarını kazanmak ve Milli Mücadele hareketini engellemek için çalışmışlardır.

¹⁷² Haydaroğlu, İ. P. (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 178

¹⁷³ Gazeteler için Bkz. Arslan, A. (2005). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını*, İstanbul: Truva Yayınları

¹⁷⁴ Pontus Meselesi, (1995). s. 45

2.1.2. I. Ordu Müfettişliği bölgesinde kurulan azınlık örgütleri

Osmanlı Devleti'nin son döneminde birçok azınlık örgütü kurulmuştur. Bu örgütler Mondros Mütarekesi'ne kadar daha çok yer altı örgütleri şeklinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Mütareke'nin ardından ise cemiyetlerin sayısında ve faaliyetlerinde hızlı bir artış olmuştur. Azınlık cemiyetleri, Mütareke'den sonra Yunanistan'ın ve İtilaf devletlerinin desteğiyle Osmanlı'ya karşı yıkıcı faaliyetlerini alenen gerçekleştirmeye başlamışlardır. I. Ordu Müfettişliği bölgesinde daha çok Rum örgüt ve çeteleri faaliyet göstermiştir. Bu örgütlerin en önemlilerinden biri Mavri Mira Cemiyeti'dir. Bu cemiyet Fener Rum Patrikhanesi'nin bünyesinde kurulmuştur ve cemiyet başkanlığını Patrik Vekilliği görevini yürüten Doretheos yapmıştır. Cemiyetin üyeleri ise Atenagoras, Enez Metropolit, Giritli Katekhais, Katelopulos, Dipasimas, Ayinpa, Polimitis ve Siyari isimindeki şahıslardır¹⁷⁵. Bu cemiyet doğrudan doğruya Venizelos'un talimatlarıyla hareket ediyordu. Amaçları Osmanlı toprakları içinde Rum çeteleri oluşturmak ve propaganda faaliyetleri yürütmektir. Anadolu ve Trakya'da bulunan Rum çeteleri cemiyet tarafından kontrol edilmekteydi. Cemiyet tarafından kontrol edilen çeteler özellikle İzmir'in işgalinin ardından I. Ordu Müfettişliği bölgesinde kanlı eylemlerde bulunmuşlardır. Bölgede çetelerin çoğalması ve faaliyetlerini arttırmasında Mavri Mira Cemiyeti'nin kontrolü altında faaliyet gösteren Rum Kızılhaç Cemiyeti de önemli rol oynamıştır. Çünkü bu dönemde Rum çetelerinin silah ve cephane ihtiyacı Rum Kızılhaç Cemiyeti vasıtasıyla karşılanmaktaydı. Ayrıca birçok hastane ve kiliseyi silah sevkiyatı için cemiyet tarafından depo olarak kullanıyordu.

Mavri Mira Cemiyeti, askeri faaliyetlerinin yanı sıra propaganda faaliyetleri de gerçekleştiriyordu. Cemiyet, İngiliz istihbarat servisi adına çalışan Papaz Fru (Robert Frew)¹⁷⁶ ve Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin¹⁷⁷ destekleri ile Mütareke'nin ardından önemli bir güç haline gelmişti. Cemiyet bu destekler sayesinde Anadolu'da etkin bir istihbarat ağına da sahip olmuştu. Mavri Mira Cemiyeti bünyesinde faaliyet gösteren bir diğer önemli örgüt ise İzci Teşkilatı'dır¹⁷⁸. Bu teşkilat Rum gençlerine askeri eğitim

¹⁷⁵Nutuk, (2001). Cilt III, s. 899

¹⁷⁶ Güler, A. (1995). *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara: Rizeliler Kültür ve Dayanışma Derneği, s. 26

¹⁷⁷ Kılıç, D. (2008). *Tarihten Günümüze Ermeni Patrikhanesi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s. 287, Güler, (1995). s. 27, Nutuk, (2001). Cilt III, s. 899

¹⁷⁸ Nutuk, (2001). Cilt III, s. 899

vermek amacıyla İstanbul, İzmir, Bursa, Bandırma, Kırklareli, Tekirdağ ve çevresinde örgütlenmişti. Bu teşkilatta genellikle 25 yaş altındaki Rum gençleri eğitilmekteydi. Ancak aralarında 25 yaşını geçmiş ve eskiden Osmanlı ordusunda görev yapmış kişiler de bulunmaktaydı¹⁷⁹. Bu teşkilattaki Rum gençleri, Yunan teğmenler tarafından çok sıkı bir askeri eğitimden geçiriliyordu¹⁸⁰.

Mavri Mira Cemiyeti tarafından kontrol edilen teşkilatlardan biri de Kordos Komitesi'dir. Bu teşkilat "Rum Muhacirleri Merkez Komisyonu" açık adı ile 1919 yılında İstanbul Galata'da kurulmuştur¹⁸¹. Bu cemiyetin amacı Osmanlı topraklarına huzursuzluk çıkarmak için gelen Yunanlıları Rum gibi göstererek yurdun çeşitli bölgelerine yerleştirmektir. Cemiyet, Yunanistan'ın ve Patrikhane'nin destekleriyle 1922 yılına karar göçmen Rumlar meselesi ile uğraşmıştır. Kordos Komitesi, Anadolu'da Yunanlılığı tekrar uyandırmak için kurulmuş olan Asya-yı Suğra (Küçük Asya) Cemiyeti ile de beraber çalışmıştır. Komite bu cemiyet ile birlikte uluslararası alanda propaganda faaliyetleri de yürütmüştür. Asya-yı Suğra Cemiyeti, Avrupa ve Amerika'ya heyetler göndererek, Batı Anadolu'da Rum nüfusunun daha fazla olduğu hakkında propaganda yaptırmıştır.

Mondros Mütarekesi'nden sonra yukarıda anlattığımız cemiyetlerden başka birçok Rum cemiyeti daha kurulmuştur. Kurulan bu cemiyetlerin ortak amacı Batı Anadolu, İstanbul, Trakya ve çevresinde Rum egemenliği sağlamak daha sonra ise Yunanistan ile birleşerek Megalo İdea'yı gerçekleştirmektir. Rum cemiyetleri Mütareke döneminde resmi ve gayri resmi yollardan çalışmalar yapmıştır. Osmanlı topraklarının birçok yerinde faaliyet gösteren Rum çetelerinin iaşelerini karşılamışlardır. Bu yüzden I. Ordu Müfettişliği kurulduğu andan itibaren Rum çeteleri ile mücadele etmeye başlamıştır.

2.1.3. I. Ordu Müfettişliği bölgesinde faaliyet gösteren silahlı çeteler

Mondros Mütarekesi'nin ardından Osmanlı topraklarında çok fazla sayıda çete ortaya çıkmıştır. I. Ordu Müfettişliği bölgesinde faaliyet gösteren çeteler ise Türk, Rum ve Ermeni çeteleridir. Hristiyanlar ve Türkler tarafından oluşturulan bu çetelerin bir kısmı, sadece hırsızlık, gasp ve soygun gibi işlerle uğraşmıştır. I. Ordu Müfettişliği'nin en çok

¹⁷⁹ ATASE, İSH, Kutu: 362, Gömlek: 122, Belge: 122-1

¹⁸⁰ TBMM, (1995). s. 46

¹⁸¹ Toker, H. (2006). *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, Ankara: Genelkurmay Atase ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, s. 139

uğraştığı çeteler ise Fener Rum Patrikhanesi ve Yunanistan tarafından desteklenen, amaçları Megalo İdeayı gerçekleştirmek olan Rum çeteleridir¹⁸². Rum çeteleri, Ermeniler ve İtilaf devletlerinden de maddi manevi destek görmüşlerdir. Bu çeteler özellikle 25. ve 1. Kolordu mıntıklarında faaliyet göstermiştir. I. Ordu Müfettişliği'nin çetelerle mücadele de yetersiz kaldığı durumlarda ise Türkler tarafından kurulan müfrezeler devreye girmiştir. Bu müfrezeler çevrelerini, ailelerini ve devletlerini koruyabilmek için Rum unsurlarla mücadele etmişlerdir.

Mütareke döneminde faaliyet gösteren en etkin Rum çetelerinden birisi Todori çetesidir. Todori, Şile'de bakkallık yapan ve gazino işleten sıradan bir vatandaş gibi durmaktaydı. Ancak onun gerçekte Yunan miralay olduğu söylenmekteydi¹⁸³. Todori'nin asıl görevi Yunan ve İngiliz kaynaklarından gelen silah ve cephaneleri Rum çetelerine dağıtmaktı¹⁸⁴. Todori, Şile ve çevresinde faaliyet gösteren Rum çetelerinin de reisi durumundaydı. Rum çetelerinin yanı sıra İzmit'te bulunan Ermeni çeteleri ile de işbirliği içerisindeydi¹⁸⁵. Todori çetesinin etkinliğini iyice artırmasının ardından aralarında Yüzbaşı Demir Bey, Salih Baba ve Osman Kaptan'ın bulunduğu Türk gruplar bu çete ile mücadeleye girişmiş ve çetenin etkinliklerini azaltmayı başarmıştır.

Rum çetelerinin birçoğu İngilizler adına casusluk faaliyetleri yürütmüştür. Hrisantos ve Zafiri çetesi de bu çetelerden biridir¹⁸⁶. Çete, Türk karakollarına baskınlar düzenleyerek silah ve cephane ele geçirmiştir. Çete liderlerinden Zafiri, Kalyoncukulluğu'nda görev yapan İkinci Şube Müdür Muavini Faik Bey tarafından öldürülmüştür. Kanlı birçok eylemin planlıyıcısı olan Zafiri'yi öldürdüğü için, Faik Bey Sadrazam tarafından ödüllendirilmiştir.

Bu dönemde Todori, Hrisantos ve Zafiri çeteleri ile birlikte Çakırcı Yorgi, Karabacak, Anesti Kaplan, Kommit, Milto, Apostol, Paşaköylü Karaoğlan, Panayot,

¹⁸² Temel, M. (1998). *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 185

¹⁸³ Can, F. (1962). Kurmay Albay Bakkal Todori'nin Hikâyesi, *Yakın Tarihimiz*, Cilt II, Sayı: 24, s. 345

¹⁸⁴ Akandere, O. (2008). Milli Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesinde Faaliyet Gösteren, Müfrezeler, Milis Kuvvetleri ve Çeteler (1918-1922), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 19, s. 515

¹⁸⁵ Temel, (1998). s. 191

¹⁸⁶ a.g.e, s. 190

Pandeli, Bahari ve İstelyanus çeteleri faaliyet göstermiştir¹⁸⁷. Bu çeteler Yunanistan ve İngiltere desteğiyle kısa sürede silahlanmış, suçsuz birçok Türk'ün öldürülmesine ve evlerinden göç etmesine sebep olmuşlardır. İşte I. Ordu Müfettişliği de bu faaliyetler neticesinde İstanbul ve çevresinde bozulan asayişin tekrar sağlanabilmesi için kurulmuştur. Ancak 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunan birliklerinin İzmir'i işgal etmesi, I. Ordu Müfettişliği'nin faaliyetlerini önemli bir şekilde etkilemiştir. Bu tarihten sonra Müfettişlik, bir yandan Yunan işgali ile mücadele ederken bir yandan da cemiyetlerin ve çetelerin zararlı faaliyetleri ile uğraşmak durumunda kalmıştır.

2.2. İzmir'in İşgalinin Ardından I. Ordu Müfettişliği Bünyesinde Gerçekleştirilen Faaliyetler

1919 yılının Mayıs ayı başlarında İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberleri hızla yayılmaktaydı. Yunan hükümeti ve İtilaf devletleri gerekli hazırlıkları yaparken, Osmanlı hükümeti ise sanki bir işgal tehlikesi yokmuş gibi davranıyordu. Yunan komutanlar işgal hareketinden bir gün önce İtilaf Devletleri Akdeniz Donanması Komutanı Amiral Clathorpe ile bir görüşme yaptılar. Yapılan bu görüşmede işgalin nasıl olacağı ve alınacak tedbirler görüşüldü. Bu toplantıda Yunan birliklerinin herhangi bir direnişe imkân bırakmamak için İzmir şehrinin etrafını ablukaya almasına karar verdiler¹⁸⁸. Ayrıca şehir içerisinde yaşanacak olayları önlemek için de Rum ve Türk mahallelerini birbirlerinden ayırmayı planladılar.

14 Mayıs 1919 sabahı Amiral Clathorpe ve beraberindeki Fransız, Amerikan, İtalyan ve Yunan donanma komutanları, 1. Yunan Tümeni'nin 15 Mayıs 1919 sabahı erken saatte İzmir'e çıkarılmasını kararlaştırdılar¹⁸⁹. Bunun üzerine Amiral Clathorpe, alınan kararları Türk tarafına iletmek amacıyla 17. Kolordu komutanı Ali Nadir Paşa'ya ve Vali İzzet Bey'e 14 Mayıs 1919 tarihinde bir nota göndermiştir¹⁹⁰. Ayrıca yine aynı günün akşamı saat 23.30'da Clathorpe tarafından ikinci bir nota daha verilmiştir¹⁹¹.

¹⁸⁷ Çetelerin faaliyetleri için Bkz. Toker, (2006). s. 168-173, Temel, (1998). 186-223

¹⁸⁸ Genelkurmay Başkanlığı, (1963). *Türk İstiklal Harbi (TİH)*, Cilt 2 Kısım 1, Ankara, s. 46

¹⁸⁹ a.g.e, s. 47

¹⁹⁰ Apak, R. (1990). *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 3

¹⁹¹ Clathorpe notasında çok açık bir şekilde tehdit etmiştir: "Limandaki kıvve-i itilafiye donanması, işgal sırasında sükûn ve asayişin temininde en müessir amil olacaktır. Bu hakikatin de göz önünde bulundurulması, şehrin ve sekenesinin hayat ve menfaati bakımından lüzumludur". Umar, B. (1974). *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Ankara: Bilgi Yayınevi, s. 97

Gotthard Jaeschke'nin tabiriyle; “*Barut fıçısına atılan kıvılcım*” mahiyetinde olan bu notada; Mütarekenin 7. Maddesine istinaden İzmir'in Yunan askerlerince işgaline karar verilmiş olduğu¹⁹² bildirilmektedir. Ayrıca Türk askerlerinin Yunan işgal kuvvetleri kumandanının vereceği emirlere uymaları ve kışlalarında toplanmaları istenmiştir. Bununla birlikte 14 Mayıs 1919 tarihinde Amiral Webb tarafından Sadarete yine aynı konuda bir nota verilmiştir¹⁹³.

17. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa, Amiral Calthorpe'nin notası kendisine ulaşmadan önce Harbiye Nazırı'na gönderdiği telgrafta: “ *Halk arasında şayialara göre İzmir'in Yunan ve İtalyan kıt'aları tarafından işgal edileceği yahut Yunanistan'dan daha önce İzmir'e getirilmiş olan Kızılhaç ekiplerinin el altından yerli Rumlardan teşkil edip silahlandığı kuvvetler tarafından işgal edileceği ihtimalini*” bildiriyordu. Ayrıca Ali Nadir Paşa bu ihtimallerden birinin gerçekleşmesi durumunda ne yapması gerektiğini de yine aynı telgrafta sormuştu¹⁹⁴.

Ali Nadir Paşa gönderdiği telgrafına yanıt almadan önce Amiral Calthorpe tarafından gönderilen nota Kolordu karargâhına ulaşmıştır. Bu olay üzerine Ali Nadir Paşa bizzat telgraf makinesi başına giderek durumu Harbiye Nazırı Şakir Paşa'ya anlatmıştır¹⁹⁵.

Şakir Paşa bu telgrafa cevap olarak: “ *İşgal konusunda Bâbîâli'ye verilmiş bir malumat yoktur. Amiralin bu teklifi mütareke şartları hükümleri icabında olmakla, muvafakat edilmesi lüzumu tabiidir.*” demiştir. Ali Nadir Paşa ayrıca “ *Bu işgalin, yani İtilaf devletleri tarafından yapılacak işgalin muvakkat bir mahiyeti haiz olduğu; bunun Yunan işgaline müncer olacağı*” hakkındaki şayiaları bildirmesi üzerine Şakir Paşa'nın dikkatini çekmiştir. Şakir Paşa bu telgrafa: “ *... Bu gibi şayialara ehemmiyet vermeyiniz*” cevabını vermiştir¹⁹⁶.

Ali Nadir Paşa, Amiral Clathorpe'nin ikinci notayı vermesi üzerine durumu Harbiye Nezareti'ne bildirmiş ancak cevap alamamıştır. Bunun üzerine, Ali Nadir Paşa,

¹⁹³ Jaeschke, (1991). s. 75-77, Sarıhan, (1993). s. 237

¹⁹⁴ TİH, (1968). Cilt II/I, s. 47-48

¹⁹⁵ Bayar, C. (1968). *Bende Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, Cilt 6, İstanbul, s. 1778-1779

¹⁹⁶ TİH, (1968). Cilt II/I, s. 48, Jaeschke, (1991). s. 158, Bayar, (1968). s. 1799

askeri birliklere; işgale karşı konulmaması ve askerlerin garnizonlarda toplanmasını emretmiştir¹⁹⁷.

17. Kolordu ve Harbiye Nezareti arasındaki telgraf trafiği sürerken, İzmir halkı gerçek durumun ne olduğunu öğrenmek maksadıyla 14 Mayıs 1919 günü Vali İzzet Bey'i ziyaret ettiler. Görüşmenin ardından durumun vahametini anlayan halk, olası işgali protesto etmek için Yahudi maşatlığında toplanmaya karar vermiştir¹⁹⁸. Vatanını seven Yahudi maşatlığına gelsin sesleriyle bütün gece halk durumdan haberdar edilmeye çalışıldı. Miting sırasında Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi Türk halkını işgal karşısında bilgilendirmek ve direnişe geçmelerini istemek için bir bildiri yayınlamıştır¹⁹⁹. Maşatlıkta toplanan büyük kalabalık durumu protesto etmiştir. Halk içerisinde bir grup ise miting sonrasında, cephanelerden silahları alarak hapishanede bulunan insanları tahliye etmiştir. İzmir halkı bu miting sonucunda "Reddi İlhak" prensibi doğrultusunda hareket etmeye karar vermiştir²⁰⁰.

Kazım Özalp anılarında bu miting hakkında şunları kaleme almıştır: *"İzmir'de yapılan bu hareketin, bütün Anadolu'da mukavemet tesiri meydana getirmek ve civar kazalardan toplanacak silahlı kuvvetlerin iştirakiyle İzmir'in kurtarılmağa çalışılmasını temin etmek yönünden, faydası meydandadır"*²⁰¹.

15 Mayıs 1919 sabahı saat 06.00 sularında halkı temsilen bir heyet İzmir Valisi İzzet Beyi ziyaret ettiler ve miting sırasında aldıkları kararları kendisine okudular. Vali İzzet Bey bu kararları okuduktan sonra heyete dönerek: *"... Kat'iyetle söyleyebilirim ki, İzmir'e bir tek Yunan askeri bile çıkmayacaktır"*²⁰² demiştir. Valinin söylediklerine

¹⁹⁷ Özalp, K. (1971). *Milli Mücadele (1918-1922)*, Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 7, Umar, (1974). s.96, TİH, (1968). s. 48, Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, (1961). Sayı 37, Vesika: 894-895

¹⁹⁸ Şahingöz, M. (1988). İzmirde Yapılan Maşatlık Mitingi ve İzmirliilerin İşgale Tepkisi. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. IV (53-60), s. 57, Özalp, a.g.e, s. 6-7,

¹⁹⁹ Geniş bilgi için bakınız: Bayar, (1968). s. 1784

²⁰⁰ TİH, (1968). Cilt II/I. s. 52, Miting davetiyesinde şöyle deniliyordu: "Ey Bedbaht Türk!

Wilson ilkeleri adı altında hakkın zorla elinden alınıyor ve namusun parçalanıyor. Buralarda Rumların çok olduğu ve Türklerin Yunan katılmasını memnuniyetle kabul edeceği söylendi. Bunun sonucunda güzel memleketin Yunan'a verildi. Şimdi sana soruyoruz: Rum senden daha mı çoktur? Yunan egemenliğini kabul ediyor musun? Artık kendini göster. Tüm kardeşlerin maşatlıktadır. Oraya yüz binlerle toplan ve ezici çoğunluğunu bütün dünyaya orada göster. Burada zengin, fakir, âlim, cahil yok. Yunan egemenliğini istemeyen ezici bir kitle vardır. Bu sana düşen en büyük görevdir. Geri kalma, düş yıkımı ve kötü kaderine yanmak yarar getirmez. Binlerle, yüzbinlerle Maşatlık'a koş ve Milli Heyetin emrine uy!

Reddi ilhak Heyet-i Milliyesi, Umar, (1974). s. 103, Şahingöz, (1988). s. 55-56, Coşkun, A. (2005). *Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, s. 156

²⁰¹ Özalp, (1971). s. 7

²⁰² Bayar, (1968). s. 1787

inanmayan, işgalin kesinlikle gerçekleşeceğini düşünen ve aralarında Kazım (Özalp) Bey'in de olduğu birçok vatansever İzmir'in çeşitli bölgelerine dağılarak mukavemet hazırlıklarına başlamıştır.

Vali İzzet Bey'in yaptığı bu açıklamadan birkaç saat sonra Yunan kuvvetleri önemli yerleri tutmaya, yerli Rumlar da İzmir sokaklarında toplanmaya başlamışlardır. Yunan tümen birlikleri yaptıkları plan doğrultusunda saat 08.40 sularında karaya çıkmaya başlamışlardır²⁰³. Albay Zafıriu komutasında karaya çıkan Yunan askerleri, yerli Rumların büyük tezahüratları arasında İzmir Kordon'da yürümeye başlamışlardır. Bu sırada Yunan askerleri 17. Kolordu komutanı Ali Nadir Paşa'yı tokatlamışlar ayrıca “zito Venizelos” demediği için de Albay Süleyman Fethi Bey'i şehit etmişlerdir.²⁰⁴

Karaya çıkan Yunan askerleri, 17. Kolordu karargâhına giderek burada bulunan askerleri ve subayları, ağır hakaretler ve dipçik darbeleri eşliğinde Pasaport İskelesinde bulunan Patris vapuruna götürüp hapsetmişlerdir. İzmir'de yaşanan olaylar Türk halkının tepkisini çekmiş ve bütün yurttan protesto telgrafları yazılmaya başlanmıştır²⁰⁵.

Ali Nadir Paşa yaşanacak olayları önceden sezemeyerek verdiği bu emirle büyük bir hataya düşmüştür. İzmir işgal edildiği sırada Türk askerleri bulundukları garnizonlardan durumu izlemek zorunda kalmışlardır. Hâlbuki hem Osmanlı hükümeti hem de Kolordu komutanı Ali Nadir Paşa durumu önceden sezerek gerekli önlemleri alabilirdi. Bu önlemler neticesinde 17. Kolordu dağılmaktan kurtulabilir, yaşanmış olan yüksek can ve mal kaybının önüne geçilebilirdi.

Yunan askerleri, İzmir içerisinde kontrollü sağladıktan sonra İzmir'in çeşitli bölgelerine doğru akınlar yapmaya başladılar²⁰⁶. Bu akınlar sırasında ilk mukavemet 16

²⁰³ TİH, (1968). Cilt II/I, s. 54, İşgal haberleri ertesi gün bütün gazetelerde yer almıştır: İzmir'in İşgali. (16 Mayıs 1919) . *Tasvir-i Efkar*, 2727, 1, İzmir'in İşgali. (16 Mayıs 1919). *Tercüman-ı Hakikat*, 12730, 13730 vd.

²⁰⁴ Türkmen, (2001). s. 161, Coşkun, (2005). s. 156, Sarıhan, (1993). s. 242

²⁰⁵ İzmir Faciası Karşısında Pay-ı Taht ve Memleket Matem İçinde. (19 Mayıs 1919). 2729, *Tasvir-i Efkar*, Geniş bilgi için Bkz. Selvi H. (2007) *İşgal ve Protesto*, İstanbul: Değişim Yayınları, Coşkun, (2005). s. 170

²⁰⁶ İzmir'in işgali üzerine Damat Ferit Paşa, Amiral Webb'e verdiği nota da şunları söylemektedir: “Yunan Kıtaları İzmir istihkâmlarını işgal edecekleri yerde İzmir Valisi'nin... Müteaddit telgraflarına göre İzmir şehrine girmiş bulunmaktadır. Osmanlı Hükümeti İtilaf ordularının bir işgali için Paris Konferansının kararlarına bir muhalefette bulunmayacaktır; ama bir Helen işgaline de asla razı olmayacaktır... Osmanlı Milleti; vaktiyle eski hemşerilerine göstermiş oldukları alicenapça hareketlere aynı duygularla mukabele görmemelerinden dolayı ümitsizliğe doğru itilmektedir. Binaenaleyh ne Osmanlı Hükümeti, ne de Osmanlı Milleti İmparatorluğun en önemli şehirlerinden birinin işgalinin kesin bir mahiyet almasını bir an için bile

Mayıs sabahı Urla kasabasında yaşandı. Böylece batı cephesinde ilk silahlı direniş başlamış oldu. Yapılan bu direnişler Yunan ordusunu yavaşlattı, ancak Yunan ordusu yağmacılık ve katliam hareketleri eşliğinde işgallerine hızla devam etti²⁰⁷.

Esasen İzmir bu dönemde II. Ordu Müfettişliği mıntıkasında yer almaktaydı. Ancak İşgalin ardından 17. Kolordunun işlevini yitirmesi ve birliklerinin dağılması yüzünden Harbiye Nezareti 28 Mayıs 1919'da yaptığı yeni düzenlemeyle Tekirdağ'da bulunan 14. Kolordu karargâhının Balıkesir-Bandırma bölgesine taşınmasına karar vermiştir²⁰⁸. Böylece I. Ordu Müfettişliği'ne bağlı olan 14. Kolordu, Yunan işgal bölgesinde en önemli güç haline gelmiştir. Bu tarihten sonra I. Ordu Müfettişliği bölgesinde yapılan çalışmalar Kuva-yı Milliye ruhunun gelişmesini sağlamış ve Yunan ordusunu büyük ölçüde yavaşlatmayı başarmıştır.

2.2.1. 14. Kolordu bölgesinde gerçekleştirilen faaliyetler

İzmir'in işgalinin ardından Yunan birlikleri kısa bir süre içerisinde birçok ilçe ve kasabayı işgal ettiler. Türk halkı yurdun dört bir yanında işgallere karşı mitingler düzenlerken Osmanlı hükümeti de alınacak tedbirler için sürekli bölge birlikleriyle yazışmalar yapıyordu. Yurdun dört bir yanından gelen telgraflarda ki ana konu Osmanlı hükümetinin gerekli tedbirleri derhal alması üzerine idi. Bu telgraflar sadece halk kesiminden değil asker ve memur kesiminden de gelmekteydi. Mustafa Kemal Paşa'da 20 Mayıs 1919'da Sadarete bir telgraf çekmiş ve bu işgal olayının "*Milleti ve orduyu düşünülemez ve tarif edilemeyecek derecede içten yaraladığını*" belirtmiştir²⁰⁹.

Bu gelişmeler üzerine Harbiye Nezareti 14. Kolordu merkezini Balıkesir bölgesine yerleştirerek bölgedeki işgalleri durdurmayı düşünmüştür. Nezaret tarafından I. Ordu Müfettişliği'ne gönderilen telgrafta; 14. Kolordu kumandanının Balıkesir'de bulunduğu ve

kabul edemez...", Jaeschke, (1991). s. 81, Bu nota birçok gazetede yer almıştır: Sadrazam Hazretlerinin Notası. (18 Mayıs 1919). *Alemdar*, s. 1

²⁰⁷ TİH, (1968). Cilt II, Kısım I, s. 57,

²⁰⁸ a.g.e, s. 69

²⁰⁹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşiv Dairesi , (1982). *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dairesi, s. 26

bu kolorduya gönderilecek telgrafların artık Balıkesir'deki karargâha gönderilmesi istenmiştir²¹⁰.

Harbiye Nezareti, 28 Mayıs 1919 tarihinde verdiği emirle Ayvalık'ta bulunan 172. Alayı, 14. Kolordu'ya bağlı bulunan 61. Tümen emrine vermiştir²¹¹. İzmir'in işgal edilmesinin ardından bölgedeki durumu yerinde izleyen Albay Kazım (Özalp) Bey daha sonra İstanbul'a giderek Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'ya işgalin etkilerini en ince ayrıntısına kadar anlatmıştır. Ayrıca bu durumla ilgili bir de rapor sunmuştur. Kazım Paşa bölgedeki işleri yoluna koymak amacıyla Cevat Paşa'ya 61. Tümen komutanlığına tayin olması gerektiğini söylemiştir. Cevat Paşa'da bu emir için gerekli Padişah emrinin uzun bir sürede çıkacağını bu yüzden kendisine komutan vekilliği görevinin verilebileceğini bildirmiştir²¹².

Gerekli görev emrini alan Albay Kazım Bey hemen yola çıkmış ve karargâhın bulunduğu Bandırma'ya gelmiştir. Albay Kazım Bey 2 Haziran 1919 tarihinde yeni görevine başlamıştır²¹³. 14. Kolordu komutanı Yusuf İzzet Paşa ile Kazım Bey'in bölgeye gelmesi ordu birliklerinin toparlanmasını ve Yunan işgali karşısında örgütlü bir direniş yapılabilmesini sağlamıştır.

2.2.1.1. Ayvalık'ın işgali

İzmir'in işgalinin ardından Yunan birlikleri Ayvalık çevresinde keşif çalışmalarına başlamışlardı. Bu sırada Ayvalık'ta bulunan 172. Alay komutanı Yarbey Ali (Çetinkaya) Bey de direniş hazırlıkları için gerekli çalışmaları yapmaktaydı²¹⁴. Yunan birlikleri Ayvalık'ta direniş hazırlıkları olduğunu öğrendikleri zaman işgali ertelemek ve takviye birliklerinin gelmesini beklemek zorunda kalmışlardı. Yunan birlikleri takviyelerin gelmesi üzerine 29 Mayıs 1919 sabahı çıkarma harekâtına başladı. Yunan çıkarması iki koldan yürütülmekteydi²¹⁵.

²¹⁰ ATASE, Kutu: 40, Gömlek: 93, Belge: 93-1

²¹¹ TİH, (1968). Cilt II/I, s. 97, Coşkun, (2005). s. 217

²¹² Özalp, a.g.e, s. 17

²¹³ Uğurlu, N. (2009). *Direniş 1919 Ali Çetinkaya-Kazım Özalp*, İstanbul: Örgün Yayınevi, s. 306

²¹⁴ Bu sırada Ali Bey'in emrinde 24 Subay ve 150 er bulunmaktaydı. İlgürel, M. (1999). *Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, İstanbul, s. 31

²¹⁵ Coşkun, (2005). s. 212, İlgürel, (1999). s. 34-35

Birinci çıkarma Cunda (Ali Bey) Adası üzerinden diğer çıkarma ise Ayvalık sahilleri üzerinden yapılmaktaydı. Bu durumu 61. Tümen komutanlığı acele olarak 14. Kolordu komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya bildirmiştir. Yusuf İzzet Paşa'da yapılması gerekeni Harbiye Nezareti'ne sormuş ancak cevap gelmeden Tümen komutanından; Ayvalık'ta bulunan komutana acele emirler verilerek, Yunan birlikleri ile çatışmaya girmemesi gerektiğini söylemesini istemiştir. Ayrıca Yusuf İzzet Paşa, Ayvalık'taki birliklerin geri çekilerek uygun bölgelere konuşlanmasını emretmiştir²¹⁶.

Yusuf İzzet Paşa'nın 61. Tümen vasıtasıyla ilettiği bu emrin Ayvalık'a geç ulaşmasından dolayı Ayvalık'ta Ali Bey'in emirleri doğrultusunda 172. Alay birliklerince Yunan çıkarmasına karşı savunma yapılmıştır. Şiddetli çarpışmaların sonucunda²¹⁷ 172. Alay birlikleri Kozak bölgesine çekilmek zorunda kalmıştır²¹⁸. Yunan birlikleri bölgede yaşayan Rumların da çıkarma harekâtına katılmasıyla 29 Mayıs 1919 günü Ayvalık'ı işgal etmişlerdir²¹⁹.

172. Alay Komutanı Yarbey Ali Bey, 29 Mayıs 1919 tarihinde Ayvalık'ın işgali hakkında Balıkesir Mutasarrıflığına bir rapor yazmıştır. Bu raporda Ayvalık'taki birliklerin durumu ve işgalin neticesi hakkında bilgiler verilmiştir. Yarbey Ali Bey işgalin genişlemesini önleyeceğini ve Ayvalık'taki Yunan birliklerini baskı altında tutacağını bildirmiştir²²⁰.

Ayvalık'ın işgalinden sonra Rumların Türk mahallelerini yağmalaması Osmanlı hükümetini harekete geçirdi. Osmanlı hükümeti bölgedeki Osmanlı haklarının korunması adına bir anlaşma yapmayı planladı. Bu amaç üzerine Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey, Yunan işgal komutanı ile görüşmüş ancak anlaşma sağlanamamıştı. Bunun üzerine 5

²¹⁶ Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM), (1993). *Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatırları*, Ankara, s. 54-55

²¹⁷ Mustafa Kemal Atatürk Ayvalık'taki direniş hakkında şunları söylemiştir: “ Yunan ordusu daire-i işgalini tevsi ederken, Ayvalığa da asker çıkardı. Ali Bey, bu Yunan kuvvetine karşı, 28 Mayıs 1919'da muharebeye girişti. Bu tarihe kadar, Yunan kıtaatı hiçbir tarafta ateşle mukabele görmemişti...”, Nutuk, (2001). s. 451

²¹⁸ Alay Kumandanı Ali Bey, Yunanlıların Ayvalık topraklarına ayak basmasından sonra halka “...üzere bastığınız topraklar son yurdumuzdur. Bu topraklar size tarih emanetidir...” demiştir.

²¹⁹ Sarıhan, Z. (1993). s. 285, TİH, (1968). Cilt II/I, s. 102, İlgürel, (1999). s. 35, Coşkun, (2005). s. 215

²²⁰ ATAM, (1993). s. 50-51, Ali Bey işgal sırasındaki durumu Albay Bekir Sami, Bey'e şu şekilde anlatmıştır: “... Şehrin vaziyeti göz önünde tutularak savunma düzeni alınmış ve bunda, üstün düşman kuvvetleri karşısında icabında Kozak nahiyesine çekilmek öngörülmüştür. Alayın eratı ve subayları, görevlerini tamamiyle yaptıktan sonra, tasarlanan yönde çekilmiştir. Düşman, Alayı takip etmemiştir. Şehir içinde birkaç memur ile birkaç Türk kalmıştır. Diğerleri tamamen göç etmişlerdir. Alay Karargâhı, Murateli Nahiyesinde kurulmuştur, Alay, kuvvetlerini yıpratmamak amacıyla durumu muhafazaya ve işgalin genişlemesini önlemeye, Ayvalık'tı baskı altında tutmaya çalışacaktır”. TİH, (1968). Cilt II/I, s. 101

Haziran 1919 tarihinde Ayvalık-Gömeç istikametindeki Belediye Çeşmesi önünde tekrar bir görüşme yapılması kararlaştırılmıştır. Bu görüşmeye Yunan işgal kıtası komutanı Yarbey Thomas ile yardımcısı Yarbey Nikola ve Türk tarafından da Nahiye Müdürü ile Yarbey Ali Bey katılmışlardır²²¹.

Yapılan bu görüşmede taraflar bir metin üzerinde uzlaşmışlardır. Bu metin şöyledir²²²:

- 1- Ayvalık'ta, daha önce olduğu gibi, Osmanlı hükümetinin memurları ve kanunları, hükümlerini yürütecektir. Göndere Osmanlı bayrağı çekilecektir. Rumların asmış oldukları Yunan bayraklarının kaldırılması için Yunan komutanı çalışacaktır.
- 2- Yunan işgal kuvveti, iddiaları veçhile, barış konferansının kararı üzerine askeri işgal göreviyle gelmiş olduklarına göre ya Cunda Adasında yahut şehrin dışında Aya Nikola veya Sığa (Fata)'da ikamet edecek ve şehrin dışında bulunacaktır.
- 3- Şehrin güvenliği için Osmanlı polisi ve jandarmasına işgal kuvvetleri yardım edecektir.
- 4- Ayvalık Kazasını çevreleyen arazi içerisinde, kaza halkı iş ve güçleriyle meşgul olacaklar ve Ayvalık kazası dışına silahlı olarak kimse çıkmayacağı gibi kimse de girmeyecektir.
- 5- Ayvalık kazası dışına çıkacak veya dışarıdan gelecek olan iş sahiplerine, iki taraf komutanları tarafından vesika verilecektir.
- 6- Ayvalık kazasının hududu, her iki tarafça verilecek birer subay ve ikişer sivilden oluşan bir komisyon tarafından, bir defa daha tespit olunacaktır.

Bu antlaşma metni Osmanlı hükümetini memnun etmiştir. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, Erkan-ı Harbiye Reisi Cevat Paşa ve 14. Kolordu komutanı Yusuf İzzet Paşa birer tebrik telgrafi göndermişlerdir²²³. Yusuf İzzet Paşa bu mülakat neticesinde işgalin artık durdurulmuş olduğunu belirtmiştir. Ancak ilerleyen tarihlerde yaşanacak olan

²²¹ TİH, (1968). Cilt II/I, s. 104

²²² BOA, Dosya: 30, Gömlek: 30, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ, Tarih: 21/R /1338, Şimşek, O., Dilek, Z. (Yay. Haz.) (2012). Ali Çetinkaya, *Askerlik Hayatım Irak Cephesi İşgal İzmir'i ve Ayvalık*, İstanbul: Türk İş Bankası Yayınları, s. 196-201, İlgürel, (1999). s. 42-43

²²³ Çetinkaya, (2012). s. 204, ATAM, *Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatırları*, s. 66, TİH, (1968). Cilt II/I, s. 104, Özalp, (1971). s. 20

gelişmeler bunun hiçte böyle olmadığını gösterecektir. Taraflar arasında yapılan bu protokol Yarbay Ali Bey'in işgalin genişlemesini önlemek ve Ayvalık'ı baskı altında tutmak kararının değerini zayıflatmış ve 172. Alay'ı pasif bir duruma sokmuştur²²⁴.

Ayvalık'ta Yunan birliklerine karşı yapılan direnişe yalnız ordu birlikleri değil halktan da oldukça yüksek katılım olmuştur. Yaşanan gelişmelerin neticesinde Kuva-yı Milliye ruhu yavaş yavaş çevre halkı içerisinde yayılmaya başlamıştır. Bu durum karşısında Yunan birlikleri de endişe etmeye başlamışlardı. Yayılmakta olan bu ruh ileride Yunan işgal bölgelerinde kendisini şiddetli bir şekilde gösterecektir. Bu yüzden Ayvalık savunması Milli tarihimiz için oldukça önemli bir olaydır.

2.2.1.2. Bergama'nın işgali ve Bergama baskını

Yunan birliklerinin işgal sahasını genişletmesinin ardından bölgede yaşayan Rum halkının taşkınlıkları iyice artmıştı. Türk halkı da bu durum üzerine kendilerini ve bölgelerini korumak için teşkilatlanmaya başlamıştı. Ayvalık'ın işgalinden sonra Bergama'nın da işgal edileceği haberleri her geçen gün artıyordu. Bu yüzden Bergama halkı istemeseler de başka bölgelere göç etmeye başlamıştı.

İşgal tehdidinin iyice artmasının ardından Bergama Kaymakamı Rasim Bey, 17. Kolordudan askeri yardım istemiştir. Bu durum kolordu tarafından Harbiye Nezareti'ne bildirilmiştir. Bunun üzerine Harbiye Nezareti, 188. Piyade Alayı'na 5 Haziran 1919 tarihinde bölgede artan işgal tehdidi yüzünden Bergama bölgesine 20 kişilik bir müfrezenin gönderilmesini emretmiştir.²²⁵

6 Haziran 1919 tarihinde Balıkesir'e gelen 14. Kolordu komutanı Yusuf İzzet Paşa kolordu bünyesindeki kuvvetlerin yeniden düzenlemesini yapmıştır. Yusuf İzzet Paşa'nın buradaki amacı elde kalan birliklerin dağılmasını önleyerek bölgedeki askeri gücü arttırmaktır. Çünkü bu dönemde Yunan işgal hareketinin hızlanmasıyla beraber düzenli birliklerde ki firar olayında büyük artış görülmektedir.

Yunan birlikleri Bergama ve Soma bölgesinde artan direnişin önüne geçebilmek için bölgeye hareket etmişlerdir. Yunan birliklerinin Menemen üzerinden Bergama-

²²⁴ TİH, (1968). Cilt II/I, s.105

²²⁵a.g.e, s. 158

Ayvalık hattına doğru harekete geçtiği haberi üzerine, 172. Alay komutanı Yarbay Ali Bey durumu 14. Kolordu komutanlığına bildirmiş ve ayrıca Bergama Belediyesi'ne bir telgraf göndererek Bergama halkının Yunan kuvvetlerine direnmesi gerektiğini belirtmiştir²²⁶.

Yunan birliklerinin hareket haberini alan Bergama Müfrezesi Komutanı Yüzbaşı Kemal ve arkadaşları halkı örgütleme çalışmalarına başlamıştır. Yüzbaşı Kemal Bey, “*dört beş Yunanlıya kasabayı çiğnetmemek için yedi yaşından yetmiş yaşına Allah'ını seven hükümet binasına gelsin*” diye bağıarak gönüllüleri toplamak için çalışmıştır²²⁷. Bu bölgede Kemal Bey'in çağrısına katılan 30-40 kişilik bir güçle Yunanlılara karşı savunmaya geçilmişti. Ancak bu arada ahali arasında anlaşmazlık vardı. Bir kısım direniş göstermekten yanayken bir kısım da buna karşı gelmekteydi. Halk arasında bu anlaşmazlıklar yaşanırken, bölgeye asker sevkiyatı ise devam etmekteydi. Yusuf İzzet Paşa, 11 Haziran 1919 tarihinde 200 mevcutlu bir Piyade taburunun cephanesi ile birlikte direniş hazırlıkları için bölgeye gönderilmesini emretmiştir²²⁸. Müfrezesi komutanı Yüzbaşı Kemal Bey ise bu durum üzerine taburun bölgeye ulaşmasına dek Yunan birliklerini oyalamayı amaçlamıştır. Ancak Yüzbaşı Kemal Bey'in bir gün sonra muhalif kesimlerce esir edilip Yunanlılara teslim edilmesi²²⁹ ve halkın gerekli direnişi göstermemesi üzerine Yunan birlikleri 12 Haziran 1919 tarihinde Bergama'yı işgal etmişlerdir²³⁰.

14. Kolordu komutanı Yusuf İzzet Paşa işgal olayını hakkında Harbiye Nezareti'ne bir rapor sunmuştur²³¹. Yusuf İzzet Paşa bu raporda Yunan birliklerinin daha fazla doğuya ilerlememesi için gerekli tedbirleri aldığını bildirmiştir. İşgalden sonra bölge halkı Bergama'yı tekrar kurtarmak için toplanmaya başlamış ve 14. Kolordu'ya bağlı birliklerle hareket ederek Yunan birliklerine karşı mücadeleye girişme kararı almışlardır.

Yusuf İzzet Paşa 14 Haziran 1919²³² tarihinde birliklerine verdiği emirde; Kuva-yı Milliye'den yararlanarak, özellikle geceleyin düşman karakollarına, ordugâhlarına

²²⁶ ATAM, (1993). s. 79

²²⁷ Apak, (1990). s. 60

²²⁸ TİH, (1968). Cilt II/I, s. 162

²²⁹ Süvari Yüzbaşı Ahmet Bey. (1928). *Türk İstiklal Harbinin Başında Milli Mücadele*, Ankara: Büyük Erkân-ı Harbiye Reisliği Matbaası, s. 37

²³⁰ Tekeli, İ., İlkin, S. (1989). *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 118, Sarıhan, (1993). s. 317,

²³¹ Ahmet Bey, (1928). s. 37

²³² 14. Kolordu bölgesindeki kuvvetlerin 14 Haziran 1919 günü durumu şöyleydi: Ayvalık Mıntıkası: Kumandanı, Yarbay Ali, Kuvvetleri: 150 Mevcutlu 172. Alay, Bergamalı Adem Bey'in 300 kişilik Kuva-yı

baskınlar yapılması, düşmanın telgraf ve telefona hatlarına saldırı düzenlenerek iletişimin kesilmesini istemiştir²³³.

14. Kolordu gerekli hazırlıkları yaparak Bergama çevresine takviye birlikler göndermiştir. Bu takviye birliklerle beraber Kuva-yı Milliye grupları geceleyin Yunan karargâhına baskın yapmayı kararlaştırmışlardır²³⁴. İlk önce Kuva-yı Milliye birlikleri ve arkasından nizamiye müfrezeleri saldırıya geçerek 15 Haziran 1919 günü Bergama'yı Yunanlılardan geri almışlardır²³⁵. Bu baskın sonucunda Yunan birlikleri 400'den fazla zayıyat vermiştir. Baskından kurtulan Yunan askerleri Menemen bölgesine doğru kaçmışlardır.

Bergama baskınının ardından Yusuf İzzet Paşa yaşananları o sırada Kula'da bulunan Bekir Sami Bey'e çektiği telgrafta şu şekilde anlatmıştır: "... Genel siyasi durum lehimize olarak değiştiğini bütün devlet memurlarına, askerlere ve bilhassa halka iyice anlatmak ve bununla beraber her vakitten ziyade emniyet ve asayişin muhafazasına gayret etmek lazımdır"²³⁶.

Bergama baskını, halk arasında Kuva-yı Milliye ruhunu iyice arttırmış, Yunan askerlerine gerekli mesajı vermiştir. Sadece Yunan komutanlar değil İtilaf devletlerinin bölgede bulunan temsilcileri de bu olay sonucunda şaşırılmışlardır²³⁷. Bergama baskınından kurtulan bazı Yunan askerleri Menemen bölgesinde korkunç bir katliam ve yağmalama hareketine girişmişlerdir²³⁸. Bu katliam sırasında Menemen Kaymakamı Kemal Bey şehit edilmiştir. Yunan birliklerinin bu hareketlerinin tersine Bergama baskının ardından 14.

Milliye Müfrezesi, Binbaşı Cemal Bey kumandasında bir miktar asker ve 250 kişilik Kuva-yı Milliye, 2 Ağır makineli tüfek, Soma Mıntıkası: Kumandanı, Yarbay Akif, Kuvvetleri: 188. Alay'dan 200 er, 265 kişilik milli kuvvet, 37 mevcutlu Kolordu Süvari bölüğü, Kınık: Emekli Kolağası Kemal Bey, 53 kişilik milli müfreze, Akhisar Mıntıkası: Kumandanı Çerkez Ethem, Kuvvetleri, 50 kişilik Kuva-yı Milliye Müfrezesi, 188. Alay'dan 30 kişilik müfreze ve bu birliklere her geçen gün katılan gönüllüler, Selek, S. (1982). *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı*, Cilt I, İstanbul: Örgün Yayınları, s. 223

²³³ TİH, (1968). Cilt II, Kısım I, s. 166

²³⁴ Yusuf İzzet Paşa, 14 Haziran'da civar bölgelerden toplanan birliklere Turanlı ve Dünderli üzerinden Bergama'ya karşı taarruza geçmelerini emretmiştir. Tekeli, İ., İlkin, S. (1989). s. 119

²³⁵ Apak, (1990), s. 61, TİH, (1968). s. 167, Sarıhan, (1993). s. 322, Tekeli, İ., İlkin, S. (1989). s. 120

²³⁶ Apak, (1990). s. 50

²³⁷ Özalp, a.g.e, s. 23, Tekeli, İ., İlkin, S. (1989). s. 121

²³⁸ Turan, M. (1999). *Yunan Mezalimi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 128, Selek, (1982). s. 224

Kolordu komutanı Yusuf İzzet Paşa bölgeye gelmiş ve halka ayırım yapılmaksızın iyi davranılmasını istemiştir²³⁹.

Bergama baskınında büyük darbe yiyen Yunan birlikleri Bergama'yı tekrar geri almak için toparlanmaya başlamışlardır. Olaylardan kısa bir süre sonra İzmir'den bölgeye gelen Adalar Tümeni ile birlikte bölgedeki Yunan birlikleri Bergama istikametine doğru taarruza geçmişlerdir. 61. Tümen komutanı Albay Kazım (Özalp) Bey'e bağlı birlikler Yunanlılar ile şiddetli çarpışmalara girişmişlerdir. Ancak yeterince askeri olmayan 61. Tümen daha fazla direnemeyerek geri çekilmiştir²⁴⁰. Böylece 19 Haziran gecesinde Yunan birlikleri Bergama'yı ikinci kez işgal etmişlerdir²⁴¹.

Ayvalık ve Bergama direnişleri, Yunanlıların Türklere karşı olan sert tutumunun daha da artmasına neden olmuştur. Yunanlılar, Türkler arasında oluşmaya başlayan örgütlenmeyi engellemek için köy ve kasabaları basarak suçsuz insanları öldürmüşlerdir. Yunanlıların bu hareketine karşı İtilaf devletleri sessiz kalmıştır. Hatta el altından Yunanlıların ve Rumların oluşturdukları çeteleri desteklemişlerdir.

2.2.1.3. 14. Kolordu bölgesindeki Yunan mezalimi

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgal edilmesiyle birlikte Anadolu'da Yunan mezalimi başlamıştır²⁴². İzmir'e ayak basan Yunan askerleri bölgedeki Rum halkıyla beraber Türk insanına karşı insanlık dışı davranışlarda bulunmuşlardır. Türklerin evleri yağmalanmış, dükkânları yakılmış ve birçok kişi sebepsiz yere öldürülmüştür. Yunanlıların Anadolu içlerine girmesiyle birlikte bu yağmalama ve öldürme hareketleri iyice artmıştır. I. Ordu Müfettişliğine bağlı bölgelerde de bu hareketler fazlasıyla görüşmüştür.

Bergama'nın Yunan işgal güçlerinden geri alınması sonucunda Yunan birlikleri bir katliam hareketine girişmiş bu durum sonucunda yüzlerce masum insan yaşamını yitirmiştir. Yunanlılar 7 Haziran 1919 tarihinde Menemen bölgesinde 200 Türk'ü

²³⁹ Bayraktar, B. (1998). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ayvalık Tarihi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 161

²⁴⁰ TİH, (1968). s. 170.

²⁴¹ Tekeli, İ., İlkin, S. (1989). s. 123, Sarıhan, (1993). s. 330

²⁴² *Türkiye'de Yunan Fecâyiî*, (2003). Yay. Haz., Turan, M., Özbek, S., Yıldırım, Z., Ankara: Berikan Yayınları, s. V

öldürmüşler, 200 kişiyi de yaralamışlardır²⁴³. 14. Kolordu komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın 19 Haziran 1919 tarihli şifresinde Menemen'de 18 Haziran 1919 tarihinden beri Müslüman halka katliam yapıldığı ve bu katliamın Bergama baskınından kaçan askerler tarafından yapıldığı belirtilmektedir²⁴⁴.

14. Kolordu komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın 20/21 Haziran 1919 tarihli şifresinde; Bergama ve Soma bölgesinde halkın göç ettiğini ve bunun sebebinin de Menemen katliamı olduğu bildirilmiştir. Ayrıca 20 Haziran 1919 tarihinde bir İtalyan heyeti Menemen'de inceleme yapmak üzere bölgeye gelmiştir. Bu heyetin İzmir'deki İtalyan temsilcilğine sunduğu raporda; Menemen katliamının askerler ve onlarla işbirliği yapan sivil Rumlar tarafından yapıldığı ve bölgedeki halkın korku içinde yaşadığı belirtilmiştir²⁴⁵.

İtalyan birliklerinin raporlarında Yunan askerlerinin Bergama-Soma güzergâhındaki bütün Türk köylerini yerle bir ettikleri ve İzmir'de bulunan Rumların bu durum karşısında övünç duyduklarından bahsetmektedir²⁴⁶. 16 Haziran 1919 tarihinde ise bölgede bulunan Rumların evleri haç işareti koymak suretiyle Türk evlerinden ve iş yerlerinden ayrılmış ve daha sonra buralar yağmalanmıştır²⁴⁷. Bu olaylar sırasında Türklerin oluşturduğu bir heyet Yunan işgal komutanlığına giderek bu işaret koyma olayını anlatmış ve yeni bir katliam olmaması için tedbir alınmasını istemiştir.

Bergama Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin Yeni Gazete'de yayınlanan bildirisinde Yunan Mezalimi şu şekilde özetlenmişti²⁴⁸: "...Dikili'den sevk edilen Yunan kuvvetleri bütün rast geldikleri canlıları parçalayarak çok büyük köyleri ve henüz olgunlaşmamış olan mahsulatı ateşe vererek şehre yaklaştı ve 800 metre mesafesi kaldı.", "... Ey yirminci asır! Artık medet... Merhamet!". Bergama'nın Yunanlılar tarafından ikinci işgali sırasında Yunan askerleri, kaçamayıp evlerinde kalan birçok masum insanı katletmişlerdir²⁴⁹.

²⁴³ Turan, (1999) s. 129

²⁴⁴ Türkmen, Z. (2000). *Belgelerle Yunan Mezalimi*, Ankara: Ocak Yayınları, s. 33

²⁴⁵ Çelebi, M. (2010). *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 22

²⁴⁶ a.g.e, s.21-22

²⁴⁷ Turan, (2010). s. 131

²⁴⁸ Türkmen, (2000). s. 34

²⁴⁹ Özcan, M. (2005). *Tarihin Işığında Yunan Mezalimi*, İstanbul: IQ Yayıncılık, s. 75

İzmir'in işgalinin ardından hızlı bir şekilde işgal sahasını genişleten Yunan kuvvetleri 1919 Temmuz'unda da işgal ve katliam hareketlerine devam etmiştir. 61. Tümen Komutanı Albay Kazım'a ait 8 Temmuz 1919 tarihli şifrede Yunan gemilerinden Ayvalık mıntıkasına şiddetli top atışı olduğu rapor edilmiştir²⁵⁰. Ayrıca Albay Kazım Bey'e ait 9 ve 11 Temmuz 1919 tarihlerine ait şifrelerde Ayvalık ve Soma mıntıkasında Yunan birliklerinin işgal hareketlerinin devam ettiği ve birçok köyün bu sırada ateşe verildiği belirtilmiştir²⁵¹. Yunan mezalimi sırasında halk maddi ve manevi büyük zarara uğramıştır. Bu zararların karşılanması için birçok vatandaş hükümetten talepte bulunmuştur²⁵².

İzmir, Menemen, Soma, Ayvalık, Bergama ve diğer birçok bölgede gerçekleşen Yunan mezalimi Anadolu halkı üzerinde büyük tesirler bırakmıştır. Yunanlılar tarafından silahsız ve suçsuz halk acımasızca katledilmiş ve köyler ateşe verilmiştir. Türk halkı ise bu işgal ve katliam hareketleri karşısında ayağa kalmış ve Kuva-yı Milliye ruhu altında birleşerek Yunanlılara en güzel cevabı vermişlerdir. Kurulmuş olan Kuva-yı Milliye birlikleriyle Yunanlılar arasında büyük çarpışmalar yaşanmış ve bu çarpışmalar Yunanlılara gerçek durumu anlatmıştır. Gerçeği fark eden Yunanlılar, daha önce olduğu gibi az bir kuvvetle kollarını sallayarak ve geçtikleri yerlerden alkışlar toplayarak Türk yurdunu istila edemeyeceklerini anlamışlardır²⁵³.

2.2.2. I. Ordu Müfettişliği'ne Bağlı 14. Kolordu mıntıkasında gerçekleştirilen kongreler ve toplantılar

İzmir'in işgaliyle birlikte başlayan Türk halkının mücadelesinde katılımda Ayvalık savunması sonrası büyük bir artış görülmüştür. Özellikle milli kuvvetler ve bu kuvvetlerden 14. Kolordu bünyesine katılanlarla birlikte Türk savunma gücü Yunan birliklerini yavaşlatmayı başarmıştır. Bu sıralarda Balıkesir bölgesinde yaşayan Türk halkı

²⁵⁰ Türkmen, (2000). s. 37

²⁵¹ a.g.e, s. 37

²⁵² BOA, Dosya No: 19, Gömlek No: 1, Fon Kodu: DH.İ.UM

²⁵³ Erdem, N. (2012). *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)*, İstanbul: Derlem Yayınları, s. 211

askeri tedbirlerin yanında yapılması gerekenleri tartışmak için çeşitli toplantı ve kongreler düzenlemiştir²⁵⁴.

Düzenli birliklerden ve gönüllü halk birliklerinden oluşan Türk savunmasının gelişmesiyle beraber, bu birliklerin düzene alınması, gerekli sevk ve idarelerinin yapılması gibi önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Balıkesir bölgesinde düzenlenen toplantılarda, bu sorunlara çare bulunması açısından oldukça değerli çalışmalar yapılmıştır.

2.2.2.1. Okuma Yurdu, I. ve II. Alâmesicid Toplantıları

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgal edilmesi olayı Reddi İlhak Cemiyeti tarafından Balıkesir Belediyesi'ne bir telgrafla bildirilmişti. Bu telgraf üzerine Balıkesir eşrafı durumu görüşmek için toplanmaya karar vermiştir. Karar üzerine halk Balıkesir şehir merkezindeki okuma salonuna toplanılmıştır. Toplantının başında Mehmet Vehbi (Bolak) Bey²⁵⁵ söz alarak İzmir'den gelen işgal telgrafını okumuş ve durum hakkında herkesin kendi fikirlerini söylemesini istemiştir²⁵⁶. Daha sonra söz alan Leblebici Raşit (Yahşi) Bey: *"Ey ahali! Neye beyhude yere gürültü edip duruyorsunuz? Telgrafın cevabı tüfeklerimizin ucundadır!"* diye haykırmıştır²⁵⁷.

Toplantıda savunma tedbirlerini almak ve diğer konular hakkında detaylı inceleme yapmak üzere 11 kişilik bir heyet seçilmiştir. Bu heyette 7 Müslüman ve 4 gayrimüslim temsilci yer almıştır²⁵⁸. Heyette yer alan Papadaki Efendi bu meselenin Türklük-Yunanlılık meselesi olduğunu bu yüzden Hristiyanların kararlara imza atmasının uygun olmayacağını söylemiştir. Bu toplantıda görüşler dinlendikten sonra İzmir işgali hakkında protesto telgrafi yazılmıştır. Bu telgrafın en önemli özelliği Balıkesir Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi'nin sesini duyurmasıdır²⁵⁹.

²⁵⁴ Balıkesir'in Ayvalık, Soma ve Akhisar cephelerine göre coğrafi konumu ve 14. Kolordu Komutanlığı'nın Balıkesir'e taşınmış olması, öte yandan direnişten yana olan aydın kadroların burada toplanması Balıkesir'i bir direniş merkezi haline getirmiştir. Tekeli, İ., İlkin, S. (1989). s. 126

²⁵⁵ Özdemir, Z. (2001). *Balıkesir Bölgesi'nde Milli Mücadele Önderleri*, Ankara, s. 22

²⁵⁶ İlgürel, M. (1999). s. 61-64

²⁵⁷ Albayrak, M. (1998). *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919- 2 Ağustos 1920)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 121

²⁵⁸ İlgürel, (1999). s. 64, Heyete seçilen isimler şöyledir: 1) Mehmet Vehbi (Bolak) Bey, 2) Belediye Reisi Keçeci Hafız Mehmet Efendi, 3) Müftü Abdullah Efendi, 4) Hulûsi Zarbali, 5) Maarif Müdürü Sabri Bey, 6) Müftü-zade Abdulgafur Efendi, 7) Ahmet Vehbi (Çırık), 8) Rum Papazı Yani Kostantin, 9) Ermeni Papazı Peragent, 10) Osmanlı Bankası Müdürü Papadaki, 11) Avukat Peron

²⁵⁹ a.g.e, s. 67

Okuma Salonu toplantısının ardından Balıkesir eşrafı, 18 Mayıs Pazar günü Alâmesid’te toplanmıştır. Toplantıya katılanlar arasında siyasi olarak fikir ayrılıkları olmasına rağmen, Yunan işgalini durdurmak amacıyla birliktelik kararı alınmıştır. Ayrıca bu toplantıda İstanbul hükümetinden yardım ve destek talebi, Ayvalık bölgesindeki karışıklar hakkında inceleme yapılması ve de merkezde bir teşkilatın kurulması kararlaştırılmıştır²⁶⁰.

Alâmesid toplantısının ardından yine aynı yerde ikinci bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıya İstanbul Hükümetinden yardım istemeye giden heyet ile Ayvalık bölgesindeki olayları inceleyen heyette katılmıştır. İstanbul’a giden heyet istediği desteği alamamıştır. Sadrazam Damat Ferit Paşa heyete bu işlerin hükümete ait olduğunu ve yardım edemeyeceklerini söylemiştir. Düzenlenen bu ikinci toplantıya 14. Kolordu komutanı Yusuf İzzet Paşa da katılmıştır²⁶¹. Yusuf İzzet Paşa müdafaa için gerekli çalışmaları yapacağını heyete bildirmiştir²⁶².

2 Haziran 1919 günü 61. Tümen komutanlığı görevini devralan Albay Kazım (Özalp) Bey bir gün sonra Balıkesir’e gelerek ikinci Alâmesid toplantısına katılmıştır²⁶³. Balıkesir haklının bu çalışmaları kısa süre içerisinde etkisini göstermiştir. Ayvalık savunması ve Bergama baskınında heyetin yaptığı çalışmaların etkisi büyüktür. Balıkesir bölgesinde yapılan bu çalışmalar Milli Mücadele tarihinde çok önemli bir yer teşkil etmektedir.

I. Ordu Müfettişliği’nin İzmir’in işgali ardından gerçekleştirdiği askeri faaliyetler Yunan işgalinin yavaşlatılması açısından oldukça başarılı olmuştur. Müfettişlik bünyesindeki ordu ve kolordu komutanları askeri faaliyetlerin yanı sıra, işgallere tepki olarak ortaya çıkan halk hareketlerine de destek olarak direniş hareketlerinin düzenli bir şekilde yapılabilmesi için çalışmışlardır.

²⁶⁰ a.g.e, s. 70

²⁶¹ Özdemir, (2001). s. 58

²⁶² Apak, (1990). s. 58

²⁶³ Özdemir, Z. (2001). *Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Cepheleri*, Ankara, s. 112

2.2.2.2. Birinci Balıkesir Kongresi

Yunan birliklerinin işgallere devam etmesi Balıkesir halkı arasındaki heyecanı iyice arttırmıştı. Halk çevre illerle, köylerle ve kasabalarla daha iyi iletişime geçmek ve yardımlaşmak için daha büyük bir teşkilatlanma gerektiğini düşünüyordu. Bu yüzden 28 Haziran 1919 tarihinde çevredeki kazaların da temsil edildiği bir kongre toplanması kararlaştırılmıştır²⁶⁴. Kongreye Ayvalık, Soma ve Akhisar'dan temsilcilerde gelmiştir. Bu kongrede Balıkesir'de bir Heyet-i Merkeziye kurulmasına ve oluşturulacak kurulda kazaların ayrı ayrı temsil edilmesine karar verilmiştir²⁶⁵.

Kongre başkanlığına ise Hacim Muhiddin Bey seçilmiştir. Hacim Muhiddin Bey'in kongre öncesinde ve sonrasında Milli direnişi yaymak için yaptığı çalışmalar oldukça önemlidir. Muhiddin Bey bu çalışmaları sırasında birçok milis kuvvet toplayarak cephelere yönlendirmiştir. İstanbul hükümeti, Balıkesir'de bir kongre düzenlendiği ve bu kongrede birçok milli meselelerin tartışıldığını öğrenince Mutasarrıf Hilmi Bey'e kongrenin durdurulması için emir vermiştir. Ayrıca kongreye katılanların da asi ilan edilmesi istenmiştir. Ancak Mutasarrıf Hilmi Bey bu emri dikkate almamıştır²⁶⁶.

2.2.2.3. İkinci Balıkesir Kongresi

İkinci Balıkesir Kongresi 26 Temmuz 1919 tarihinde toplanmıştır²⁶⁷. Kongrenin toplandığı tarihlerde artık Milli hareket bir sisteme oturmaya başlamıştır. Bu kongrede alınan kararlar Amasya Tamimi ve Erzurum Kongresi ile benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikten anlıyoruz ki, vatanın kurtuluşu yolunda birbirlerinden uzak bölgelerde aynı heyecanla kararlar alınmaktadır²⁶⁸.

İkinci Balıkesir Kongresi'nde "Balıkesir Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi" adı yalnızca Balıkesir'i anlattığı gerekçesiyle yeterli görüşmemiş ve örgütün adı "Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi" şeklinde değiştirilmiştir. Kongrede harekâtın

²⁶⁴ Ankara Üniversitesi, (1967). *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 26. Burada Kongre toplanma tarihi olarak 26 Haziran tarihi verilmiştir. Ancak Kazım Özalp, Rahmi Apak ve Hasan Basri Çantay'ın eserlerinde kongrenin başlangıç tarihi 28 Haziran olarak belirtilmektedir.

²⁶⁵ Albayrak, (1998). s. 126

²⁶⁶ Özalp, (1971). s. 39

²⁶⁷ Tanör, B. (2002). *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 115

²⁶⁸ İlgürel, (1999). s. 101

sevk ve idaresi için mali, askeri ve idari kararlar alınmıştır. Ayrıca kararların ülke ve dünya kamuoyuna duyurulması için de Padişah'a, Sadrazam'a ve İtilaf devletleri temsilciliklerine birer telgraf çekilmiştir²⁶⁹.

I. Ordu Müfettişliği bölgesinde düzenlenen kongre ve toplantılar Türk halkı arasındaki birliktelik için büyük bir önem arz etmektedir. I. Ordu Müfettişliği bölgesindeki halk hareketleri, daha sonra II. Ordu Müfettişliği bölgesindeki ve Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat yürüttüğü III. Ordu Müfettişliği bölgesindeki halk hareketleriyle birleşerek Türk Kurtuluş Savaşı'nın başlamasında ve idare edilmesinde oldukça etkili olmuştur²⁷⁰.

2.2.3. 1. Kolordu bölgesinde gerçekleştirilen faaliyetler

I. Ordu Müfettişliği bünyesinde yer alan kolordulardan biri de I. Kolordu'dur²⁷¹. Müfettişliklerin kurulmasının ardından Harbiye Nezareti tarafından kolordu ve ordu birliklerine gönderilen talimatta I. Kolordu'nun mıntıkası şu şekilde belirtilmiştir²⁷²:

I. Kolordu: Kumandanı; Miralay Cafer Tayyar (Eğilmez) Bey²⁷³. Mıntıkası: Çatalca Mutasarrıflığı ve Silivri, Çorlu, Keşan, İnöz hattı şimendüferi (Demiryolu), Edirne vilayeti aksamı.

I. Dünya Savaşı'nın ardından Trakya bölgesinde kendini gösteren Yunan tehdidi, 1918 yılından itibaren vatanın müdafaası adına I. Kolordu'yu çok önemli bir konuma getirmiştir. İtilaf devletlerinin Bulgaristan ile 28 Eylül 1918'de Selanik'te yaptığı anlaşma Trakya bölgesindeki tehdidi fazlasıyla arttırmıştır. Çünkü İtilaf devletleri bu anlaşmayla Bulgar topraklarından asker geçirme hakkını elde etmişlerdi. Bu da İtilaf devletlerinin rahatça Doğu Trakya'ya asker sevk edebileceği anlamına gelmektedir.

²⁶⁹ Albayrak, (1998). s. 133-134

²⁷⁰ Milli Mücadele döneminde Balıkesir'de 5 kongre düzenlenmiştir: Birinci Balıkesir Kongresi: 28 Haziran 1919-12 Temmuz 1919, İkinci Balıkesir Kongresi: 26 Temmuz 1919-30 Temmuz 1919, Üçüncü Balıkesir Kongresi: 16 Eylül 1919-22 Eylül 1919, Dördüncü Balıkesir Kongresi: 19 Kasım 1919-21 Kasım 1919, Beşinci Balıkesir Kongresi: 10 Mart 1920-23 Mart 1920, Bkz. Albayrak, (1998). s. 121-178, İğürel, (1999). s. 87-259, Ersem, M. (2002). Balıkesir Kongrelerinin Milli Mücadeleye Yaptığı Etkiler, *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 53, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, s. 135-136

²⁷¹ TSK Tarihi, (1971). s. 231

²⁷² ATASE, İSH, Kutu: 14, Gömlek: 144, Belge: 144-1

²⁷³ Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, (1972). *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, s. 130

İtilaf devletlerinin, Bulgaristan ile yaptığı anlaşmadan kısa bir süre sonra bir Fransız alayı Uzunköprü-Sirkeci demiryolunu işgal etmiştir²⁷⁴. Bu işgalin ardından bölgeye Yunan askerlerinin de geleceği ve işgalin genişleyeceği haberleri hızla yayılmaya başlamıştır. Talat Paşa, 1918 yılının Eylül ayı sonlarında Edirne’de ki görüşmelerinde haberlerin iyi olmadığını ve işgal tehlikesi yüzünden halkın örgütlenmesi gerektiğini söylemiştir²⁷⁵.

Halk bu işgal haberlerinin neticesinde bir cemiyet kurmaya karar vermiştir. Bunun üzerine bölgenin ileri gelenleri toplanarak, 2 Kasım 1918 tarihinde Trakya Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kurulmasını kararlaştırmıştır.²⁷⁶ Cemiyetin adı Şeref Bey’in teklifi üzerine Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti olarak belirlendi²⁷⁷. Cemiyet 1 Aralık 1918 günü kuruluş beyannamesini Edirne Valiliğine teslim etmiş ve Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi adı altında çalışmalarına başlamıştır²⁷⁸.

2.2.3.1. Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi’nin faaliyetleri

Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi’nin yayınladığı bildirideki en önemli amaç; Trakya birliğini meydana getirmektir²⁷⁹. Cemiyetin bildirisinde amaçları ve bu amaçlara ulaşmak için izleyeceği yollar açıklanmıştır. Ancak bu yollar arasında silahlı mücadeleye yer verilmemiştir²⁸⁰.

Yenilen devletler üzerinde uygulanacak barış politikasını görüşmek üzere 18 Ocak 1918 tarihinde toplanan Paris Barış Konferansı’nda Trakya bölgesi hakkında da önemli görüşmeler yapılmaya başlanmıştı. Ancak henüz bir karar çıkmadan Yunan medyasında Trakya bölgesinin Yunanlılara verildi haberleri her gün manşetleri süslemekteydi. Bunun üzerine Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi 22 Ocak 1919’da İstanbul’da bir toplantı düzenleyerek şu kararları aldı²⁸¹:

²⁷⁴ İşgal, 4 Kasım 1918 tarihinde gerçekleşmiştir. Bıyıklıoğlu, T. (1992). *Trakya’da Milli Mücadele*, Cilt I, , Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 145,

²⁷⁵ Bıyıklıoğlu, (1992). s. 123, Cemiyetin yayınladığı bildirinin tamamı için Bkz. Bıyıklıoğlu, (1992). Cilt II, Vesika no: 28, s. 41-42

²⁷⁶ Selek, (1982). s. 114,

²⁷⁷ Bıyıklıoğlu, (1992). s. 124

²⁷⁸ Güner, Z. (1998). *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 13

²⁷⁹ Oran, B. (1991). *Türk-Yunan İlişkileriyle Batı Trakya Sorunu*, Ankara: Bilgi Yayınevi, s. 31

²⁸⁰ Bıyıklıoğlu, (1992). s. 130

²⁸¹ Güner, (1998). s. 49-50, Bıyıklıoğlu, (1992). 152-153

- 1) Trakya'nın geçirmekte olduğu felaketli durum karşısında birleşmeleri lüzumunun Trakyalılara anlatılması,
- 2) Trakya, parçalanmaz bir bütündür. Trakya'nın gerçek sahipleri, ahâlisinin yüzde yetmiş beşinden fazlasını teşkil eden Türklerdir. Şüphe edilirse, Wilson Prensipleri'ne göre plebisit yapılmasını istiyoruz,
- 3) Doğu Trakya'ya gelen Yunan askerinin çıkarılması için gerekli teşebbüslerde bulunulması.

Yunan Başbakanı Venizelos, Paris Barış Konferansı delegelerini türlü düzenbazlıklarla kandırarak²⁸², Türkiye'den toprak koparmaya çalışıyordu. Bu çalışmalarında verdiği yanlış nüfus istatistiklerine rağmen delegeleri etkilemeyi başarmıştı. Venizelos'a göre Trakya'da ve İstanbul'da 730.822 Rum, 957.425 Türk, 112.174 Bulgar, 183.253 Ermeni, 65.821 Musevi ve 151.151 diğer milletlerden insan yaşamaktaydı. Ayrıca Venizelos, Trakya'nın Yunan toprağı olduğundan bahsetmiş ve Trakya'nın ve Anadolu'da Meis adasından itibaren kuzeye, Marmara Denizi'ne doğru çıkan bir hattın batısındaki arazinin Yunanistan'a verilmesini istemiştir²⁸³. Barış Konferansı sırasında yaşanan gelişmeler Trakya halkını endişelendirmiş ve onları birlik içinde çalışmaya yönlendirmiştir. Bu yüzden haklı davalarını duyurabilmek için Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi üyeleri çeşitli girişimlerde bulunmuştur.

Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi üyeleri kurulduğu günden itibaren İstanbul'da ve yurdun diğer bölgelerinde siyasi temaslarda bulunmuştur. Cemiyetin İstanbul şubesinde bulunan birkaç üyesi 7 Şubat 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ederek amaçlarını iletmişlerdir. Bu görüşme sırasında heyet tarafından kendisine hareketin başına geçme teklifi sunulmuştur. Mustafa Kemal Paşa ise heyete cevap olarak: “*Böyle parça parça çalışacağımıza, bütün memleket mukadderatını idare edecek, ele alacak bir teşekkül meydana getirip beraber çalışsak nasıl olur!*”²⁸⁴ demiştir.

²⁸² Yalçın, E. S. (2000). *Atatürk'ün Milli Dış Siyaseti*, Ankara: Berikan Yayınları, s. 28

²⁸³ Gönübol, M. Sar, C. (1963). *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 3

²⁸⁴ Bıyıklıoğlu, (1992). s. 156

Mustafa Kemal Paşa Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi'nin ilk dönemdeki faaliyetlerini şu şekilde yorumlamıştır²⁸⁵:

“Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin başındakilerden bazılarıyla daha İstanbul'da iken görüşmüştüm. Osmanlı Devleti'nin yok olmasını çok kuvvetli bir olasılık sayıyorlardı. Osmanlı vatanının bölünmesi tehlikesi karşısında, Trakya'yı, olabilirse Batı Trakya ile birleştirerek, bir bütün olarak İslam ve Türk topluluğu halinde kurtarmayı düşünüyorlardı. Fakat bu amacın elde edilmesi için o zaman akla gelen tek yol İngiltere'nin, bu olamazsa Fransa'nın yardımını sağlamaktı. Bu amaçla bazı yabancı devlet ileri gelenleri ile temas ve görüşmeler de aramışlardı. Hedeflerinin bir Trakya Cumhuriyeti kurmak olduğu anlaşıyordu.”

Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi, Paris Barış Konferansı'nda Trakya hakkında yapılan olumsuz propaganda neticesinde Konferansa bir heyet göndermeyi kararlaştırmıştır. Bunun üzerine gidecek heyet belirlenmiş ve onlara şu talimat verilmiştir²⁸⁶:

- 1) Doğu ve Batı Trakya'nın Osmanlı idaresiyle birleştirilmesi tezi, murahhas heyet tarafından savunulacaktır,
- 2) Doğu Trakya, Osmanlı hâkimiyeti altında bırakılıp da Batı Trakya başka devletin hâkimiyetine verilir ve yahut ona istiklal verileceği anlaşıncaya bütün gayreti Batı Trakya üzerinde toplayarak bu kıtanın da Osmanlı hâkimiyetine bağlanması için çalışılacak, olmazsa istiklâl kabul olunacaktır,
- 3) Doğu Trakya'nın da, Osmanlı hâkimiyetinden alınarak başka bir devlete verileceği anlaşırsa Batı ve Doğu Trakya'nın birlikte İngiltere'nin himayesi altında istiklali veya milletler cemiyetinin garantisi altında tarafsız bir halde istiklali savunulacaktır,
- 4) Heyet, Piyer Loti gibi, Türk dostu edip, muharrir ve devlet adamlarıyla temas kurarak Trakya davası için yardımlarını sağlamaya çalışacaktır,
- 5) Heyetçe karar verilmedikçe, murahhaslar, kendiliklerinden gazetelere veya yabancı devlet adamlarına beyanlarda bulunmayacaklardır.

²⁸⁵ Atatürk, (2001). s.3-4

²⁸⁶ Bıyıklıoğlu, (1992). s. 157, Güner, (1998). s. 66

Hazırlanan bu talimat, maddeleri bakımından oldukça önemlidir. Böylesine önemli isteklerin diplomasi konusunda tecrübeli olmayan bir heyete yüklenmesi oldukça yanlış bir tutumdur. Ayrıca 5. maddede yer alan İngiliz himayesi konusu, Trakya'nın geleceğini İngilizlerin eline bırakmaktan başka bir şey değildir. Heyet, kendisine verilen talimatı aldıktan sonra vize işlemleri için elçiliğe başvurmuş ancak onay alamamıştır. Daha sonra İtalyan elçiliği tercümanı Galli vasıtasıyla Roma'ya gitmişler ve buradan Paris'e vize almaya çalışmışlardır. Ancak Roma'da da Paris vizesi alamayan heyet propaganda faaliyetlerine buradan devam etmek zorunda kalmıştır²⁸⁷.

Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi siyasi temaslarına devam ettiği sıralarda İzmir'den kötü haberler gelmeye başlamıştı. Yunanlıların İzmir'i işgal edeceği haberleri halk arasında heyecanla karşılanmıştı. Yunan işgalinin Trakya bölgesine sıçrayacağı haberleri de halkın heyecanını iyice arttırmıştı. 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir'in işgal haberi bölgeye ulaşmasının ardından halk çeşitli yollarla tepkilerini göstermeye başlamıştır. Bölgenin her köşesinden protesto telgrafları gönderilmiş ve işgal karşıtı mitingler düzenlenmiştir.

Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi Cemiyeti'nin yayın organı olan Trakya-Paşaeli Gazetesi'nde Mehmed Şeref Bey işgale şu şekilde cevap vermiştir²⁸⁸:

“...İzmir Türk'tür. Orada Yunan yaşamak için İzmir'deki bir buçuk milyon Türk'ü mezara soktuktan ve yeryüzünde bir tek Türk kalmadıktan sonra artık adaletli Avrupalılar ne isterlerse yaparlar...”

Bölge halkı Yunan kaynaklarında hızla yayılan *“Trakya bize verilirse İzmir'den vazgeçeriz”* şeklindeki haberleri şiddetli bir şekilde protesto etmiştir²⁸⁹. Edirne Vilayetine bağlı Lalapaşa Kazası Tatarlar Nahiyesi İlhak-ı Redd Heyeti Milliyesi tarafından Sadarete gönderilen telgrafta şu sözlere yer verilmiştir²⁹⁰:

“...bu güzel memleketimizi düşman hırsından korumak için bir nefer kalıncaya kadar çoluk çocuğumuzla hazır olduğumuzu arz ve müsara'at ederiz”

²⁸⁷ Tansel, (1973). s. 152

²⁸⁸ Güner, (1998). s. 76-77

²⁸⁹ a.g.e, s. 81

²⁹⁰ Selvi, (2007). s. 105

Protesto telgrafları haricinde halk birçok yerde mitingler de düzenlemiştir. Bu mitingler arasında en büyük kalabalığın toplandığı miting Sultan Selim mitingidir²⁹¹. Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi tarafından 16 Mayıs 1919 tarihinde düzenlenen bu mitinge binlerce kişi katılmıştır²⁹².

2.2.3.2. 1. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşa'nın faaliyetleri

Cafer Tayyar Paşa 20 Temmuz 1918 tarihinde 1. Kolordu Komutanlığı'na atanmıştır²⁹³. Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesini imzalamasının ardından Cafer Tayyar Paşa Kolordusuna ait birlikleri düzenlemek için uğraşmıştır. Mütareke şartları gereği Osmanlı hükümeti, Cafer Tayyar Paşa'dan kolordusuna ait asker, silah, cephane ve depoların sayılarını bildirmesini istemiştir²⁹⁴.

Cafer Tayyar Paşa bir yandan kolorduyu düzenlemeye çalışırken bir yandan da mütareke şartları gereği teslim etmesi gereken silah ve cephaneyi teslim etmemek için mücadele vermiştir. Cafer Tayyar Paşa teslim işlerini yavaşlattığı gerekçesiyle hem Harbiye Nezareti hem de İngiliz Kontrol Subayı tarafından uyarılmıştır²⁹⁵. Paşa, her geçen gün kötüye giden durumu yerinden görmek için rapor olarak gittiği İstanbul'da birçok komutanla görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerinde bazı komutanlara I. Kolordu'yu Anadolu'ya taşımak istediğini anlatmıştır. Ancak I. Kolordu'nun görevi hem İstanbul'u hem de Doğu Trakya'yı korumaktır. Bu önemli toprakların korunması için mutlaka o bölgede güçlü bir birlik bulunmalıydı. Cafer Tayyar Paşa da yaptığı görüşmelerin ardından komutanların fikirlerine uyarak, I. Kolordu'nun Trakya bölgesinde kalmasını uygun buldu.

²⁹¹ Güner, Z. (1993). İzmir'in İşgal Olayının Trakya'daki Tepkileri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt IX, S. 27, Temmuz-Kasım, s. 568

²⁹² Edirne'nin Ahd u Peymanı ve Gözyaşları. (31 Mayıs 1919). *Tasvir-i Efkar*, 2741, Güner, (1993). s. 568, İngiliz temsilcisi Amiral Webb işgale tepki olarak birçok miting düzenlendiğini ayrıca birkaç gün içinde 675 yerden şahsı adına protesto telgrafi aldığını bildirmiştir. Şahingöz, M. (2002). Milli Mücadele'de Protesto ve Mitingler, *Türkler*, Cilt XV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 727, Akdağ, Ö. (2002). İstiklal Savaşı'nın İlk Safhasında Mitingler (Kasım 1918 – Haziran 1919), *Türkler*, Cilt XV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 753

²⁹³ Ergezer, N. (1993). *Cafer Tayyar Paşa*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Bölümü, Ankara, s. 10, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, (1972). s. 130

²⁹⁴ Keleş, Z. (1993). *Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşa*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü TİTE, Ankara, s. 180

²⁹⁵ a.g.t, s. 183

Daha sonra ise Edirne'ye dönerek daha programlı bir şekilde Milli Mücadele hazırlıklarına başladı²⁹⁶.

Trakya bölgesinde Yunan tehdidinin artmasının ardından Cafer Tayyar Paşa sürekli olarak Harbiye Nezareti ile yazışmaya başlamıştır. Cafer Tayyar Paşa, gönderdiği telgraflarda Harbiye Nezareti'ne, Yunanlılardan gelebilecek tehlikelere karşı hangi durumlarda tek başına karar alabileceğini soruyordu. Çünkü Yunanlılar bu dönemde Rum köylerini sistematik bir şekilde silahlandırarak Türk halkı üstünde baskı kuruyorlardı. Harbiye Nezareti, Cafer Tayyar Paşa'nın bu sorusuna özet olarak şu cevabı vermişti²⁹⁷:

“Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgaliyle hâsıl olacak durum karşısında, kolordunun hareket tarzı hakkında, şimdiden bir emir vermeye imkân olmamakla beraber, böyle bir hal meydana gelirse ve kolordunun merkezle iletişimi kesilirse, yapılacak iş; hiçbir silah ve malzeme bırakmadan, halin gösterdiği şekle göre hareket etmektir.”

Cafer Tayyar Paşa'ya verilen bu cevap Harbiye Nezareti'nin içinde bulunduğu çaresizlik ortamının en önemli örneğidir. Trakya'daki kuvvetler düşman tarafından tecrit edilmiş bir halde idi. Bir taarruz gerçekleşirse, ya İstanbul'a çekilmek, ya da Bulgaristan'a sığınmak zorunda kalınacaktı. Bunun bilincinde olan Cafer Tayyar Paşa, orduyu toparlamak ve halkı örgütlemek için birtakım girişimlerde bulunmuştur.

15 Mayıs 1919'da Doğu Trakya bölgesinde iki kolordu bulunuyordu. 1. Kolordu Edirne'de ve 14. Kolordu Tekirdağ'da konuşlanmış idi. Ancak 14. Kolordu İzmir'in işgal edilmesinin ardından Balıkesir'e taşınacak²⁹⁸ ve bölgedeki tek güç olarak 1. Kolordu kalacaktı. Bölgedeki tek güç 1. Kolordu idi ancak birlikleri Mütareke şartları yüzünden birçok askerini kaybetmiş durumdaydı²⁹⁹.

Bu dönemde 1. Kolordu ve bağlı birlikler Edirne'de, 49. Tümen Kırklareli ve dolaylarında, 60. Tümen Uzunköprü, Keşan ve İpsala bölgesinde konuşlanmıştı³⁰⁰.

²⁹⁶ a.g.t, s. 187-188

²⁹⁷ TİH, (1963). Cilt II/I, s. 108

²⁹⁸ ATASE, İSH, Kutu: 40, Gömlek: 93, Belge: 93-1

²⁹⁹ Selek, (1982). s. 117

³⁰⁰ TİH, (1963). s. 107

Mevcut durumuyla bölgede ki Yunan tehdidine karşı yetersiz durumda olan 1. Kolordu'nun Trakya bulunan birliklerinin mevcutları şu şekilde idi³⁰¹:

Çizelge 2.1. 1919 yılı Mayıs ayında 1. Kolordu'nun asker ve silah mevcudu

BİRLİKLER	İNSAN	TÜFEK	MAKİNELİ TÜFEK	TOP	HAYVAN
I. Kolordu Karargâhı ve bağlı birlikleri	1270	1002	4	—	587
49. Tümen	837	751	12	16	500
60. Tümen	1337	2900	12	19	837
55. Tümen	823	3210	12	16	422
TOPLAM	4267	7863	40	51	2346

NOT: İnsan mevcudunun 776'sı Subaydı.

Bu birliklerin yanı sıra emniyet ve gözetleme hizmetleri için 516. ve 545. Hudut Taburları mevcuttu. 55. Tümen ise 14. Kolordu karargâhının Balıkesir'e taşınmasının ardından Cafer Tayyar Paşa'nın isteğiyle 1. Kolordu'ya bağlanacaktı. Son hali ile bu Tümenlerin başında şu komutanlar yer almaktaydı. 55. Tümen Komutanı: Yarbay Alâattin Bey, 60. Tümen Komutanı: Kurmay Albay Muhittin Bey, 49. Tümen Komutanı: Kurmay Albay Şükrü Naili Bey³⁰².

2.2.3.3. Mustafa Kemal Paşa'nın Trakya bölgesi hakkındaki düşünceleri

Mustafa Kemal Paşa 30 Nisan 1919 tarihinde III. Ordu Müfettişi görevine atanmıştı³⁰³. Mustafa Kemal Paşa'nın 1919 Mayıs 1919'da Ordu Müfettişi göreviyle Samsun'a çıkması sadece Anadolu için değil Trakya bölgesi içinde yeni bir devrin

³⁰¹ Aynı yer.

³⁰² Erdeha, K. (1975). *Milli Mücadele'de Valiler ve Vilayetler*, İstanbul: Remzi Kitapevi, s. 420

³⁰³ Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri, (1982). s. 22

başlangıcı olmuştur. Cafer Tayyar Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ile ilgili olarak notlarına şunları yazmıştır³⁰⁴:

“16 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa, maiyeti erkân ile İstanbul'dan Samsun'a hareket etti. Talihin ne garip cilvesidir ki, bir müddet evvel hatta sivil olarak Anadolu'ya geçmeye karar vermiş olan Paşa, bu defa fahri yaver ve IX. Ordu Müfettişi olarak fevkalade salahiyyetle Anadolu'ya memur edilmiş bulunuyordu”

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkar çıkmaz bütün yurt ile iletişime geçmiş vatani kurtarmak için hal çareleri düşünmeye başlamıştı. Paşa, Müfettişlik görevi sırasında Trakya'daki kuvvetten ve komutanından habersizdi. Bu yüzden 16 Haziran 1919 tarihinde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'ya bir telgraf çekerek bölgedeki durum hakkında bilgi istedi.

Cevat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafına 1 gün sonra cevap vermiş ve Cafer Tayyar Paşa'nın Edirne'de 1. Kolordu komutanı olarak görev yaptığını kendisine iletmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, 18 Haziran 1919 tarihinde Amasya'dan Cafer Tayyar Paşa'ya bir telgraf çekerek bölgede yapılması gerekenler hakkında görüşlerini iletmiştir³⁰⁵. Mustafa Kemal Paşa bu telgrafında, ulusal bağımsızlığı bozan ve ülkenin bölünmesi tehlikelerini hazırlayan olaylara karşı birlikte hareket etmenin önemli olduğundan bahsetmiştir. Bu yüzden Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin, Anadolu'da bulunan diğer bütün müdafaa cemiyetleri ile birleşmesini ve Trakya Paşaeli Cemiyeti delegelerinden seçilecek birkaç üyenin derhal Anadolu'ya gönderilerek mücadeleye katılmasını istemiştir. Seçilecek bu üyelerin Anadolu'ya geçip milli harekete katılana dek geçecek sürede ise daha önce cemiyet üyelerinin kendisine vermiş olduğu Edirne ilinin Anadolu vekil ve savunucusu vekâletini kullanmak istediğini bildirmiştir.

Mustafa Kemal Paşa daha Amasya Tamimini yayınlamadan Cafer Tayyar Paşa'ya gönderdiği bu telgrafta daha önce Trakya halkının kendisini lider olarak görme arzularını

³⁰⁴ Ergezer, (1993). s. 12

³⁰⁵ Nutuk, (2001). Cilt III, Belge 19, s. 910

yerine getirmiş oluyordu. Bu telgrafla birlikte Mustafa Kemal Paşa, 1. Kolordu'yu Anadolu'ya bağlamış³⁰⁶ Trakya işlerine yeni bir yön vermiştir³⁰⁷.

2.2.4. 25. Kolordu bölgesindeki faaliyetler

I. Ordu Müfettişliği'ne bağlı diğer bir kolordu da 25. Kolordu'dur. Bu dönemde 25. Kolordu komutanı Mirliya Seyit Paşa'dır³⁰⁸. 25. Kolordu'ya İzmit'teki 1. Tümen ile İstanbul'daki 10. Kafkas Tümeni bağlanmıştı. Ayrıca İstanbul, İzmit, Adapazarı, Bolu ve Zonguldak vilayet ve mutasarrıflıkları da 25. Kolordu mıntıkası içerisinde yer almaktaydı³⁰⁹.

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgal edilmesi olayı tüm yurttaki olduğu gibi 25. Kolordu'ya bağlı vilayetlerde de büyük bir tepki ile karşılanmıştı. İşgal neticesinde Türk halkı arasında büyük bir endişe baş göstermiş ve bu durum hem İtilaf devletleri temsilciliklerine hem de Sadarete gönderilen protesto telgraflarına yansımıştır³¹⁰.

İşgalleri protesto etmek için 16 Mayıs 1919'da Bursa'da, 19 Mayıs 1919'da Babaeski³¹¹ ve İstanbul Fatih'te³¹², 20 Mayıs 1919'da Üsküdar'da 21 Mayıs 1919'da Darülfünun Toplantısında, 22 Mayıs 1919'da Kadıköy'de, 23 Mayıs 1919'da Sultan

³⁰⁶ Mustafa Kemal Paşa her zaman Trakya bölgesinin ayrılmaz bir Osmanlı toprağı olduğunu düşünmüş ve Samsun'a çıkmasından sonra sürekli olarak Trakya'daki durum ile ilgilenmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bölge ile iletişimin kesilmesine karşı uyarılarını yapmak için gönderdiği telgraf buna örnektir: I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beyefendi'ye; Kablo gerçekten kesilecek olursa haberleşmemiz son bulacaktır. Bu durumda, Edirne vilayeti ve Çatalca Livasından oluşan Trakya'mızın tutumu genel hatlarıyla şöyle olmalıdır: Trakya kesin olarak Anadolu ile beraber Osmanlı Devleti'nin parçasıdır. Hiçbir şekilde ve durumda Osmanlı toplumundan ayrılık kabul etmez. Mülki, idari, askeri ve diplomatik bütün tedbirleriniz kesin esasımıza dayanmalıdır. Trakya'nın durumu hakkında bize bilgi yetiştirmek çaresi de halledilmelidir. Allah'tan başarı temenni ederiz. a.g.e, s. 910-911

³⁰⁷ Bıyıklıoğlu, (1992). s. 168

³⁰⁸ ATASE, Kutu: 176, Gömlek: 2, Belge: 2-1, BOA, Dosya No: 158, Gömlek No: 72, Fon kodu: İ..DUİT, Akşin, S. (2004). *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cilt I, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 322, 331, 332, Göztepe, T. M. (1969). *Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahideddin Mütareke Gayyasında*, İstanbul, Sebil Yayınevi, s. 169, Beyanname (4 Haziran 1919). *Tasvir-i Efkâr*, 2745, Bkz. Türkmen, Z. (2001), s. 110.

³⁰⁹ ATASE, İSH, Kutu: 14, Gömlek: 144, Belge: 144-1, Kutu: 14, Gömlek: 102, Belge: 102-1, Kutu: 14, Gömlek: 102, Belge: 102A, Kutu: 176, Gömlek: 2, Belge: 2-1

³¹⁰ İzmir'e Dair Telgraflar. (24 Mayıs 1919). *Alemdar*, 152-1462, s. 2, Şahingöz, (2002). s. 729, Selvi, (2007). s. 35-401, Jeaschke, (1989). 32-33

³¹¹ İzmir'in İşgalinin ardından 25. Kolordu bölgesinde düzenlenen mitingler için bakınız: Yetim, F. (1994). *Millî Mücadele Dönemi'nde Mitingler 1918-1920*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, s.65-74

³¹² Adıvar, H. E. (2011). *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, İstanbul: Can Yayınları, s. 37-38

Ahmet'te³¹³, 24 Mayıs 1919'da İzmit'te³¹⁴ ve 31 Mayıs 1919'da yine Sultan Ahmet'te mitingler düzenlenmiştir³¹⁵.

23 Mayıs 1919'da 200.000'i aşkın kişi "*İşini gücünü bırak; Cuma namazından sonra Sultanahmet'teki toplantıya koş, kadın, erkek, çoluk, çocuk orada bulun !*" çağrısına katılmış ve Sultan Ahmet Camii etrafında toplanmıştır³¹⁶. Düzenlenen protesto mitingleri arasında en kalabalık mitinglerden olan Sultan Ahmet mitingi, Türk halkının işgal karşısındaki "Redd-i İlhak" prensibine ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir. Miting sırasında söz alan Halide Edip (Adivar): "*... Ben Türk ve Müslüman tarihinin kara bahtlı kızıyım. Eskiler kadar kahraman, fakat kara bahtlı yeni milletin de anasıyım. Bu yeni millet adına, Ulu ecdadımızın ruhları önünde başımı eğip yemin ediyorum. Bugün kolları kesilmiş Türk Milletinin geçmiş günlerdeki kadar cesur bir ruhu var*" "*...Yedi yüz yıllık tarihine ağlayan minareler altında yemin ediniz: Bayrağımıza, ecdadımızın namusuna hıyanet etmeyeceğiz*"³¹⁷ diyerek Türk Milletinin bu işgalleri asla benimsemeyeceğini belirtmiştir. İşgalin ardından düzenlenen mitinglerin ana teması bağımsız yaşama hakkı üzerine kurulmuştu. Bu hakka saygı gösterilmediği takdirde karar açık ve netti: İstiklal uğrunda ölmek³¹⁸.

Düzenlenen bu protesto mitinglerindeki heyecan İşgal kuvvetlerini de şaşırtmıştı. Mitinglerin ardından İstanbul'da Türklerin Hristiyan mahallelerine saldıracağına dair haberler yayılmıştı. Bu haberler üzerine 25. Kolordu Komutanı Seyit Paşa; bu söylentilerin asılsız olduğunu ve ülke huzurunu bozmaya çalışanlara karşı şiddetle mücadele edeceğine dair bir beyanat vermiştir³¹⁹. Mitinglerin bu denli etkili olması hükümeti bir takım tedbirler almaya itmiş ve Beşiktaş ile Bayezid'de yapılması planlanan mitinglere katılımı yasaklamıştır³²⁰. Bu yasağın kaldırılmasının ardından İstanbul mitinglerinin sonuncusu olan İkinci Sultan Ahmet Mitingi (30 Mayıs) düzenlenmiş ve İtilaf devletlerinin teşebbüsüyle miting yapılması tekrar yasaklanmıştır.

³¹³ Dünkü Muazzam Mitingde. (24 Mayıs 1919). *Alemdar*, 152-1462, 1

³¹⁴ Çam, Y. (1991). *Millî Mücadele'de İzmit Sancağı*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, s. 42

³¹⁵ Akdağ, (2002). s. 749-753

³¹⁶ Şahingöz, M. (2002). s. 728

³¹⁷ Türkmen, (2000), s. 140-142, Dünkü Muazzam Mitingde. (24 Mayıs 1919). *Alemdar*, 152-1462, s. 1

³¹⁸ TİH, (1963). Cilt II, Kısım I, s. 65

³¹⁹ Beyanname. (24 Mayıs 1919). *Alemdar*, 152-1462

³²⁰ Mütayennîğlar Men Edildi. (25 Mayıs 1919). *Tercüman-ı Hakikat*, 13739, İzmir Hadisesi Etrafında. (26 Mayıs 1919). *Alemdar*, 154-1464, s. 1, Şahingöz, (2002). s. 728, Sarıhan, Z. (2004). *Kurtuluş Savaşı Gençliği*, İstanbul: Kaynak Yayınları, s. 137

25. Kolordu bölgesinde ilk uyanma ve mukavemet hareketi Karakol Cemiyeti ile başlamıştı³²¹. Bu hareketle birlikte özellikle 25. Kolordu mıntıkası üzerinden birçok silah ve cephane Anadolu'ya sevk edilmiştir. Yaptığımız araştırmalar incelenen kaynaklar gösteriyor ki I. Ordu Müfettişi Kavaklı Fevzi Paşa Müfettişlik görevi, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği ve Harbiye Nazırlığı sırasında bu silah kaçırma girişimlerine destek olmuştur. Zira bu dönemde sevkiyat yapılan bölgenin I. Ordu Müfettişliği mıntıkası olmasından dolayı Fevzi Paşa'dan habersiz sevkiyatın yapılması mümkün gözükmemektedir. Fevzi Paşa anılarında bu olayı şöyle anlatmıştır: (Atatürk'ün Samsun'a çıkmasının ardından gelişen durumdan söz ediyor) “...Ben de elimden geldiği kadar zabıt, teçhizat gönderilmesine ve silah ve mühimmat kaçırılmasına çalıştım. Nihayet bir sene sonra Anadolu'ya geçerek Mustafa Kemal Paşa ile tekrar buluştum.”. Müfettişlik mıntıkasından Karakol Cemiyeti ve diğer yollar vasıtasıyla Anadolu'ya yapılan sevkiyat Anadolu'nun ihtiyaçlarını karşılaması bakımından oldukça yararlı olmuştur

2.3. I. Ordu Müfettişliği Bölgesinde Asayiş Sağlama Çalışmaları

I. Ordu Müfettişliği'nin Yunan işgalini durdurma mücadelesi ile birlikte uğraştığı en önemli konu bölgesindeki Rum ve Ermeni çetelerinin faaliyetleridir. Mütareke'nin ardından yoğunlaşan çete faaliyetleri, İzmir'in işgali ile birlikte önüne geçilemez bir hal almıştır. Bu dönemde İstanbul ve çevresinde neredeyse her gün bir çete faaliyeti gerçekleşmiş, bu faaliyetler sonucunda da yerli Türk halkı büyük zararlar görmüştür. Müfettişliği bağlı kurumlar ise bu faaliyetlerin önüne geçebilmek için, çetelerle ilgili kuruluşu, silah ve cephane sayıları, faaliyet bölgeleri ve yardım aldığı cemiyetler hakkındaki bilgileri gerekli kurumlara rapor etmiştir. Ayrıca bu faaliyetlerin engellenmesi için kolluk kuvvetleri vasıtasıyla müdahalede bulunmuşlardır.

Çete faaliyetlerinin en çok görüldüğü bölge olan İstanbul ve çevresi I. Ordu Müfettişliği'ne bağlı olan İstanbul Muhafızlığı'nın kontrolü altında idi. 25. Kolordu komutanı olan ve aynı zamanda İstanbul Muhafızlığı görevini de yürüten Mirliya Seyit Paşa, Rum çetelerinin ve cemiyetlerinin faaliyetleri ile yakından ilgilenmiştir. Seyit Paşa'nın 9 Haziran 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, Fener Rum Patrikhanesi'nde ve diğer Rum kiliselerinde yüklü miktarda silahların toplandığını ve bu

³²¹ III. Bölümde Cemiyet ile ilgili detaylı bilgi verilecektir.

silahların çeşitli vasıtalarla Rum çetelerine ulaştırıldığı bildirilmiştir. Seyit Paşa bu konuda İtilaf devleti temsilciliklerinin araştırma yapması gerektiğinden bahsetmiştir³²².

Seyit Paşa, 11 Haziran 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği yazıda ise, Rumların, Yunan askeri elbiselerini giyerek bölgede İzmir olayına benzer bir karışıklık çıkarmak düşüncesinde olduğunu bildirmiştir. Ayrıca böyle bir olayın vukuu bulmaması için Ramazan geceleri askerlerin izinli bırakılmayarak kıt'alarında göreve hazır bulunmaları, eksik olan silah ve cephanenin sağlanması ve ihtiyaç halinde tehlikeli yerlere ulaşım için otomobillerden istifade edilmesi gerektiğini belirtmiştir³²³.

Bölgede bulunan Rum çeteleri, Patrikhane ve cemiyetler tarafından desteklenmiştir. Çetelerin silah ve cephane ihtiyacının bir kısmı cemiyetler tarafından karşılanmıştır³²⁴. Çeteler bu yardımların yanı sıra, Türk köylerini basarak köylülerin silahlarını, hayvanlarını ve mallarını çalarak ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Örneğin, 12 Temmuz 1919 tarihinde Rum çeteleri tarafından, Büyükçekmece'de ikamet eden Said Ağa'nın üç yüz sekiz koyunu ve bir çift beygiri çalınmıştır³²⁵. 2 Haziran 1919 tarihinde ise Silivri'de bulunan Fethiköy Çiftliği kırk kişilik bir Rum çetesi tarafından basılmış ve bölgede bulunan iki Jandarma eri etkisiz hale getirilerek silahları gasp edilmiştir³²⁶. Silivri ve çevresinde Rum çetelerinin faaliyetlerinin artması üzerine, bölgedeki bir çiftliğin sahibi olan Mehmet Bey, çiftliğine İngiliz bayrağı çekerek saldırılardan korunmayı amaçlamıştır. Ancak durumun ahaliye örnek teşkil etmemesi için bölge güvenliği artırılmıştır³²⁷. 28 Haziran 1919 tarihinde ise bir grup Rum, Yunan ve Fransız askeri elbiselerini giyerek Sinekli İstasyonu'nu basmışlardır. Terörist faaliyetler gösteren bu Rum çetelerinin sayısının artması üzerine Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından, çeteleri takip edip rapor gönderen sivil memurlar görevlendirilmiştir³²⁸.

Rum çeteleri İzmit ve çevresinde de yoğun bir şekilde faaliyet göstermiştir. 1919 yılı Haziran ayı içerisinde bölgedeki çete faaliyetlerinin artması yüzünden Jandarma

³²² Toker, (2006). s. 186

³²³ a.g.e, s. 186-187

³²⁴ BOA, Dosya No: 55, Gömlek No: 7, Fon Kodu: DH.KMS.

³²⁵ BOA, Dosya No: 19, Gömlek No: 1, Fon Kodu: DH.İ.UM

³²⁶ BOA, Dosya No: 11, Gömlek No: 26, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.

³²⁷ BOA, Dosya No: 15, Gömlek No: 8, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.

³²⁸ BOA, Dosya No: 27, Gömlek No: 54, Fon Kodu: DH.EUM.3.Şb

denetimini sıkılaştırmıştır. Bu denetimler sırasında Mihaliç köyü ve çevresinde eşkıyalık yapan Kiryako oğlu İstavri, gasp ettiği eşyalar ile birlikte yakalanmıştır³²⁹.

1. Kolordu bölgesinde yer alan Edirne ve çevresi de Mütareke'nin ardından Rum çetelerin faaliyet gösterdiği bölgelerdendir. Bu faaliyetleri engellemeye çalışan 1. Kolordu komutanı Cafer Tayyar Paşa, bölge komutanlıklarına gönderdiği yazıda; Yunanistan'ın bölgede Rum çoğunluğunu sağlamak için çalışmalar yaptığını, bu yüzden dışarıdan bölgeye gelen Rumlar konusunda mahalli yetkililerle ortak çalışılması gerektiğini bildirmiştir³³⁰. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'nın 1. Kolordu'ya gönderdiği yazıda ise İstanbul içerisinde yerli Rumların oluşturduğu İzci teşkilatının dikkate değer bir şekil aldığı ve bunların Kiliselere silah ve cephane topladığını belirtmiştir³³¹. 24 Temmuz 1919 tarihinde Asayiş Müdüriyeti'ne gönderilen yazıda; Yunan Kızılhaç Cemiyeti ve İzci teşkilatının emellerini gerçekleştirebilmek için çete faaliyetlerine destek verdiği, elbise, silah cephane topladığı bildirilmiştir³³².

I. Ordu Müfettişliği bölgesinde faaliyet gösteren bir diğer grupta Ermeni çeteleridir. Bölgede faaliyet gösteren Ermeni çetelerinin başında Vahan Çetesi gelmekteydi. Çetenin reisi olan Vahan Zamkoçyan, askerden kaçarak İzmit çevresinde çetesini kurmuş ve birçok suçsuz Türk'ün ölmesine neden olmuştur. Vahan Çetesi, faaliyetleri sırasında Ermeni komitelerinden ve İtilaf devletlerinden de destek görmüştür.

Bölgede Vahan Çetesinden başka, Donik, Antarnik ve Artin Çeteleri de faaliyet göstermiştir. Bu gruplar daha çok İzmit, Adapazarı, Bahçecik ve Kandıra civarlarında faaliyet göstermişlerdir. Bu çeteler, köylere, camilere ve kolluk kuvvetlerine birçok saldırı düzenlemişlerdir.

Ermeni ve Rum çetelerinin saldırıları Türkleri de harekete geçirmiştir. Türkler, Rum çetelerinin faaliyetlerini engellemek için müfreze ve çeteler oluşturmuştur. Bu müfreze ve çetelerden bir kısmı, azınlık faaliyetlerini engellemiş, Milli Mücadele hareketine destek vermiş, silah ve cephanelerin Anadolu'ya kaçırılması için uğraşmıştır. Bir kısım Türk çeteleri ise Milli Mücadele hareketini engelleyici hareketlerde bulunmuştur.

³²⁹ BOA, Dosya No: 13, Gömlek No:39, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.

³³⁰ Toker, (2006). s. 95

³³¹ a.g.e, s. 136

³³² BOA, Dosya No: 16, Gömlek No: 68, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.

2.3.1. Bursa (Hüdavendigâr) Valisi Gümülcineli İsmail Bey'in faaliyetleri

I. Ordu Müfettişliği sadece Rum, Ermeni ve Türk çeteleri ile değil, asayiş bozan devlet yetkilileri ile de uğraşmak durumunda kalmıştır. Bazı devlet memurları, İzmir'in işgalinden sonra ortaya çıkan Milli Mücadele hareketi aleyhinde çalışmalarda bulunmuştur. Bu görüşte hareket eden isimlerden biri de Gümülcineli İsmail Bey'dir.

Hürriyet ve İtilaf Partisinin kurucularından olan İsmail Bey, 4 Mart 1919 tarihinde iktidara gelen Damat Ferit Paşa kabinesinde Nazır olma isteğindeydi. Ancak bu kabinde kendisine yer verilmedi. İsmail Bey'e Divan-ı Harb-i Örfi Başsavcılığı teklif edildiyse de o bu makamı yeterli görmedi. Hürriyet ve İtilaf Partisi'nden birçok kişi İsmail Bey'e muhalif durumdaydı. Bu yüzden onu İstanbul'dan uzaklaştırmak istiyorlardı. Nitekim İsmail Bey 13 Mart 1919 tarihinde Bursa Valiliğine atandı³³³. İsmail Bey göreve başlar başlamaz birçok makam ile münakaşaya girişmişti. Aynı zamanda Bursa halkı onun Valilik makamında kalmasını istememekteydi.

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesinin ardından İsmail Bey, İstanbul hükümetine başvurarak silahlı direnişe geçilmesini istemiştir. Ancak hükümetten istediği cevabı alamayan İsmail Bey fikir değiştirmiş ve milis çeteler kurarak Milli Mücadele aleyhinde çalışmalar yapmıştır³³⁴. O tarihte PTT Genel Müdürü olan Refik Halit (Karay) Bey, anılarında bu konuya şöyle değinmiştir³³⁵:

“Hüdavendigâr Valisi Gümülcineli İsmail Bey, mütemadiyen makine başına gelerek Dâhiliye Nazırı ile muharebe arzusunda bulunuyordu; fakat Nazır pek meşgul olduğundan şifre ile mütalaa beyan etmeye mecbur oluyor, benimle de arada sırada telgrafla görüşüyordu. Onun fikrince derhal halkı silah başına çağırmak ve Yunan üzerine – Milis teşkilatına benzer silahlı teşkilat ile – yürümek lazımdı. Bu hareketin başında kendisi geçmek istiyordu... Gümülcineli, mukavemeti herkesten evvel düşünmüş, Kuva-yı Milliye fikrini herkesten evvel tatbikiye can atmıştı. Ama bunu hesapsız, kitapsız, sırf iş olsun, şöhret temin etsin, bir ihtilal hareketi riyasetini nefesine ayırsın diye yapmak istiyordu. Samimi değildi. Samimi

³³³ Erdeha, (1975). s. 333-334

³³⁴ a.g.e, s. 335

³³⁵ a.g.e, s. 335-336

olmamanın en büyük delili – hükümette reyine tasvip görmeyince – fikir değiştirerek milli hareket aleyhinde harekete başlamasıdır.”

İzmir'in işgali üzerine Yunanlılara esir düşen 17. Kolordu'ya bağlı askerler 6 ve 7 Haziran tarihlerinde, üç kabile halinde, denizden İstanbul ve Mudanya'ya nakledildiler³³⁶. İsmail Bey'in Mudanya'ya nakledilen askerleri kendi bünyesine alma isteği 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa ile sorun yaşamasına neden olmuştur. İsmail Bey, 5 Haziran 1919 tarihinde Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'ya oldukça uzun bir telgraf yazarak şikâyetlerini belirtmiştir³³⁷. İsmail Bey bu telgrafta; Valilerin kolordu komutanlarına emir verme yetkileri olduğundan bahsetmiştir. Hatta İsmail Bey'e göre eğer İzmir Valisi İzzet Bey, olacakları önceden sezerek 17. Kolordu komutanına gerekli emirleri verseydi İzmir'de yaşanan üzücü olaylar yaşanmaya bilirdi.³³⁸ Ayrıca İsmail Bey bu telgrafta esir düşüp Mudanya'ya gelen askerleri kendi emrine alacağını, kolordu komutanının da bu emre uymadığı takdirde gerekli³³⁹ şikâyetlerde bulunacağını bildirmiştir³⁴⁰. İsmail Bey'e göre Mudanya'daki askerler arasında her gün firar olayı yaşanmaktadır. Bu yüzden İsmail Bey, 14. Kolordu'nun bu bölge ile gerekli ölçüde ilgilenmediğini öne sürmüş ve askerleri kendi emri altına almak istemiştir.

Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa ise bu telgrafa cevap olarak; Bakanlar kurulunca daha önce karar verilen düzenlemeye göre valiler memleketin düzenini sağlamak amacıyla ordu müfettişliklerinin emirleri altındadır. Bursa vilayeti Birinci Ordu Müfettişliği yetki alanı içerisinde. Bundan dolayı vilayetin asayiş, sıkı düzeni ve vatan hizmeti Birinci Ordu Müfettişliği'nce sağlanacaktır demiştir. Ayrıca İsmail Bey'den bu kurallara uymasını ve ancak bu kuralların haricinde bir durum cereyan ettiği takdirde Nezarete yazmasını istemiştir³⁴¹. İsmail Bey'in Dâhiliye ve Harbiye Nezaretleriyle yaptığı bu sık yazışmalar Nazırların tepkisini çekmiş ve kendisi bu konuda uyarılmıştır.

İsmail Bey bu dönemde Sadrazam Damat Ferit Paşa ile de sorunlar yaşamıştır. İsmail Bey, parti içerisinde hakkının yenildiği gerekçesi ile Ferit Paşa kabinesinden desteğini çekmiştir. Bu olay üzerine Damat Ferit Paşa da İsmail Bey'i ve onla birlikte

³³⁶ TİH, (1963). Cilt II/I, s. 62

³³⁷ ATASE, İSH, Kutu:22, Gömlek: 122, Belge: 122AB

³³⁸ ATASE, İSH, Kutu: 22, Gömlek: 122, Belge 122AC

³³⁹ ATASE, İSH, Kutu: 22, Gömlek: 122, Belge: 122AD, Kutu: 22, Gömlek:122, Belge: 122AF

³⁴⁰ ATASE, İSH, Kutu: 22, Gömlek: 122, Belge: 122AG

³⁴¹ ATASE, İSH, Kutu: 22, Gömlek: 122, Belge: 122AA

olanları kendisine düşman görmüş ve de kabinesinde hiçbir yetki vermemiştir³⁴². Bekir Sami Bey'in 27 Haziran 1919 tarihinde 56. Tümen Komutanı olarak Bursa'ya gelmesiyle İsmail Bey'in bölgedeki etkisi azalmıştır fakat azda olsa faaliyetlerine devam etmiştir. İsmail Bey'in bu dönemde karıştığı bir diğer olay ise Bursa vilayetinden Sivas Kongresi'ne gönderilecek heyetin seçilmesi hususudur. 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa seçimlerin bir türlü tamamlanamaması nedeniyle Bekir Sami Bey'e telgraf çekerek olayın nedenini sormuştur. Bekir Sami Bey ise Vali Gümülcineli İsmail Bey'in seçimleri engellediğini bildirmiştir. Bu yüzden seçilen delegeler ancak 27 Ağustos'tan sonra bölgeye hareket edebilmişlerdir³⁴³. Böylece ne hükümetin, ne kendi partisinin nede Milli Mücadele hareketinin desteğini alamayan İsmail Gümülcineli Bey 29 Temmuz 1919 tarihinde görevinden ayrılmıştır³⁴⁴.

2.4. Ordu Müfettişliklerinin Kaldırılması

Ordu müfettişlikleri ilk kurulduğu sıralarda İtilaf devletlerinin tepkisini çekmemiştir. Çünkü müfettişliklere verilen talimatnamede Mondros Mütarekesi'ne aykırı bir hüküm yoktur. Ancak müfettişliklere atanan komutanlar bu talimatnameyi İtilaf devletlerinin istediği şekilde uygulamamışlardır. Müfettişliklerin kurulmasından kısa bir süre sonra 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ve Türk halkı bu işgal karşısında derin bir üzüntü yaşamıştır. Bu nedenle yurdun dört bir yanında mitingler yapılmış ve protesto telgrafları gönderilmiştir³⁴⁵. Ordu müfettişliklerinin mintikalarında yapılan bu mitingler İtilaf devletlerinin tepkisini çekmiştir³⁴⁶. Buna karşılık Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, II. Ordu Müfettişi Cemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta işgal olayına karşı mitinglerin düzenlenebileceğini belirtmiştir³⁴⁷. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa ile Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa bu dönemde Ordu müfettişliklerin faaliyetlerine destek vermişlerdir. Bu destekler sayesinde Ordu Müfettişleri daha rahat hareket edebilmişlerdir.

³⁴² Erdeha, (1975). s. 337

³⁴³ Kaya, M. (2001). Bursa'da Asayiş Sağlama Çabaları, *ATA Dergisi*, Sayı:10, Konya: Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 75-94

³⁴⁴ Erdeha, (1975). s. 337

³⁴⁵ Genelkurmay ATASE Başkanlığı, (1999). *Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler*, Ankara, Belge: 21-22

³⁴⁶ HTVD, (1953). Sayı: 5, Vesika: 107

³⁴⁷ HTVD, (1953). Sayı: 6, Vesika: 129

Mondros Mütarekesi gereğince Osmanlı ordusundan el konulan silahların depo veya ambarlarda saklanması gerekmekteydi. Ancak mütarekenin hemen ardından Müfettişlik mıntıklarındaki silahlar teslim edilmemeye başlandı. İngilizlerin uyarıları neticesinde Harbiye Nezareti tarafından ordu müfettişliklerine mütareke hükümlerine uymalarına dair bir emir gönderildi³⁴⁸. Buna rağmen Müfettişlik bölgelerindeki mütareke karşıtı hareketler günden güne artıyordu. İngilizler bu durum karşısında İstanbul hükümeti üzerindeki baskısını arttırdı. Bu baskılar neticesinde Ordu müfettişliklerine büyük destekler veren Cevat ve Şevket Turgut Paşalar istifaya zorlandılar. Paşaların görevinden ayrılması sonucunda Müfettişlik teşkilatı üzerindeki baskı da arttı.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkar çıkmaz yaptığı faaliyetler sonucunda İngilizler Müfettişlik teşkilatının kaldırılması için ilk girişimlere başlamıştır³⁴⁹. İlk olarak Mustafa Kemal Paşa'nın görevden alınarak İstanbul'a davet edilmesi düşünülmüştür. Şevket Turgut Paşa'nın istifasının ardından göreve gelen Ali Ferit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'a getirebilmek için bir hayli çaba sarf etmiştir. Bu çabaların sonuç vermemesi üzerine Mustafa Kemal Paşa 7/8 Temmuz gecesi Yıldız Sarayı tarafından telgraf başına çağırılarak: *“Orada giriştiğiniz değerli işler her nasılsa İngilizlerce vatan müdafaası şeklinde değil, başka bir şekilde anlaşılmasından dolayı, Hükümet üzerinde şiddetli baskılar yapılmaktadır. Bununla beraber, vatan menfaati düşüncesiyle yaptığınız girişimler, devletin esas menfaatlerini bozacak ve ülkeyi büyük tehlikeler içine atacaktır”*³⁵⁰ denilmiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul hükümeti arasında yaşanan telgraf savaşı bir neticeye ulaşmamıştır. Bunun üzerine İstanbul hükümeti 8 Temmuz'da Mustafa Kemal Paşa'yı görevden almıştır³⁵¹. Mustafa Kemal Paşa ise bu olay üzerine gönderdiği telgrafta askerlik görevinden istifa ettiğini bildirmiştir. Damat Ferit Paşa ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın taşımakta olduğu nişan, madalya ile fahri yaverlik ünvanının kaldırılmasının gerekli olduğunu belirterek Padişahın irade-i seniyyesine göre hareket edileceğini duyurmuştur³⁵². Padişah Vahidettin ise 9 Ağustos 1919 tarihinde bu kararı

³⁴⁸ ATASE, İSH, Kutu: 195, Gömlek: 215, Belge: 215-1

³⁴⁹ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, (2003). *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk*, Ankara, s. 29

³⁵⁰ Atatürk ile ilgili Arşiv Belgeleri, (1982). Belge: 51

³⁵¹ Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri, (1982). Belge: 53, Azil iradesi 13 Temmuz 1919 tarihinde Takvim-i Vekayi'de yayınlanmıştır. 13 Temmuz 1919, Nu: 3596.

³⁵² Türkmen, 2001, s. 156

onaylamış ve artık Mustafa Kemal Paşa'nın tüm yetkileri ortadan kaldırılmıştır. Paşa ünvanı da değiştirilerek Bey olarak yeniden düzenlenmiştir³⁵³.

Mustafa Kemal Paşa'nın görevinden alınmasından sonra 4 Ağustos 1919 tarihinde III. Ordu Müfettişliği lağvedilmiştir. Ancak I. ve II. Ordu Müfettişlikleri görevlerine kısa bir süre daha devam etmişlerdir³⁵⁴. Bir süre sonra Ordu Müfettişliklerine verilen talimatname yürürlükten kaldırılmış ve mülki yetkiler Dahiliye Nezaretine devredilmiştir. Nitekim 16 Ağustos 1919 tarihinde ordu müfettişlikleri tamamen lağvedilmiştir³⁵⁵. Bu karar bütün ordu ve kolordu komutanlıklarına yollanmıştır³⁵⁶. Ordu Müfettişlikleri İngilizlerin yoğun baskısı ve Osmanlı hükümetinin beceriksizliği yüzünden lağvedilmiştir³⁵⁷.

Ordu Müfettişlikleri, çok kısa bir zaman görevde kalmalarına rağmen Milli Mücadele hareketine önemli katkılar yapmışlardır. Müfettişliklerin Mütareke gereği dağıtılan ordunun tekrar düzenlenmesi, halkın bilinçlendirilerek ulusal direnişe katılımlarını sağlamaları, silah ve cephanelerin İtilaf temsilciliklerine teslim edilmemesi, depo ve ambarlara koyulan silahların Anadolu'ya aktarılmasındaki çalışmaları Milli Mücadele tarihi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca Ordu Müfettişliği görevi, orduların lağvedilmesi sonucunda İstanbul'a dönen üst rütbeli komutanların aktif vazifeye atılmaları için de büyük bir fırsat olmuştur³⁵⁸.

³⁵³ Atatürk ile ilgili Arşiv Belgeleri, (1982). Belge:59, Mustafa Kemal Paşa'nın madalya ve nişanları 4 Şubat 1920 tarihinde Ali Rıza Paşa hükümeti tarafından iade edilmiştir.

³⁵⁴ Türkmen, 2001, 155

³⁵⁵ BOA, Dosya No: 59, Gömlek No: 27, Fon Kodu: İ.DUİT,

³⁵⁶ ATASE, İSH, Kutu: 438, Gömlek: 174, Belge, 174-1, Kutu: 214, Gömlek: 87, Belge: 87-1, Kutu: 137, Gömlek: 7, Belge: 7-1, Kutu: 114, Gömlek: 113, Belge: 113-1, Kutu: 63, Gömlek: 109, Belge: 109-1, BOA, Dosya No: 55, Gömlek No: 10, Fon Kodu: DH.KMS.

³⁵⁷ Türkmen, 2001, s. 156

³⁵⁸ Yalçın, E. S., Koca, S. (2005). s. 191

3. BÖLÜM

I. ORDU MÜFETTİŞLİĞİ BÖLGESİNDE KURULAN GİZLİ GRUPLAR VE KISA FAÂLİYETLERİ

3.1. Karakol Cemiyeti

Mondros Mütarekesi'nin ardından İtilaf devletlerinin Anadolu'yu işgal etmesi üzerine bu işgalleri engellemek için birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında gizli grupların faaliyetleri de oldukça önemlidir. 1919 yılının Mayıs ayından itibaren İstanbul, Trakya, Çanakkale, Bursa ve Balıkesir çevresi I. Ordu Müfettişliği denetimi altındadır. Bu bölgede kurulan gizli gruplar resmi kayıtlarda yer almasa da I. Ordu Müfettişliği ile doğrudan bağlantılıdır. Çünkü bu dönemde bölgedeki asayiş kontrolü müfettişliğin elindedir ve bu gizli grupların müfettişliğin haberi olmadan Anadolu'ya herhangi bir askeri malzeme kaçırmaması mümkün değildir. Bu olay da İtilaf kuvvetlerinin denetimi altında olan I. Ordu Müfettişliği'nin gayri resmi yollardan Anadolu hareketini desteklediğini göstermektedir. Bu desteğin hangi boyutta olduğunu anlayabilmemiz için I. Ordu Müfettişliği'nin görev süresi içerisinde ve sonrasında kurulan gizli grupları ve faaliyetlerini incelememiz gerekmektedir.

Karakol Cemiyeti, Milli Mücadele döneminde kurulmuş en eski ve en önemli gizli gruplardan biridir. Talat ve Enver Paşaların teklifi ile kurulan bu cemiyet 1918 yılı Kasım ayının son günlerinde faaliyete geçmiştir³⁵⁹. İttihat ve Terakki hükümeti eski İaşe Nazırı Kara Kemal Bey, Talat Paşa'dan aldığı emir gereğince lider kadrosundan yoksun kalan arkadaşlarını tekrar bir araya toparlamak için yine eski İttihatçılardan olan Kurmay Albay Kara Vasıf Bey'i evine davet ederek gizli bir kuruluşa ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir³⁶⁰. İkili arasında yapılan görüşmede kurulacak teşkilatın kadrosuna ve ana özelliklerine ilişkin konular tartışılmıştır.

Mütarekenin ardından İngilizler, isimleri Ermeni tehirci olayına karışmış İttihatçıları birer birer tutuklamaktaydılar³⁶¹. İttihatçılar da yok olup kaybolmamak ve

³⁵⁹ Tansu, S. N. (2011). *İki Devrin Perde Arkası*, (Anlatan Hüsamettin Ertürk), İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, s. 242

³⁶⁰ Can, F. (1963). Karakol Cemiyeti Nasıl Kurulmuştu?, *Yakın Tarihimiz*, C. IV, S. 257-260

³⁶¹ Tevetoğlu, F. (1988). *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 4

İngilizlerin eline esir düşmemek için kurulacak bir teşkilatla kendilerini korumak zorundaydılar. Böylece Kara Vasıf Bey ve Kara Kemal Beylerin adlarından türetilen Karakol isminde bir teşkilat kurulması kararlaştırılmıştır³⁶². Bu teşkilatın ilk kurucuları eski İaşe Nazırı Kara Kemal, Kurmay Albay Kara Vasıf, Dava vekili Refik İsmail Bey, Emekli Yüzbaşı Baha Said Bey, Halil Bey, Yenibahçeli Şükrü Bey, Ali (Çetinkaya) Bey, ve Reşid Bey'dir³⁶³. İlk kuruluş merkezi ise İstanbul'da Baha Said Bey'e ait olan Bâb- ı Âli caddesindeki Resne Fotoğrafhanesi'dir³⁶⁴.

Karakol Cemiyeti'nin kuruluş amacı Cemiyet nizamnamesinde: “*Karakol Cemiyeti, milletin vahdet, hürriyet ve hâkimiyet-i mutlakasını ve vatanın, siyasi ve coğrafi ve iktisadi tamamını temin ve muhafazaya çalışır. İşbu mukaddesat-ı tabiyye-i milliye ve mülkiyeyi muhil (ihlal eden) her nev'i ukud (akitler), kuyut (kayıtlar) ve şurut (şartlar) suret-i kat'iyeyede red ve keenlemyekûn (hükümsüz) ad ve ilan ederler*” şeklinde açıklanmıştır³⁶⁵. Ahmet Hamdi (Başar) Bey Karakol Cemiyeti'nin kuruluş amacını hatıralarında şu şekilde açıklamıştır; Kara Kemal'in maksadı, Anadolu'da meydana gelen Mustafa Kemal'in önderliğindeki Milli Kurtuluş Hareketi'ni, bir İttihatçı hareket haline sokarak etkisi altına almaktı. Bu hedefte başta eski Maliye Nazırı Cavid Bey olmak üzere birçok İttihatçı kodamanlar birleşmişlerdi³⁶⁶.

Karakol Cemiyeti mahalli örgütlenmeye önem vermiş ve ülkenin en ücra köşelerine kadar yayılmayı ilke edinmiştir. Cemiyetin oluşturduğu bu mahalli teşkilatlar Müdafaa-i Milliye teşkilatının çekirdeğini meydana getirmiştir.³⁶⁷ Mahalli teşkilatların ilki Topkapı semtinde kurulmuştur. Daha sonra Şehremini, Eyüp Sultan, Kasımpaşa, Bayezid, Aksaray, Bakırköy, Kuzguncuk, Beylerbeyi, Çengelköy, Anadoluhisarı, Beykoz, Kavak, Sarıyer, Büyükdere, Beşiktaş ve Galatasaray semtlerinde kurulmuştur. Cemiyet'in Anadolu bağlantısı ise Kocaeli'nde kurulan “Menzil Teşkilatı” sağlamıştır³⁶⁸. Teşkilatın komutanı

³⁶² Karakol Cemiyeti'nin isim babası Baha Said Bey'dir. Bkz. Birinci, İ. (1971). Milli Mücadele İçin Kurulan Çeteler, *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul, s. 31, Önal, S. (2003). Karakol Cemiyeti'nin Tüzüğü, *Popüler Tarih*, S. 34, İstanbul, s. 67

³⁶³ Aydın, M. (1992). *Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, s. 29-30

³⁶⁴ Zürcher, E. J. (1987). *Milli Mücadele'de İttihatçılık*, (Çev. Nüzhet Salihoğlu), İstanbul, s. 148

³⁶⁵ Yurtsever, S. (2008). *Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 47, Hiçyılmaz, E. (1994). *Osmanlıdan Cumhuriyete Gizli Teşkilatlar*, İstanbul: Altın Kitaplar, s. 64-67

³⁶⁶ Aydın, (2011) s. 25

³⁶⁷ Türkmen, 2001, s. 244

³⁶⁸ Kısıklı, E. (1990). Milli Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Hareketi, İttihat ve Terakki Faaliyetlerinden Uzak Tutma Teşebbüsleri, *Atatürk Yolu*, S. 12, Ankara: Ankara Üniversitesi TİTE Dergisi, s. 112

aynı zamanda Maltepe Atış Okulu Müdürü de olan Yenibahçeli Şükrü Bey idi. Yardımcılığını ise Piyade Yüzbaşı Dayı Mesut ve Doktor Fahri (Can) yapmaktaydı³⁶⁹.

Karakol Cemiyeti kuruluşundan kısa bir süre sonra faaliyete geçmiş durumdaydı. İstanbul içinde oldukça yaygın bir şekilde teşkilatlanmışlardı. Ancak teşkilatın kuruluş nizamnamesinin ordu ve kolordu birliklerine yollanması büyük infiale neden olmuştur. Çünkü bu nizamnamede adı açıklanmayan atanmış bir başkomutan ifadesi bulunmaktadır. Bu olay cemiyetin Anadolu hareketini İttihat ve Terakki'ye bağlama girişimi olarak yorumlanabilir³⁷⁰. Mustafa Kemal Paşa, Nutuk adlı eserinde Karakol Cemiyeti'nin kuruluş nizamnamesinin ordu içerisinde yarattığı etkiye geniş yer ayırmıştır. Mustafa Kemal Paşa, bu nizamnamenin ordu birliklerine ulaşmasının ardından, ordu içerisinde birbirine karşı güvensizliğin ve ürkekliğin başladığını söylemiştir. Paşa'ya en yakın komutanlar bile bu olayın kendisi tarafından organize edildiğini düşünmüşlerdir. Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'ne aza seçilerek gelmiş olan nizamnamenin yazarı Kara Vasıf Bey'e: "*Sizin gizli komutanınızın adını söyleyeyim. Bu Enver Paşa'dır*", "*Sizin amacının İttihat ve Terakki'yi ihya etmektir*" demiştir³⁷¹. Kara Vasıf Bey ise, nizamnamede geçen gizli komutanın ve komuta kademesinin Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları olduğunu söylemiştir. Bu cevaptan memnun olmayan Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi sırasında Kara Vasıf Bey'e: "*Karakol Teşkilatı, rumuzuyla, talimatıyla ve hatta şahıslarıyla tarafımızdan ilga ve iptal edilmiştir.*" demiştir³⁷². Ancak Karakol Cemiyeti bu tarihten sonra da çalışmalarına devam etmiştir³⁷³.

İstanbul'a çok güçlü bir teşkilata sahip olan bu cemiyetin Mustafa Kemal Paşa'ya bağlanması gerçekleşmemiştir. Bu durumun farkında olan Cemiyet yöneticileri faaliyetlerine devam etmişlerdir. Karakol Cemiyeti, İstanbul'da örgütlenmeye ve faaliyetlerini arttırmaya devam ederken Rusya ile de siyasi temaslar kurmuştur. Bu dönemde Rusya'da bulunan eski İttihat ve Terakki üyeleri bu temasların sağlanmasında aracılık etmişlerdir. Bu siyasi faaliyetler sonucunda Baha Said Bey, Karakol Cemiyeti ve Uşak Kongresi Heyet-i İcraiyesi adına Ruslarla bir anlaşma imzalamıştır. Rusya'dan

³⁶⁹ Mareşal Fevzi Çakmak, Anadolu'ya geçişi kolaylaştırmak için Şükrü Bey'i bu vazifeye getirdiklerini ifade etmektedir. Bkz. Ertürk, H. (1975). *Milli Mücadele Senelerinde Teşkilat-ı Mahsusa*, (Hz. Tevfik Apay), Basılmamış Daktilo metin, Ankara: Atase Arşivi Kütüphanesi, s. 407

³⁷⁰ Başar, A. H. (1966). İstanbul M.M. Grubu, Hatıralar: Meşrutiyetten Cumhuriyete, *Barış Dünyası*, S. 53, İstanbul, s. 59

³⁷¹ Tansu, (2011). s. 380,

³⁷² a.g.e, s. 382

³⁷³ Aydın, (1992). s. 26

alınacak yardımlar karşılığında birtakım siyasi tavizleri içeren bu anlaşma metni Anadolu hareketini yöneten komutanlar arasında büyük tepkiyle karşılanmıştır.

Baha Said Bey ile Ruslar arasında yapılan bu antlaşma Anadolu hareketi ile Karakol Cemiyeti arasındaki uçurumu iyice arttırmıştır. Buna rağmen Mustafa Kemal Paşa, Karakol Cemiyeti'nin İstanbul'daki etkinliğinden son noktasına kadar faydalanmıştır³⁷⁴. Karakol Cemiyeti faaliyetlerine İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde işgal edilmesine dek devam etmiştir. İstanbul'u işgal eden İtilaf devletleri Karakol Cemiyeti'ne mensup kişileri tutuklamışlar ve böylece cemiyetin faaliyetlerini durdurmuşlardır. Ayrıca teşkilat gizli kalması gereken belgeleri saklayamamış ve bunlar İtilaf kuvvetleri tarafından öğrenilmiştir. Kara Vasıf Bey, yakın dostu olan Esad Paşa ile teşkilat hakkındaki konuları sık sık konuşmuştur. Esad Paşa'nın bu gizli kalması gereken konuşmaları samimiyeti ve dostluğuna güvendiği Hintli Miraceddin Bey'e anlatması cemiyet ve üyeleri için fevkalade kötü sonuçlar doğuracaktır. Çünkü Miraceddin Bey bu dönemde İngiliz istihbaratının Hindistan şefi olarak görev yapmakta ve Esad Paşa'da bunu bilmemektedir. Bu konuşmalar neticesinde İtilaf kuvvetleri hızlıca bilgi ve belgelere ulaşarak cemiyet mensuplarını birer birer tutuklamıştır. İşgal sırasında Hüseyin Rauf Bey ile cemiyetin başkanı Kara Vasıf Bey tutuklananlar arasındadır³⁷⁵. Bu olaydan sonra Karakol Cemiyeti'ni tekrar diriltmek için çalışmalar olmuş ancak başarılı olunamamıştır. Bu çalışmalardan birinde Yüzbaşı Emin Ali Bey, tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne götürülen Kara Vasıf Bey'den cemiyetin mührü ve şifre anahtarını alarak yeni bir heyet kurmak istemiştir. Ancak bu teşebbüs İngilizlerin sıkı takibi neticesinde bir sonuca varamamıştır³⁷⁶.

Yapılan başarısız girişimlerden ders alan Karakol Cemiyeti Üsküdar Şubesi Reisi bulunan Kaymakam Muğlalı Mustafa Bey, cemiyetin ismini değiştirerek teşkilatı tekrar diriltmeyi amaçlamıştır. Bunun üzerine cemiyetin ismini Zabitan olarak değiştirerek 27 Ekim 1920 tarihinden itibaren bir yılı aşkın faaliyette bulunmuştur³⁷⁷. Zabitan Grubu,

³⁷⁴ Yurtsever, (2008). s. 51

³⁷⁵ Aydın, M. (1990). Milli Mücadele Yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi Lehinde İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Bir Grup: Zabitan Grubu (27 Ekim 1920-20 Eylül 1921), *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı: 1, s. 12

³⁷⁶ a.g.m, s. 13

³⁷⁷ Aynı yer.

Muğlalı Mustafa Bey'in Anadolu'ya geçmesiyle birlikte Yavuz Grubu adını almıştır. Ancak etkinliği diğerleri kadar olamamıştır³⁷⁸.

3.1.1. Karakol Cemiyeti'nin faaliyetleri

Karakol Cemiyeti beş daire üzerinden yönetilmiştir. Cemiyetin kuruluş nizamnamesinde yer alan daireler şöyledir³⁷⁹:

- 1- Siyaset, İstihbarat ve Hariciye Dairesi
- 2- Milli Ordu, Muhabere Çeteleri ve Seferberlik Dairesi
- 3- Sevkiyat, Nakliyat, Muhabere ve Muvasala Dairesi
- 4- Maliye Dairesi
- 5- Muamelat-ı Zatiye ve Propaganda Dairesi

Karakol Cemiyeti amaçlarını bu daireler sayesinde hızlı bir şekilde gerçekleştirmeye çalışmıştır. Özellikle İstanbul'un muhtelif semtlerinde kurulan şubeler sayesinde Cemiyet büyük başarılar elde etmiştir.³⁸⁰ Ayrıca Cemiyet bütün devlet daireleriyle iletişim kurmuş ve burada bulunan fedakâr memurlar sayesinde işlerini rahatlıkla halledebilmişlerdir. İşgal kuvvetlerinin Türk halkına yaptığı baskılar Cemiyetin mahalli örgütlenmesine katılımı oldukça arttırmıştır. Bu dönemde işgal kuvvetleri İstanbul'u üç kontrol noktasına ayırmışlardır. Beyoğlu'ndan Kavaklı'ya kadar olan kısım İngilizlerin, İstanbul yakası Yeşilköy'e kadar Fransızların, Kadıköy semti, Pendik ve Kavaklar arası ise İtalyanların kontrol sahası olarak belirlenmiştir³⁸¹. İşgal kuvvetleri kendilerine tercümanlık yapması için birçok Rum ve Ermeni ile beraber çalışmıştır. İşgal kuvvetlerine tercümanlık yapan Rum ve Ermeniler sevmedikleri Türkleri ihbar etmekte ve yakalanmalarını sağlamaktaydılar. Bu olaylar Türk gençlerinin mahalli teşkilatlara katılmasındaki en önemli etkenlerdendir³⁸². Kasımpaşa, Topkapı, Kavaklı ve Aksaray gibi birçok semtte Türk halkına yapılan haksızlıkların intikamını almak için genç delikanlılar örgütlenerek İşgal kuvvetlerinden birçok askeri öldürmüşlerdir.

³⁷⁸ Yurtsever, (2008), s. 54

³⁷⁹ Aydın, (1992). s. 31

³⁸⁰ Tansu, (2011). s. 247-252

³⁸¹ a.g.e, s. 258

³⁸² a.g.e, s. 258, 259

Muharrem Giray hatıralarında bu dönemki olaylar ile ilgili şöyle bir anı anlatmıştır: *“İstanbul’da Gülhane Parkı’nda, çarşafli Türk kadınlarına saldırmaya yeltenen üç Fransız eri, bıçakla ağır surette yaralanmış ve ifade veremedi ölmüşlerdi. Bir saniye içinde ortadan kaybolan failler, Karakol Cemiyeti mensubudur”*³⁸³.

Sevkiyat ve Nakliyat dairesinin çalışmaları Milli Mücadelehareketi açısından oldukça önemli olmuştur. Bu sayede gereken silah, cephane ve zabıt ihtiyacı büyük ölçüde karşılanmıştır. Bu dönemde hem Menzil teşkilatı hem de semt örgütleri Anadolu’ya silah, cephane ve asker kaçırılmasında en etkin kuruluşlardır. Milli Mücadele sırasında İstanbul halkının silah ve cephane depolarını boşaltmak ve ele geçen malzemeleri Anadolu’ya göndermek hususundaki hizmetleri cephede savaşmaktan aşağı kalır değildi³⁸⁴.

Menzil teşkilatı Anadolu’ya kaçırılacak kişiler için Merdivenköy’deki Bektaşî Tekkesi ve Sultan Tepesi’ndeki Özbekler Tekkesinden büyük ölçüde faydalanmıştır³⁸⁵. İşgal kuvvetleri dini müesseselerin Saltanata bağlılıklarından dolayı hiçbir vakaya karışmayacaklarını düşünmüşlerdir. Cemiyette bu düşünceden faydalanarak Tekkeleri Anadolu’ya kaçışta önemli bir durak olarak kullanmışlardır. Menzil teşkilatı tarafından Anadolu’ya gidecek olanlar öncelikle Şeyh Ata’nın Özbekler Tekkesi’ne gelirler ve *“Bizi İsa yolladı”*³⁸⁶ parolasıyla içeri girerlerdi. Daha sonra buraya gelenler Menzil teşkilatı komutanı Şükrü Bey’e teslim edilir ve belirlenen güzergâh üzerinden kabileler Anadolu’ya geçirilirdi. İşgal kuvvetlerinin bu yolların öğrenmesi üzerine değişik güzergâhlar denenmeye başlanmıştı³⁸⁷.

Bu tekkeler ve Menzil teşkilatı kanalıyla Anadolu’ya geçenler arasında Harbiye Nazırı Fevzi (Çakmak) Paşa, İsmet (İnönü) Bey, Celal (Bayar) Bey, Adnan (Adıvar) Bey ve Halide Edib (Adıvar) Hanım, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa’nın babası İsmail Fazıl Paşa, Mehmet Akif (Ersoy), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Celâleddin Arif Bey, Yunus Nadi ve Miralay Kâzım (Orbay) gibi önemli şahsiyetler bulunmaktadır.

³⁸³ Tevetoğlu, (1988). s. 10

³⁸⁴ Tansu, (2011). s. 261

³⁸⁵ Yurtsever, (2008). s. 48, Çelik, R. (1999). *Milli Mücadelede Din Adamları*, Cilt I, İstanbul: Emre Yayınları

³⁸⁶ Teşkilat bazı şahıslara kod isim vermiştir: Mustafa Kemal Paşa (Nuh), Kara Vasıf (Cengiz), Ali Fuat Paşa (Musa), Şevket Galatalı (İsa). Geniş bilgi için Bkz. Gürbüz, M. (1987) *Karakol Cemiyeti*, A. Ü Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hiçyılmaz, (1994). s. 71

³⁸⁷ Aydın, (1990). s. 139

Karakol Cemiyeti'nin devamı niteliğinde olan Zabitan Grubu, 27 Ekim 1920 tarihinden itibaren bazı değişikliklerle çalışmalarına devam etmiştir. Her iki teşkilat döneminde de istihbarat faaliyetlerine büyük önem verilmiştir. Zabitan Grubu İstihbarat şubesi Dâhili ve Harici İstihbarat şubeleri adı altında ikiye ayrılmıştır.³⁸⁸ Dâhili İstihbarat şubesi, resmi makamlar ve cemiyetler hakkında bilgi toplamak üzere görevlendirilmiştir. Harici istihbarat şubesi ise yabancı gazeteleri ve faaliyetlerini takip etmek üzere görevlendirilmiştir³⁸⁹. İstihbarat çalışmalarında sadece Türk vatandaşlar kullanılmamıştır. İstanbul'da ikamet etmekte olup İngiliz istihbarat servisinde görevli bazı gayrimüslim vatandaşlar da Türk istihbaratına yardım etmişlerdir³⁹⁰. Bu sayede İngiliz servisinin birçok belgesi Türk istihbaratı tarafından temin edilmiştir³⁹¹.

Zabitan Grubu'nun en büyük başarısı 1920 yılında 1500 kadar zabiti Anadolu'ya göndermesi olmuştur. Bu olay Anadolu'daki ordunun komuta kademesini takviye açısından oldukça etkili olmuştur³⁹². Zabitan Grubu'nun yüklü miktarda cephane kaçırması İşgal kuvvetlerinin dikkatini çekmiştir. Bunun üzerine İngilizler cephanelerin etrafında büyük güvenlik önlemleri almışlardır. Fransızlar ise Türklerden topladıkları silahları ya denize atmışlar ya da imha etmişlerdir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Zabitan Grubu, çeşitli yollarla 56.000 mekanizma, 320 makinalı tüfek, 150 muhtelif çaplı tüfek, bir batarya top, 200 sandık top, 200 sandık cephane, 10.000 takım askeri elbise, 100.000 giyim takımı, 15.000 matara, 1.000 tona yakın çeşitli malzeme ve askeri eşyayı Anadolu'ya aktarmayı başarabilmiştir³⁹³.

Zabitan Grubu'nun bu kadar çok malzemeyi kaçırabilmesi Anadolu'nun da dikkatini çekmişti. Bunun üzerine Anadolu'ya gelen askerler hakkında casus olabileceklerine dair incelemeler yapılmaya başlandı. Bu dönemde İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin bazı üyeleri, Zabitan Grubu'nun içine sızmayı başarmış ve grup mührünü³⁹⁴ çalmışlardı. Nitekim bu sayede birçok casus Anadolu'ya yollanmıştı. Bu yolla Anadolu'ya

³⁸⁸ Aydın, (1990). s. 35

³⁸⁹ a.g.e, s. 14

³⁹⁰ Tansu, (2011). s. 269

³⁹¹ Hüsamet'in Ertürk anılarında Yunan subaylardan bilgi almak için Rus Kızıl Ajanları kullandıklarını anlatmaktadır. İstanbul'a gelen Yunan askerleri eğlenmek için gittikleri ortamlarda kandırılacak ve onlardan bilgi alınacaktı. Bu yolla askerler harpten bıktırılacak ve Kızıl ajanlar Yunanistan'da Venizelist ve Royalist diye ikiye ayrılmış milleti birbirinden soğutmak ve birbirine düşürmek için çalışacaklardı. Bu dönemde ülkeyi işgalden kurtarabilmek için her yol deniyordu. Ertürk'ün deyişiyle "Denize düşen yılana sarılır" mantığıyla hareket ediliyordu. a.g.e, s. 273

³⁹² Türkmen, (2001). s. 244

³⁹³ a.g.e, s. 246

³⁹⁴ Grup Mührü için Bkz. Ek-11

geçen casuslardan biri de Hintli Mustafa Sagir idi. Mustafa Sagir Anadolu'ya geçer geçmez kurduğu bağlantıları ve Ankara'da gelişen olayları bir bir İngiliz istihbarat servisine rapor etmiştir. Ancak Mustafa Sagir'in sürekli olarak gönderdiği mektuplardan şüphe duyulması üzerine bu mektuplar Kimyager Avni Refik (Benkman) Bey tarafından incelenir. Bu inceleme sonucunda Mustafa Sagir'in amonyak kullanarak gizli mesajlar yazdığı tespit edilmiştir³⁹⁵. Bu olay üzerine Sagir, İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanarak idama mahkûm edilmiştir³⁹⁶.

Cemiyet mührünün İngilizlerin eline geçmesi ve bu yolla Anadolu'ya casuslar yollanması gibi olayların Ankara tarafından tespitinden sonra Zabitan Grubu gözden düşmüştür. Anadolu'ya asker ve cephane gönderme görevi TBMM tarafından kurulan diğer gruplara verilmiştir. Bu olaylar neticesinde Zabitan Grubu adını değiştirerek Yavuz ismini almış ve çalışmalarına bir süre daha devam etmiştir³⁹⁷. Yavuz Grubu adına Anadolu sahillerine yapılan 34 sefer ile binlerce ton mühimmat Anadolu'ya sevk edilmiştir³⁹⁸.

3.2. Felah Grubu

Felah Grubu Mustafa Kemal Paşa ve İsmet (İnönü) Paşa'nın verdiği direktifler neticesinde 23 Eylül 1920 tarihinde faaliyetine başlamıştır. Felah Grubunun ilk çekirdeği Hamza Grubu'dur³⁹⁹. Hamza Grubu⁴⁰⁰ daha sonraları Mücahid, Muharip ve son olarak Felah adıyla faaliyet göstermiştir. İstanbul'un işgaline tepki olarak kurulan bu grubun kurucusu Yüzbaşı Neşet Bey'dir. Yüzbaşı Neşet Bey bu teşkilatı kurmadan önce "Molteke" adında bir teşkilatta faaliyetlerde bulunmuştur⁴⁰¹. Bu teşkilat Hamza Grubu'nun çekirdeğini teşkil etmiştir. Maddi imkânsızlıklardan dolayı Molteke Teşkilatının ömrü uzun olmamıştır.

³⁹⁵ Şapolyo, E. B. (1967). *Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, s. 30

³⁹⁶ Aybars, E. (2006). *İstiklal Mahkemeleri*, İzmir: Zeus Kitapevi, s. 67

³⁹⁷ Hüsamettin Ertürk Yavuz Grubu'nun Mühründe Yavuz Sultan Selim'in resmedildiğini söylemektedir. Bkz. Tansu, (2011). s. 553

³⁹⁸ Türkmen, (2001). s. 246

³⁹⁹ Aydın, M. (1989), Hamza Grubu, *Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 3, Ankara: A.Ü. TİTE, s. 371

⁴⁰⁰ Grubun, Hz. Hamza'nın kuvvet ve cesaretinden esinlenerek bu ismi aldığı düşünülmektedir.

⁴⁰¹ Tevetoğlu, F. (1960). Hamza Grubu, *Türk Ansiklopedisi*, Cilt 18, s. 458

Hamza Grubu ilk olarak üç şube ile faaliyetlerine başlamıştır. Daha sonra şubelerin sayısı artmış ve Bahriye Şubesi'nin kurulmasıyla şube sayısı altıya ulaşmıştır⁴⁰². İlk teşkilatlanma sırasında Birinci Şube; İstihbarat, Matbuat, Propaganda, İkinci Şube; Subay temini, Subay, er ve personelin sevki, Kurye temini, Üçüncü Şube ise, mühimmat temini, sanatkâr temini ve mühimmat sevkiyatı işleriyle ilgilenmekteydi⁴⁰³. Grubun I. Şube işleriyle Yüzbaşı Seyfettin Bey ilgilenmiştir. Seyfettin Bey'in çalışmaları Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. II. Şube işleriyle ise aynı zamanda grup amiri olan Neşet Bey ilgilenmiştir. Grubun III. Şubesinin başında ise Şakir Muzaffer Bey bulunmakta idi. Ancak Muzaffer Bey'in İngilizlere bilgi taşıdığı yolunda doğan şüpheler üzerine kendisi gruptan uzaklaştırılmıştır⁴⁰⁴. Bu sıralarda herhangi bir tehlikeye karşı tedbir almak için ihtiyat grupları oluşturmuştu. Kerimî ve Ferhat adında kurulan bu yardımcı gruplar gerektiğinde asıl gruplardan görevi devralmak üzere bekliyorlardı. Nitekim Hamza Grubu'nun şifre anahtarının İngilizlerin eline geçmesinden sonra bu gruplar faaliyetlerin aksamaması için devreye girmişlerdi.

Hamza Grubu şifre anahtarının Muzaffer Bey yoluyla İngilizlere geçmesinin ardından isim değiştirerek "Mücahid Grubu" adını almıştır⁴⁰⁵. Mücahid Grubu 23 Şubat 1921 tarihine kadar faaliyetlerine devam etmiş daha sonra "Muharip Grubu" adını almıştır. Muharip Grubu da şifre ve mührünün İngilizlerin eline geçmesinin ardından yine isim değiştirmek zorunda kalmıştır. Böylece Grup son olarak 31 Ağustos 1921 tarihinden itibaren Felah Grubu ismi ile anılmıştır⁴⁰⁶. Fevzi Paşa, Grubun isminin sık sık değiştirilmesi hususunu; "*Grubun ara sıra ismini değiştirmek gerekiyordu. Çünkü İngiliz İstihbaratının tuzağına düşüyorlardı*" şeklinde izah etmiştir.

3.2.1. Felah Grubu'nun faaliyetleri

Felah Grubunun bünyesinde yer alan en önemli şubelerden biri İstihbarat Şubesi'dir. Grubun devletin her kademesine yerleştirdiği elamanlar Milli Mücadele hareketi için çok önemli bilgiler toplamış ve bu bilgileri Ankara'ya iletmıştır. Özellikle Yunan ordusu hakkında toplanan bilgiler oldukça önemlidir. Gönderilen bu bilgiler

⁴⁰² Aydın, M. (2002). Milli Mücadele Döneminde İstanbul'da Faaliyette Bulunan Gizli Gruplar, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 15, Ankara, s. 652

⁴⁰³ Aydın, (1989). s. 374-375

⁴⁰⁴ a.g.m, s. 376

⁴⁰⁵ Hamza Grubu, 15 Aralık 1920'de Mücahid adını almıştır.

⁴⁰⁶ İter, E. (2002). *Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi*, Ankara: MİT Basımevi, s. 14

arasında Yunan ordusunun silah ve teçhizat durumu ve asker sayısı gibi önemli bilgiler mevcuttur. Ankara Erkan-ı Harbiye'si bu bilgiler doğrultusunda stratejilerini belirlemiştir. Bu dönemde grup tarafından Fransız Karargahı'na yerleştirilen Yüzbaşı Kemal Bey, Yunan ordusuna ait savaş planlarına ulaşmış ve bu planları gizlice Ankara'ya iletmıştır⁴⁰⁷. Felah Grubu muhbir olarak yalnızca Türkleri kullanmıyordu. Grubun bünyesinde birçok gayrimüslim vatandaş da bulunuyordu. Felah Grubu bu dönemde Pandikyan adında İngiliz karargâhında çalışan bir Ermeni vatandaş sayesinde birçok gizli bilgi toplamıştır. Pandikyan Efendi, İngilizlerin elindeki bütün gizli ambarları, silah ve cephanenin miktarını ve vapurlarla nerelere sevk edildiğini haber vermiştir. Pandikyan Efendi, bu önemli çalışmaları neticesinde EHUR'eisi Fevzi Paşa'dan bir takdir belgesi almıştır⁴⁰⁸. İstihbarat Şubesi sadece İstanbul civarındaki bilgileri değil Trakya, Azerbaycan ve Bulgaristan'da gelişen olayları da EHUR'a rapor etmiştir.

Felah Grubu'nun önemli çalışma alanlarından birisi de propaganda faaliyetleridir. Bu faaliyetler sırasında Milli Mücadele hareketine taraftar toplamak için önemli çalışmalar yapılmıştır. Grup, Ankara'da çıkan gazetelerin İstanbul'da dağıtılmasına da yardımcı olmuştur. Ankara gazetelerinin İstanbul'da okunması oldukça önemlidir. Çünkü dönemin İstanbul basınında Yunanlılar lehine birçok haber mevcuttur⁴⁰⁹. Grup bu yolla İstanbul halkının doğru bilgileri almasını ve Milli Mücadeleye daha fazla katılım olmasını amaçlamıştır⁴¹⁰.

Felah Grubu Anadolu'ya asker ve subay temini işine de oldukça önem vermiştir. Özellikle 1921 yılından itibaren Anadolu'ya katılmak için müracaat edenlerin sayısında artış görülmüştür. Bu durum üzerine Felah Grubu asker ve subayların arasına casusların karışmasını engellemek için çok sıkı inceleme yapmak zorunda kalmıştır. Grup, Muâmelat-ı Zatiye Dairesi ile işbirliği yaparak Anadolu'ya geçecek olan subayları sicil defterlerine bakarak seçmiştir. Ayrıca Felah Grubu Anadolu'nun zanaatkâr asker ihtiyacını da büyük ölçüde karşılamıştır. Felah Grubu, Anadolu'ya yapılacak sevkiyat konusunda İmalât-ı Harbiye Grubu ile işbirliği içerisine girmiş ve bu sayede sevkiyat büyük ölçüde artmıştır.

⁴⁰⁷ Mustafa Kemal'in Gizli Teşkilatını Ben İdare Ediyordum, (14 Ekim 1970). *Cumhuriyet*

⁴⁰⁸ Tansu, (2011) s. 269

⁴⁰⁹ Hala Anlayamadık Galiba, (4 Temmuz 1920). *Alemdar*, 557-2857, Kuva-yı Gayrı Milliyeçilerin Alçaklığı, (5 Temmuz 1920). *Alemdar*, 558-2858, Foyalar Meydana Çıktı, (6 Temmuz 1920). *Alemdar*, 559-2859

⁴¹⁰ Aydın, (1992). s. 68-69

Felah Grubu'nun istihbarat, propaganda ve sevkiyat alanındaki bu büyük gayretleri Ankara tarafından da her zaman takdirle karşılanmıştır.

Felah Grubu'nun bu dönemde yaşadığı en önemli sıkıntılardan biri Ankara ile olan haberleşmedir. İtilaf devletleri özellikle İstanbul'un işgalinin ardından kontrolü bir hayli arttırmıştır. İşgalin ardından iletişimde yaşanan aksaklıklar nedeniyle açığa çıkan grup elamanları sayısında artışlar yaşanmıştır. EHUR bu duruma tedbir almak için kurye yöntemi ile haberleşme yoluna gitmiştir. Ankara ile haberleşmede Başkomiser Salih Bey ile Saffet Bey kurye olarak kullanılmıştır.⁴¹¹ Ayrıca şubelerin açığa çıkmasını engellemek için Grup içinde yer alan şube amirleri adına birer kod isim belirlenmiştir. Bu kod isimler şöyledir: I. Şube Amiri Yüzbaşı Seyfettin Bey-Yıldız, II. Şube Amiri Yüzbaşı Neşet Bey-Ay, III. Şube Amiri Yüzbaşı Şakir Bey, Güneş⁴¹².

23 Eylül 1920 tarihinde faaliyetine başlayan Felah Grubu'nun 1 Şubat 1923 tarihinde vazifesine son verilmiştir⁴¹³. Felah Grubu geçen bu süre zarfında çok mühim ve muazzam işler başarmıştır. Grubun gönderdiği istihbarat raporları, çekilen telgraflar ve kaçırdıkları askeri malzemeler incelendiğinde ne kadar başarılı oldukları görülecektir. Felah Grubu bu başarıları sayesinde Milli Mücadele döneminde kurulan gizli gruplar arasında Ankara'nın en çok güvenini kazanan ve takdirini alan grup olmuştur.

3.3. Müdâfaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi

1920 yılının ilk aylarında kurulan Müdafaa-i Millîye Teşkilatı'nın kuruluş amacı resmi olarak *“Her türlü ihtimal ve tehlike karşısında İstanbul'un herhangi bir ihtilal vaziyetinde, hal ve mevkiye hâkim olmak, İstanbul'daki Müslüman kuvvetlerini millî gayeye doğru sevk ve idare etmek, Anadolu'daki mücadeleye manen ve maddeten yardımcı olmak üzere teşkil etmiştir...”* şeklinde açıklanmıştır⁴¹⁴.

Müdâfaa-i Millîye teşkilatının ilk adımı İstanbul'un Topkapı semtinde atılmıştır. Bu teşkilat bünyesinde yer alan semt örgütlenmeleri toplu bir şekilde kurulmamıştır. Semtten semte yayılan bu örgütlenme kısa süre içerisinde İstanbul'un birçok semtinde görülmeye

⁴¹¹Mustafa Kemal'in Gizli Teşkilatını Ben İdare Ediyordum, (7 Ekim 1970). *Cumhuriyet*

⁴¹² Aydın, (1992). s. 77

⁴¹³ Türkmen, (2001), s. 253

⁴¹⁴ Himmetoğlu, H. (1975). *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları*, Cilt I, İstanbul: Ülkü Matbaası, s. 96

başlanmıştır⁴¹⁵. Teşkilatın Topkapı örgütlenmesi Karakol Cemiyeti Mensuplarından olan Yüzbaşı Emin Ali Bey ve Kasımpaşa Bahriye İtfaiye Taburu Bölük Kumandanlarından olan İsmail Hakkı Bey tarafından kurulmuştur⁴¹⁶. Topkapı teşkilatı Emin Ali Bey'in yoğun gayretleri sayesinde hızlıca genişlemiştir. Emin Ali Bey'in faaliyetlerinden haberdar olan İngilizler kendisini tevkif etmişlerdir. Ancak örgütlenmenin iyi kurulması neticesinde teşkilat faaliyetleri durmamış ve yoğun bir şekilde devam edebilmiştir.⁴¹⁷

İstanbul semtleri içerisinde üst düzey teşkilatlanmayı gerçekleştirebilen semtlerden biri de Şehremini'dir. Şehremini teşkilatı Hakimzade Mehmet Bey tarafından kurulmuş ve kısa bir zamanda semtin ileri gelenlerini bünyesine katmıştır.⁴¹⁸ Müdafaa-i Millîye Teşkilatı İstanbul'da üç mıntıkaya ayrılmıştır. Bunlardan İlki İstanbul⁴¹⁹ mıntıkası, ikincisi Beyoğlu⁴²⁰, üçüncüsü ise Üsküdar⁴²¹ mıntıkasıdır.

Müdafaa-i Millîye Teşkilatı'nın çalışmaları sırasında yukarıda belirtmiş olduğumuz amaçların dışında da çalışmak isteyen bir takım şahıslar ortaya çıkmıştır. Bu şahısların çalışmaları sonucunda, biri istihbarat ve propaganda işlerini idare eden ve merkezi Ankara'da bulunan M.M. grubu, diğeri merkez heyeti İstanbul'da olmak üzere Ankara tarafından idare edilen Müsellah Müdafaa-i Millîye adı altında iki teşkilat ortaya çıkmıştır⁴²².

3.3.1. MM Grubu

MM Grubu'nun ilk teşkilatı Şehremini semtinin ileri gelenleri tarafından kurulmuştur⁴²³. İstanbul'un işgalinin ardından artan kontroller nedeniyle grubun ilk dönemdeki faaliyetleri sönük geçmiştir. İşgalin ardından Fevzi (Çakmak) Paşa artık İstanbul'da çalışamayacağını anlamış ve Anadolu'ya geçmeye karar vermiştir. Fevzi Paşa, Anadolu'ya geçmeden önce kendisini Teşkilat-ı Mahsusa döneminden tanıdığı Hüsamet

⁴¹⁵ a.g.e, s. 95-97

⁴¹⁶ Aydın, (1992). s. 80

⁴¹⁷ Himmetoğlu, (1975). s. 98

⁴¹⁸ Teşkilata katılan isimler şunlardır: Muhlis Bey, Piyade Binbaşı Şevket Bey, Jandarma Yüzbaşı Giritli Enver Bey, Polis memurlarından Ahmet Niyazi Bey, Gözlüklü Cemal Bey. Bkz. a.g.e, s. 99

⁴¹⁹ İstanbul mıntıkasına dâhil olan semtler: Fatih, Şehremini, Samatya, Aksaray, Bayezid, Ayasofya, Eyüp Sultan, Bakırköy, Bkz. Aydın, (1992). s. 81

⁴²⁰ Beyoğlu mıntıkasına dâhil olan semtler: Beyoğlu, Eminönü, Kasımpaşa, Hasköy, Nişantaşı, Beşiktaş, Ortaköy, Rumelihisarı, Emirgan, Sarıyer

⁴²¹ Üsküdar mıntıkasına dâhil olan semtler: Bağlarbaşı, Beykoz, Kadıköy, Göztepe, Erenköy

⁴²² Tansu, (2011). s. 506

⁴²³ Aydın, (1992). s.85

(Ertürk) Bey'e ulaşarak: *"Hüsamettin, bir müddet sonra seni orada bekleyeceğiz. Teşkilatını emin ellere bırakır, kalkar Ankara'ya gelirsin... Erkan-ı Harbiye'de gizli bir teşkilat kurulacaktır. Teşkilat-ı Mahsusa'dan bunca tecrüben var. Bu işte muvaffak olacağını ümit ediyorum"*⁴²⁴ demiştir. Bunun üzerine Hüsamettin Bey, İstanbul'da güvendiği ve iletişim kurabileceği kişilerle görüşmüş, 1921 Ocak ayının son günlerinde Samsun'a hareket etmiştir.

Hüsamettin Bey Samsun'a vardığında kurulması planlanan örgütün faaliyetleri hakkında temaslarda bulunurken Fevzi Paşa'dan aldığı emir üzerine Ankara'ya gelmiş ve Paşa ile kurulacak teşkilat hakkında konuşmuşlardır. Yapılan görüşmelerde MM Grubu adında, milli orduyu kuvvetlendirmek için İstanbul'dan gerekli silah ve cephane getirmekle görevli bir teşkilat oluşturulması kararlaştırılmıştır⁴²⁵. Hüsamettin Bey'in de o sıralarda hususi bir mahiyet arz eden MM Grubu'nun başına geçmesi uygun görülmüştür.

Fevzi Paşa'dan gerekli emirleri alan Hüsamettin Bey teşkilatı oluşturmak için hemen faaliyete geçmiş ve o sıralarda Samsun'da bulunduğunu öğrendiği Topkapılı Mehmet Bey ile derhal iletişime geçmiştir. Hüsameddin Bey, Mehmet Bey'e Fevzi Paşa'nın emirlerini iletmiş ve kurulacak teşkilatın İstanbul kanadı hakkında yardımlarını istemiştir. Ankara'nın istekleri ile kurulan bu teşkilatın ilk heyet-i merkeziyesi şu kişilerden oluşturulmuştur: Topkapılı Mehmet Bey, Yüzbaşı Emin Ali Bey, Topçu Muhlis Bey, Topçu Kumandanı Erzurumlu Kaymakam Kemal Bey, Topkapılı İhsan Bey. Heyet Başkanlığına ise Süvari Miralayı Esat Bey getirilmiştir⁴²⁶.

3.3.1.1. MM Grubu'nun faaliyetleri

MM Grubu'nun ilk dönemdeki faaliyetleri teşkilatın o dönemde yeterince örgütlenememesi nedeniyle oldukça sönük geçmiştir. Ancak teşkilatın ikinci döneminde yapılan çalışmalarla teşkilatlanma hızlanmış ve başarılı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Grup faaliyet olarak şu alanlara yoğunlaşmıştır: Propaganda, istihbarat, silah ve cephane sevkıyatı. Grup, istihbarat alanında ilk başlarda pek faal olamamıştır. Hatta gönderilen bazı bilgiler Ankara tarafından beğenilmemiştir. EHUR tarafından yalnız Topçu Mülazımı

⁴²⁴ Tansu, (2011). s. 506

⁴²⁵ Aydın, (1992). 87, Tansu, (2011). s. 519

⁴²⁶ Çukurova, B. (1989). *MM Grubu Haber Alma Raporlarında Grup Faaliyetleri ve Bazı Zararlı Cemiyetler*, A.Ü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, s. 7

Burhan Bey'in raporlarını uygun bulunmuş ve Demir⁴²⁷ imzası ile gönderilen raporların önemsiz bilgilerden ibaret olduğu belirtilmiştir⁴²⁸.

Grup teşkilatının tam olarak oturmasıyla birlikte istihbarat faaliyetleri de gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde İstanbul'da bulunan çeşitli cemiyet, fırka ve casus teşkilatları hakkındaki önemli bilgiler başarıyla Ankara'ya ulaştırılmıştır. İstihbarat alanında oldukça ilerleyen grup, çalışmaları sayesinde Ankara'nın takdirini kazanmıştır. Bu istihbarat bilgileri zamanla o kadar çok gelişmiştir ki, bir gün grubun lideri Hüsametdin Bey, İngilizlerin kendi devletleri ile yaptıkları gizli haberleşmelerin şifrelerini dahi ele geçirerek Mustafa Kemal Paşa'ya iletmiştir⁴²⁹. Bu dönemde Ankara'dan alınan emirlerin hızlıca İstanbul'a ulaştırılması ve buna karşılık İstanbul'dan aynı hızla cevap gelmesi oldukça zor bir durumdu. Ancak grup adına çalışan fedakâr telgraf memurları, polisler, askerler ve sivil kişiler sayesinde bu zor durumda üstesinden gelinebilmiştir⁴³⁰.

Grup, istihbarat faaliyetlerinin yanında silah, zabıt ve cephane temininde de oldukça başarılı işler yapmıştır. Osmanlı hükümeti bu dönemde yaşadığı maddi sıkıntı yüzünden zabıtların maaşlarını bile ödeyemeyecek duruma gelmişti. Ayrıca bu dönemde İşgal kuvvetleri komutanlıklarının Osmanlı zabıtları üzerinde baskısı iyice artmış durumdaydı. Bu ortamı fırsat bilen MM Grubu yaptıkları başarılı propagandalar sayesinde birçok zabıtın Anadolu saflarına geçmesini sağlamışlardır. Bu durum Anadolu'da bulunan orduya komuta edecek eleman ihtiyacı açısından oldukça yararlı olmuştur⁴³¹.

MM Grubu ayrıca İstanbul'dan deniz yolu ile Anadolu'ya binlerce ton silah, cephane ve mühimmat sevkiyatı gerçekleştirmiştir. 3 Mayıs 1921 tarihinde TBMM tarafından resmen onaylanan MM Grubu, 5 Ekim 1923 tarihine kadar çalışmalarına devam etmiştir.

⁴²⁷ Demir: Kaymakam Kemal Bey

⁴²⁸ Himmetoğlu, (1975). s. 133

⁴²⁹ Türkmen, (2001). s. 248

⁴³⁰ Tansu, (2011). s. 548-549

⁴³¹ Türkmen, (2001). s. 248

3.4. İmâlât-ı Harbiye Grubu ve Faaliyetleri

İmâlât-ı Harbiye Grubu 19 Mart 1920 tarihinde Ağır Topçu Kaymakamı Eyüp (Durukan) Bey tarafından kurulmuş ve yaklaşık 9 ay faaliyetine devam etmiştir⁴³². Eyüp Bey bu teşkilatı, Mondros Mütarekesi gereğince teslim edilmesi gereken silahların İşgal kuvvetlerinin eline geçmemesi için çeşitli çalışmalar yapılması gerektiği fikri üzerine kurmuştur. Milli hisler neticesinde kurulan bu hususi grup, Tophane Fabrikaları, Zeytinburnu Silah Fabrikaları, Bakırköy Barut Fabrikası ve diğer askeri malzeme üreten imalathanelerden seçilen kişilerin katılımıyla önemli çalışmalar yapmıştır.

Eyüp Bey, bu fabrikalardan kendine uygun fikirli arkadaşlarını seçtikten sonra çalışmalara başlamıştır. Ancak Grup, yaşadığı maddi olanaksızlıklar ve kaçırılan malların Anadolu'ya tesliminde yaşanan sıkıntılar yüzünden yeterli sayıda sevkiyat gerçekleştirememiştir⁴³³. Bunun üzerine Eyüp Bey, bu sıralarda İstanbul'da faaliyet gösteren Hamza (Felah) Grubu ile temasa geçmiş birlikte çalışma teklifi sunmuştur. İmâlât-ı Harbiye Grubu Reisi Eyüp Bey ile Hamza Grubu Reisi Kurmay Yüzbaşı Ekrem Bey arasında geçen görüşmede şu kararlar alınmıştır: Mühimmat, cephane, silah ve çeşitli askeri malzemeyi depo, ambar, hangar ve fabrikalardan Eyüp Bey temin edecek, gerekli para, haberleşme ve vasıtayı ise Ekrem Bey sağlayacaktır. Bu anlaşma üzerine iki grup birleşmiş ve birlikte önemli faaliyetler gerçekleştirmişlerdir.

3.5. Muâvenet-i Bahriye Grubu ve Faaliyetleri

İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve malzeme kaçırma faaliyeti sırasında daha çok kara kuvvetlerine ait savaş malzemeleri temin edilmiştir. Hâlbuki bu dönemde İstanbul Bahriye depolarında birçok askeri malzeme bulunmaktadır. Bu eksikliği fark eden Müdâfaâ-i Milliye Vekâleti Bahriye Şubesi, bir teşkilat kurarak buradaki malzemelerinde Anadolu'ya sevk edilmesini planlamıştı. Bu amaçla EHUR tarafından 16 Ocak 1921 tarihinde Mücahid (Felah) Grubu'na Bahriye Şubesi kurulması hususunda bir emir gönderilmiştir. Ancak bu dönemde Mücahid Grubu'nun yetersizliği yüzünden Bahriye Grubu kurulamamıştır.

⁴³² Birinci, İ. (1971). Milli Mücadele İçin Kurulan Çeteler, *Hayat Tarih Mecmuası*, Ekim, İstanbul, s. 34

⁴³³ Himmetoğlu, (1975). s. 165

1921 yılında Anadolu'nun silah ve cephane ihtiyacının artması yüzünden Umur-u Bahriye Reisi Şevket Bey'in çalışmaları sonucunda Muâvenet-i Bahriye Grubu adı altında bir teşekkül oluşturulması kararlaştırıldı. Kurulan bu yeni Grubun kadrosunda şu isimler yer almaktaydı⁴³⁴:

- Grup Amiri Mehmet Nazmi Bey
- Firkateyn Kaptanı Haydar Bey
- Korvet Kaptanı Azmi Bey
- Korvet Kaptanı Feyzullah Bey
- Korvet Kaptanı Zeki Bey

Yardımcı subaylar:

- Deniz Katip Binbaşı Ahmet Tevfik Bey
- Binbaşı Şemsi Bey
- Binbaşı Laz Ahmet Bey
- Makine Yüzbaşısı Ziya Bey
- Makine Yüzbaşısı Naim Bey
- Makine Kıdemli Yüzbaşısı İzzet Bey
- Makine Yüzbaşısı İsmail Bey
- Üsteğmen Talat Bey
- Üsteğmen Hüseyin Bey
- Üsteğmen Selahattin Bey

Muâvenet-i Bahriye Grubu Başkanı Nazmi Bey, bu dönemde hem İstanbul hükümeti emrinde komodorluk⁴³⁵ yapıyor, hem de Anadolu için çalışıyordu. Grup faaliyetlerini arttırdığı sıralarda İşgal kuvvetleri Karadeniz üzerindeki kontrollerini sıklaştırmış durumdaydı. Bu yüzden sevkiyatta ciddi sıkıntılar yaşanmaya başlamıştı. Ancak grup, yabancı devletlere ait gemiler kullanmış ve böylece sevkiyatları gerçekleştirebilmiştir⁴³⁶. Muâvenet-i Bahriye Grubu'nun en önemli çalışmaları, Mondros Mütarekesi gereğince Haliç'te bağlı bulunan Osmanlı harp gemilerindeki çeşitli makine

⁴³⁴ Şahin, S. (1989). *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Bahriyesinin Deniz Harekât ve Faaliyetleri*, A.Ü TİTE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

⁴³⁵ Komodor: Amiral yetkisiyle görevli deniz subayı

⁴³⁶ TİH, (1964). Cilt V, Deniz Cephesi, s. 57

parçalarını ve topları sökerek Anadolu sahillerinde görev yapan Hızır Reis, Aydın Reis ve Preveze⁴³⁷ Gambotları⁴³⁸,nın eksikliklerini tamamlamak için kullanılması olmuştur⁴³⁹.

Komodor Nazmi Bey, Haliç'te enterne edilen Turgut Reis Zırhlısı'nın Topçu Subayı Mehmet Bey ile dâhiyane bir plan geliştirmiş, bu plan gereğince, gerekli her türlü önlem gizlice alınarak, Turgut Reis'in iki adet 7,5 cm'lik topu ve tüm cihazları ile iki adet ağır makineli tüfek takımı sökölerek Anadolu'ya gönderilmiştir. Grubun çok koordineli bir şekilde çalışması sayesinde birçok araç gereç Anadolu'ya sevk edilebilmiştir⁴⁴⁰. Nazmi Bey ve grubunun bu başarılı çalışmalarının sonucunda İngilizler, Nazmi Bey'in komodorluk görevinden alınmasını istemişlerdir. Bunun üzerine Nazmi Bey 28 Kasım 1921'de görevinden alınmış ve yerine Cevat Bey tayin edilmiştir⁴⁴¹.

Muâvenet-i Bahriye Grubu bu sevkiyat sırasında bazı casusların Anadolu'ya geçmesine engel olamamıştır. Bu olay üzerine Ankara'dan gelen emir gereğince Grup, Felah Grubu ile koordineli çalışmaya başlamıştır. Böylece Muâvenet-i Bahriye Grubu, 15 Aralık 1921 tarihinde Felah Grubu bünyesine katılmıştır⁴⁴². Bu grubun hem müstakil dönemdeki hem de Felah Grubu içindeki faaliyetleri Milli Mücadele hareketi için oldukça yararlı olmuştur.

3.6. Namık Grubu'nun Faaliyetleri

Namık Grubu, Anadolu'nun silah, cephane ve mühimmat ihtiyacını temin etmek maksadı ile 30 Ocak 1921 tarihinde hususi bir teşkilat olarak kurulmuştur⁴⁴³. Bu grup Fevzi Paşa'nın telkinleriyle Topçu Yüzbaşı Halil İbrahim Bey ve Mülazım-ı evvel Ahmet Naci Bey tarafından kurulmuştur⁴⁴⁴. Grubun en önemli çalışması Çobançeşme depolarında bulunan cephanenin büyük bir bölümünü Anadolu'ya kaçırabilmesi olmuştur. Ancak grubun kuruluş amacı dışındaki işlerle de uğraşması Fevzi Paşa tarafından eleştirilmiştir.

⁴³⁷ Geniş bilgi için Bkz. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, (2008). *İstiklal Harbi'nde Bahriyemiz*, Yay. Hz. Soner Polat, (II. Baskı), İstanbul: DKK Yayınevi

⁴³⁸ Gambot: Bir veya birkaç silahı bulunan küçük savaş gemileri

⁴³⁹ Aydın, (1992). s. 105

⁴⁴⁰ Sevk edilen silah cephane araç ve gereçlerin listesi için bkz. *İstiklal Harbi'nde Bahriyemiz*, (2008). s. 75-77

⁴⁴¹ Himmetoğlu, a.g.e, s. 257

⁴⁴² Öksüz, H. (2006). Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Deniz Kuvvetlerinin Durumu ve Milli Mücadeleye Katkıları, III. *Deniz Harp Tarihi Semineri, Donanma Komutanlığı*, Ankara: Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, s. 4-35

⁴⁴³ Türkmen, (2001). s. 254, Yurtsever, (2008). s. 65, Aydın, (1992). s. 109, Himmetoğlu, (1975). s. 257

⁴⁴⁴ Yurtsever, (2008). s. 65

Bu yüzden Fevzi Paşa kendi telkinleri ile kurulan bu gruptan desteğini çekmiştir ve Namık Grubu'nun faaliyetleri diğer gizli gruplar kadar uzun olamamıştır.

3.7. İhtiyat Grupları: Ferhat ve Kerimî

Milli Mücadele döneminde birçok gizli grup kurulmuştur. Kurulan bu gruplar İstanbul'dan Anadolu'ya her türlü ihtiyaç malzemelerini yollamışlardır. Ancak bu grupların faaliyetleri gelişen şartlar neticesinde zaman zaman aksamalara uğramıştır. İşte bu aksamaların olması halinde hemen faaliyette bulunabilecek grupların kurulması düşünülmüştür. Bu gruplar tedbir olarak her an vazifeye hazır olarak bekleyecek, aksamalar olduğu takdirde diğer grupların yerini alacaktı. Ferhat ve Kerimî grupları da bu amaçla kurulan gruplardandır. Ancak bu gruplardan istenilen ölçüde yararlanılamamıştır. EHUR tarafından planlanan bu grupların yanı sıra sevkiyat işlerine yardımda bulunan münferit gruplar da mevcuttu. Bu gruplar kendi yöntemleri ile elde ettikleri teçhizatı diğer grupların yardımıyla Anadolu'ya gönderiyorlardı. İstanbul'un işgal edilmesi ve İşgal kuvvetlerinin halk üzerinde baskı kurması bireysel yardım gruplarının artmasına neden olmuştur. Nitekim bu sayede halk kaçakçılık yolu ile birçok malzemeyi Anadolu'ya göndermiştir. Bu bireysel faaliyetler zamanla teşkilatlanmaya dönüşmüş ve Hüsni (Himmetoğlu) Bey tarafından Kaçakçılık Teşkilatı adı altında idare edilmiştir. Kaçakçılık Teşkilatına halkın her kesiminden yardım edenler olmuştur. Teşkilat bu sayede kaçakçılık konusunda oldukça ilerlemiştir. Hüsni Himmetoğlu anılarında kaçakçılığı yapılan malzemenin hangi yollarla temin edildiğini şöyle açıklamıştır⁴⁴⁵:

- 1- Baskın şekli ile yani muhafızları bağlamak veya tevkif etmek yolu ile
- 2- Para verme eğlenmeye götürme, içki içirme ve sarhoş etme yolu ile
- 3- Depo, ambar, fabrika ve müessesat arasında lüzum gösterilerek yer değiştirmek suretiyle
- 4- Satın alma komisyonundan bedeli mukabilinde satın alma yoluyla
- 5- Lüzumlu eşyaları alıp sorumlu Subayları Anadolu'ya kaçırma yolu ile
- 6- Şahsen alınacak ve taşınabilecek miktarları ilgili kimselere aldırarak yolu ile
- 7- Resmi ve dini günlerde müsaade ile girilecek depolardan çalma ve kaçırma yolu ile

⁴⁴⁵ Himmetoğlu, (1975). s. 292-293

- 8- Dolu ve sayılı sandıkları, boşaltmak ve yerine başka sandıklar koymak yolları ile

İşte bu yöntemlerle İşgal kuvvetleri denetimindeki depo, ambar, fabrika ve limanlardan birçok askeri malzeme kaçırılmıştır. Nitekim Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında işgal altında bulunan bölgelerden kaçırılan silahların rolü oldukça büyüktür.

SONUÇ

I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kaldı. Mütareke şartları Osmanlı açısından oldukça ağır hükümler içermekteydi. Ayrıca bu hükümlerin arasında birçok madde istismara oldukça müsait idi. Mütareke şartları gereğince Osmanlı ordusunun büyük bir bölümünün terhis edilmesi gerekmektedir. Ancak bu önemli dönemde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riayaseti ordu ve kolordulardaki iskelet kadroyu muhafaza için elinden gelen çalışmaları yaptı. Buna rağmen kaldırılan ordu ve kolordularda görev yapan subayların birçoğu İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. İstanbul'a dönen subaylar Mütareke şartlarını uygulamak ve Osmanlı ordusunun dağılmasını izlemek taraftarı değildiler. Bu doğrultuda vatan müdafaası adına birçok girişimde bulundular. Bu girişimler sırasında Fevzi Paşa, Cevat Paşa ve Mustafa Kemal Paşa tarihe "Üçler Misakı" adıyla geçen antlaşmalarında silahların teslim edilmemesi, orduların dağıtılmaması ve Anadolu'da bir Milli irade oluşturulması konusunda fikir birliğine vardılar. Bu görüşme esnasında daha önce kurulması planlanan müfettişliklerin derhal kurularak faaliyete geçmesi kararı alınmıştır. Nitekim Osmanlı ordusu I., II. ve III. Ordu müfettişlikleri namlarıyla üç ordu müfettişliğine ayrılmıştır. I. Ordu Müfettişliği'ne Fevzi Paşa, II. Ordu Müfettişliği'ne Mersinli Cemal Paşa ve III. Ordu Müfettişliği'ne de Mustafa Kemal Paşa atanmıştır. Bu müfettişlikler 30 Nisan 1919 tarihinde çıkan padişah iradesi ile resmiyet kazanmıştır.

Müfettişliklerin kurulmasından kısa bir süre sonra İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Türk halkı bu işgal karşısında sessiz kalmamış, vatanın dört bir yanında mitingler düzenlemiştir. Bu mitinglerin büyük bir kısmı I. Ordu Müfettişliği mıntıkası içerisinde yapılmıştır. Bu dönemde I. Ordu Müfettişliği Trakya, İstanbul, Bursa, İzmit, Çanakkale, Balıkesir ve çevresinden sorumlu idi. İtilaf Devletleri bu mıntukalar dâhilinde birçok miting yapılması dolayısıyla Osmanlı hükümetine şikâyetle bulunmuşlardır. Buna rağmen mitingler devam etmiş hatta Yunan ordusuna karşı ilk askeri direniş I. Ordu Müfettişliği emrindeki 14. Kolordu birliklerince yapılmıştır. II. Ordu Müfettişliği'ne bağlı olan 17. Kolordu'nun askerleri işgal sırasında Yunanlılara esir düşmüş ve böylece 14. Kolordu işgal bölgesindeki en önemli Türk kuvveti haline gelmiştir. 14. Kolordu bu dönemde işgalin yavaşlatılması adına çok mühim çalışmalar yapmıştır. I. Ordu Müfettişliği'ne bağlı diğer bir kolordu da I. Kolordu'dur. Trakya ve civarından sorumlu

olan bu kolordu bölge haklının Milli Mücadele hareketine katılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Milli Mücadele hareketinin başarı ile sonuçlanmasındaki en önemli etkenlerden biri gizli örgütlerin çalışmalarıdır. Bu gizli örgütler Anadolu'nun asker, silah, cephane, istihbarat ve propaganda ihtiyacını büyük ölçüde karşılamışlardır. Bu örgütlerin faaliyetleri neticesinde birçok önemli komutan İstanbul'dan Anadolu'ya kaçırılmış ve kurulan yeni orduda önemli görevler almaları sağlanmıştır. Ayrıca örgütlerin istihbarat faaliyetleri sayesinde Yunan ordusun askeri durumu hakkında önemli bilgiler edinilmesini sağlanmıştır. Bu bilgiler Kurtuluş Savaşı sırasında Türk ordusuna büyük avantaj sağlamıştır.

Türk tarihi içerisinde Milli Mücadele döneminin önemi oldukça büyüktür. Türk halkı Mustafa Kemal Paşa önderliğinde işgallere ve haksızlığa göğüs germiş, bunun neticesinde İstiklal Savaşı'nı kazanarak kararlılığını ortaya koymuştur. İşte bu savaşın kazanılmasında çalışmamızda anlattığımız kurum ve kuruluşların payı da oldukça büyük olmuştur.

KAYNAKLAR

Genelkurmay ATASE Arşivi

Koleksiyon	Kutu	Gömlek	Belge
İstiklâl Harbi	14	57	57-2
	14	102	102-1
	14	102	102A
	14	144	144-1
	22	122	122AA
	22	122	122AB
	22	122	122AC
	22	122	122AD
	22	122	122AF
	22	122	122AG
	22	122	122AH
	22	122	122AI
	22	122	122AJ
	30	72	72-1
	40	93	93-1
	41	109	109-1
	62	83	83-1
	62	83	83AA
	63	109	109-1
	114	113	113-1
	137	7	7-1
	176	2	2-1
	195	215	215-1
	207	35	35-1
	214	87	87-1
	295	81	81-2
	358	29	29-1
	438	174	174-1

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

- Dosya No: 3551, Gömlek No: 266284, Fon Kodu: BEO
- Dosya No: 158, Gömlek No: 73 , Fon Kodu: İ..DUİT
- Dosya No: 158, Gömlek No: 52, Fon Kodu: İ..DUİT
- Dosya No: 158, Gömlek No: 72, Fon kodu: İ..DUİT
- Dosya No: 59, Gömlek No: 27, Fon Kodu: İ..DUİT
- Dosya No: 19, Gömlek No: 1, Fon Kodu: DH.İ.UM
- Dosya No: 30, Gömlek No: 30, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ
- Dosya No: 55, Gömlek No: 10, Fon Kodu: DH.KMS.
- Dosya No: 249, Gömlek No: 211, Fon Kodu: MV.
- Dosya No: 55, Gömlek No: 7, Fon Kodu: DH.KMS.
- Dosya No: 19, Gömlek No: 1, Fon Kodu: DH.İ.UM
- Dosya No: 11, Gömlek No: 26, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.
- Dosya No: 15, Gömlek No: 8, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.
- Dosya No: 27, Gömlek No: 54, Fon Kodu: DH.EUM.3.Şb
- Dosya No: 13, Gömlek No:39, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.
- Dosya No: 16, Gömlek No: 68, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.

Gazeteler: **Alemdar**, 24 Mayıs 1919, 152-1462

Alemdar, 26 Mayıs 1919, 154-1464

Alemdar, 18 Mayıs 1919, 146-1456

Alemdar, 4 Temmuz 1920, 557-2857

Alemdar, 5 Temmuz, 1920, 558-2858

Alemdar, 6 Temmuz, 1920 559-2859

Tasvir-i Efkâr, 4 Haziran 1919, 2745

Tasvir-i Efkâr, 16 Mayıs 1919, 2727

Tasvir-i Efkâr, 31 Mayıs 1919, 2741

Tercüman-ı Hakikat, 25 Mayıs 1919, 13739

Tercüman-ı Hakikat, 16 Mayıs 1919, 12730, 13730

Adıvar, H. E. (2011). *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, İstanbul: Can Yayınları.

Ahmet İzzet Paşa, (1993). *Feryadım*, (Haz. Süheyl İzzet Furgaç, Yüksel Kanar), İstanbul: Nehir Yayınları.

- Akandere, O. (2008). Milli Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesinde Faaliyet Gösteren, Müfrezeler, Milis Kuvvetleri ve Çeteler (1918-1922), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 19, Konya.
- Akbaş, R. (2008). *Mareşal Fevzi Çakmak (1876-1950)*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Akdağ, Ö. (2002). İstiklal Savaşı'nın İlk Safhasında Mitingler (Kasım 1918 – Haziran 1919, *Türkler*, Cilt XV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Aksun, Z. N. (2006). *Enver Paşa ve Sarıkamış Harekâtı*, Haz. Erol Kılınç, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Akşin, S. (2004). *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cilt I, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşin, S. (1970). *31 Mart Olayı*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Albayrak, M. (1998). *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Ali Çetinkaya, *Askerlik Hayatım Irak Cephesi İşgal İzmir'i ve Ayvalık*, (2012). (Yay. Hz. Şimşek, O. ve Dilek, Z.) İstanbul: Türk İş Bankası Yayınları.
- Apak, R. (1990). *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Arıkan, Z. (1989). *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2012). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul: Alkım Kitapevi.
- Arslan, A. (2005). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını*, İstanbul: Truva Yayınları.
- Atalay, B. (2001). *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*, İstanbul: TATAV Yayınları.
- Atatürk Araştırma Merkezi, *Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatırları*, (1993). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları
- Atatürk, M. K. (2001). *Nutuk*, Cilt I/II/III, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Atay, F. R. (1944). *19 Mayıs*, Ankara.
- Atay, F. R. (2004). *Çankaya*, İstanbul: Pozitif Yayıncılık.
- Augustinos, G. (1997). *Küçük Asya Rumları*, Çev. Devrim Evcı, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Avcı, O. (2004). *Irak'ta Türk Ordusu 1914-1918*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Aybars, E. (2006). *İstiklal Mahkemeleri*, İzmir: Zeus Kitapevi.
- Aydemir, Ş. S. (1993-1995). *Tek Adam*, İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Aydın, M. (1992). *Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faâliyetleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Aydın, M. (1990). Milli Mücadele Yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi Lehinde İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Bir Grup: Zabitan Grubu (27 Ekim 1920-20 Eylül 1921), *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı: 1.
- Aydın, M. (1989), Hamza Grubu, *Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 3, Ankara: A.Ü. TİTE.
- Aydın, M. (2002). Milli Mücadele Döneminde İstanbul'da Faaliyette Bulunan Gizli Gruplar, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 15, Ankara.
- Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920)*, (1967). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, (2003). *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk*, Ankara.
- Bayar, C. (1966-1968). *Bende Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, Cilt V, VI, VII, İstanbul.
- Baydar, E. (1970). Mustafa Kemal'in Gizli Teşkilatını Ben İdare Ediyordum, *Cumhuriyet Gazetesi*, (5 Ekim- 2 Kasım).
- Baydar, M. (1955). *31 Mart Vak'ası*, İstanbul: Milli Tesevüt Birliği Yayınları.
- Bayraktar, B. (1998). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ayvalık Tarihi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Bıyıklıoğlu, T. (1992). *Trakya'da Milli Mücadele*, Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Birinci, İ. (1971). Milli Mücadele İçin Kurulan Çeteler, *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul.
- Birsel, C. (1998). *Lozan*, Cilt I, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Bismarck, O. V. (1983). *Düşünceler ve Hatıralar*, Cilt: I, II, III, Çev. Nijad Akipek, İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Burak, M. D. (2005). El-Cezire Kumandanı Nihat Paşa'nın Eşkîya Tarafından Soyulması, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt VI, Sayı I.
- Bodur, H. (2005). *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara: Çağlar Yayınları.
- Cebesoy, A. F. (2000). *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul.
- Can, F. (1963). Karakol Cemiyeti Nasıl Kurulmuştu?, *Yakın Tarihimiz*, Cilt: IV.
- Can, F. (1962). Kurmay Albay Bakkal Todori'nin Hikâyesi, *Yakın Tarihimiz*, Cilt II, Sayı: 24.
- Coşkun, A. (2005). *Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

- Çakmak, F. (1936). *Büyük Harpte Şark Cephesi Harekâtı*, Ankara.
- Çam, Y. (1991). *Millî Mücadele’de İzmit Sancağı*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Çelebi, M. (1992). *Heyet-i Nasiha*, İzmir: Akademi Kitapevi.
- Çelebi, M. (2010). *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu’da Yunan Mezalimi (1919-1922)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Çukurova, B. (1989). *MM Grubu Haber Alma Raporlarında Grup Faaliyetleri ve Bazı Zararlı Cemiyetler*, A.Ü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, (Ocak 2008). *İstiklal Harbi’nde Bahriyemiz*, (II. Baskı), Ankara.
- Dilek, M. S. (2009). Paris Barış Konferansı’nda Ermeni Sorunu, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*.
- Eraslan, C.. (2002). I. Dünya Savaşı ve Türkiye, *Türkler*, Cilt 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Erdeha, K. (1975). *Milli Mücadele’de Valiler ve Vilayetler*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Erdem, N. (2012). *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)*, İstanbul: Derlem Yayınları.
- Ergezer, N. (1993). *Cafer Tayyar Paşa*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Bölümü, Ankara.
- Ertürk, H. (1975). *Milli Mücadele Senelerinde Teşkilat-ı Mahsusa*, (Hz. Tevfik Apay), Basılmamış Daktilo metin, Ankara: ATASE Arşivi Kütüphanesi.
- Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, (1999). *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Cilt I.
- Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, (1999). *Atatürk’ün Samsun’a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı’nın Başlatılmasına Dair Belgeler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayınları, (1963). *Türk İstiklal Harbi*, Cilt II/I, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayınları, (1965). *Türk İstiklal Harbi*, Cilt II/II, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayınları, (1974). *İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, Cilt IV, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayınları, (1964). *Türk İstiklal Harbi*, Cilt V, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayınları, (1971). *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi* Cilt III/VI, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayınları, (1952-1965). *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Sayı: 1-51, Ankara.
- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayınları, (1993). *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Cilt II/II, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayınları, (1979). *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Cilt IV/I, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayınları, (1979). *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Cilt III/I, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayınları, (1972). *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Wawro, G. (2003). *The Franco-Prussian War*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gökbilgin, T. (1959). *Milli Mücadele Başlarken I*, Ankara.
- Gönlübol, M. ve Sar, C. (1963). *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Göztepe, T. M. (1969). *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahideddin Mütareke Gayyasında*, İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Güner, Z. (1998). *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Güler, A. (1988). *İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Güler, A. (1995). *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara: Rizeliler Kültür ve Dayanışma Derneği.
- Hatemi, N. (2010). *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, Cilt 2, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Haydaroğlu, İ. P (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Himmetoğlu, H. (1975). *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları*, Cilt I, İstanbul: Ülkü Matbaası.
- Howard, M. (2007). *The First World War: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, s. 30-32.
- İğdemir, U. (1980). *Atatürk'ün Yaşamı*, Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İlgürel, M. (1999) *Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, İstanbul.
- İlter, E. (2002). *Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi*, Ankara: MİT Basımevi.

- İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, (1992). (Yay. Hz. Bilal Şimşir), Cilt I, Ankara: TTK Yayınları.
- İnönü, İ. (2006). *Hatıralar*, (Yay. Hz. Sabahattin Selek), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İzmir Mebusu Kâzım Paşa'nın Bir Mektubu, (1933). *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1933.
- Jaeschke, G. (1991). *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara: TTK Basımevi.
- Jaeschke, G. (1989). *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Cilt I, Ankara: TTK Yayınları.
- Kandemir, F. (2008). *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafası*, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Karabekir, K. (2008). *İstiklâl Harbimiz*, Cilt I, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karabekir, K. (2011). *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karabekir, K. (2005). *İstiklal Harbimizin Esasları*, Haz. Faruk Özerengin, İstanbul: Emre Yayınları.
- Kaya, M. (2001). Bursa'da Asayışı Sağlama Çabaları, *ATA Dergisi*, Sayı:10, Konya: Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Kaymaz, İ. Ş. (2003). *Musul Sorunu*, İstanbul: Otopsi Yayınları.
- Keleş, Z. (1993). *Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşa*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, A.Ü TİTE, Ankara.
- Keleşyılmaz, V. (1999). *Teşkilat-ı Mahsûsa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)*, Ankara: ATAM.
- Keleşyılmaz, V. (1999). Belgelerle Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşına Giriş Süreci, *Erdem*, Cilt 11, Sayı: 31.
- Kemal, C. (2010). Mustafa Kemal'in Mondros Mütarekesi'ne Tepkisi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 46.
- Kılıç, D. (2008). *Tarihten Günümüze Ermeni Patrikhanesi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kılıç, M. (2010). *Savaş, Çöküş ve Mütareke Yılları*, İstanbul: Okan Üniversitesi Yayınları.
- Külçe, S. (1946), *Mareşal Fevzi Çakmak*, İzmir: Yeni Asır Matbaası.
- Macar, E. (2003). *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mango, A. (2004). *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, Çev. Füsun Doruker, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Meray, S. L. (1987). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri*, Ankara: AÜ Basımevi.

- Mert, H. (2002). Çanakkale Savaşlarının Askeri, Siyasi ve Sosyal Sonuçları, *Türkler*, Cilt 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Mülhman, C. (2009). *İmparatorluğun Sonu 1914 – Osmanlı Savaşa Neden ve Nasıl Girdi?* Çev. Kadir Kon, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Oran, B. (1991). *Türk-Yunan İlişkileriyle Batı Trakya Sorunu*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Orbay, R. (2003). *Siyasi Hatıralar*, İstanbul: Örgün Yayınları.
- Öke, M. K. (1987). *Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Öksüz, H. (2006). Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Deniz Kuvvetlerinin Durumu ve Milli Mücadeleye Katkıları, *III. Deniz Harp Tarihi Semineri, Donanma Komutanlığı*, Ankara: Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi.
- Özalp, K. (1971). *Milli Mücadele (1918-1922)*, Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özcan, M. (2005). *Tarihin Işığında Yunan Mezalimi*, İstanbul: IQ Yayıncılık.
- Özdemir, Z. (2001). *Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Cepheleleri*, Ankara.
- Özdemir, Z. (2001). *Balıkesir Bölgesi'nde Milli Mücadele Önderleri*, Ankara.
- Özçelik, A. (1993), *Ali Fuat Cebesoy*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özçelik, A. (1991) Mareşal Fevzi Çakmak, *Milli Kültür*, Sayı 83.
- Özçelik, A. (1993) Fevzi Çakmak, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul.
- Özgiray, A. (1989). Yunan Amaçları ve İtilaf Devletleriyle Türkiye Üzerinde Çevirdikleri Entrikalar (1914-1919), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 4.
- Pennix, M. (2013). *The Ottoman Empire in World War I: A Rational Disaster*, Unpublished Master's Thesis, Eastern Michigan University, Ypsilanti, Michigan.
- Sabis, A. İ. (1991). *Harp Hatıralarım Birinci Dünya Harbi*, Cilt I, İstanbul: Nehir Yayınları.
- Sağlam, M. H. (2007). *II. Tertip Düstür Kılavuzu*, Cilt II, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sander, O. (2013). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Sarihan, Z. (1993) *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sarihan, Z. (2004). *Kurtuluş Savaşı Gençliği*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Schuman, F. L. (1953). *International Politics*, (Beşinci Baskı). U.S.A. McGraw-Hill Book Company.

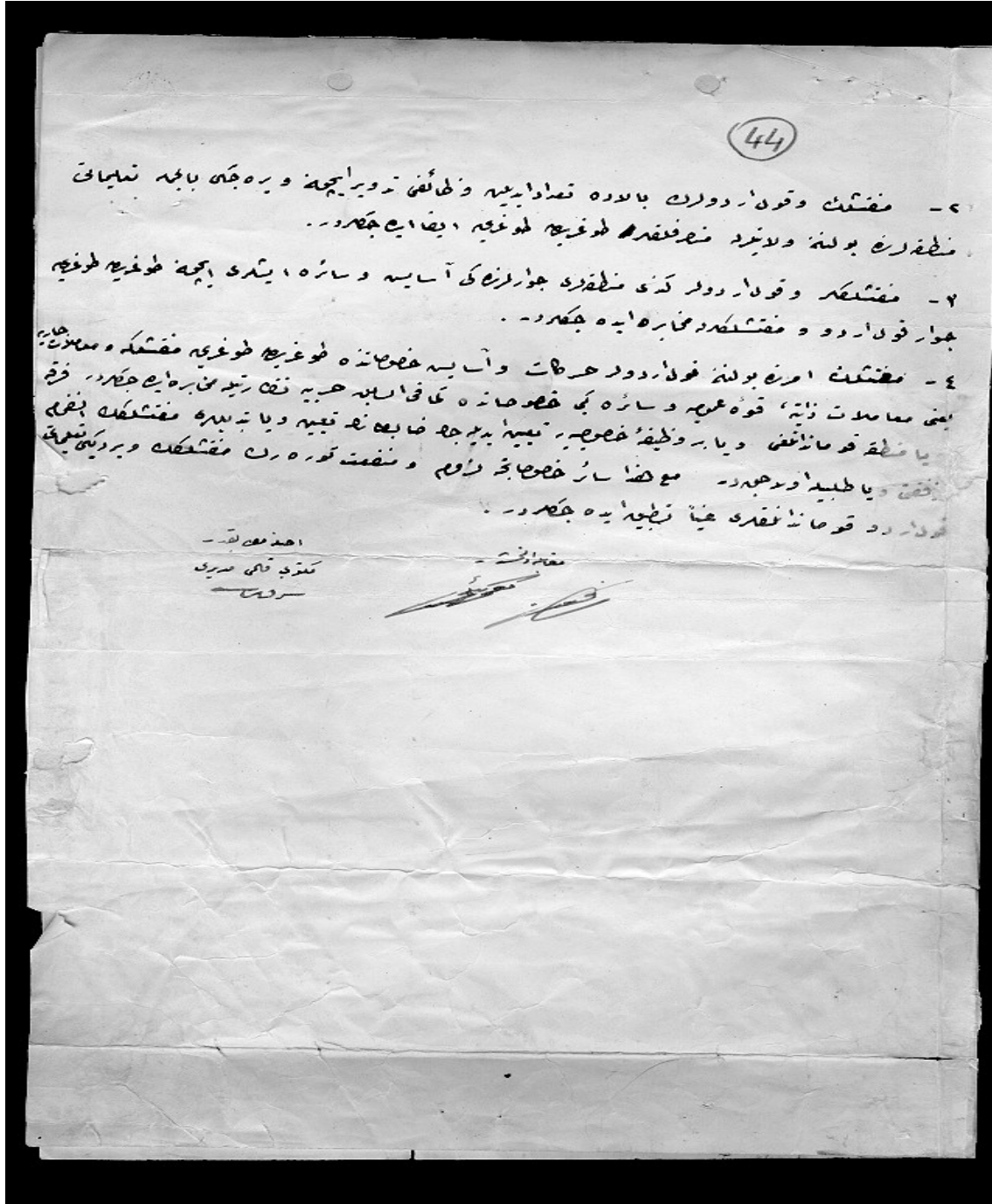
- Seçer, T. (2005). *Destanlaşan Çanakkale Deniz Kara Hava Savaşları*, İstanbul: Kartuş Yayınevi.
- Selek, S. (1982). *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı*, Cilt I, İstanbul: Örgün Yayınları.
- Selvi, H. (2007) *İşgal ve Protesto*, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Sofuoğlu, A. (1994). Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi'nin Faaliyetleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*.
- Sonyel, S. R. (2011). *İngiliz Gizli Belgeleriyle Türk-Yunan İlişkileri (1821-1923)*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Sönmez, B., Yıldız, R. (2008). *Ateşe Dönen Dünya Sarıkamış*, İstanbul: İkarus Yayınları.
- Steinberg, J. (2011). *Bismarck: A Life*, Oxford: Oxford University Press.
- Süvari Yüzbaşı Ahmet Bey, (1928). *Türk İstiklal Harbinin Başında Milli Mücadele*, Ankara: Büyük Erkân-ı Harbiye Reisliği Matbaası.
- Şahin, S. (1989). *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Bahriyesinin Deniz Harekât ve Faaliyetleri*, A.Ü TİTE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Şahingöz, M. (2002), Milli Mücadele'de Protesto ve Mitingler, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 15, Ankara.
- Şahingöz, M. (1988). İzmir'de Yapılan Maşatlık Mitingi ve İzmirliilerin İşgale Tepkisi, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı IV (53-60).
- Şapolyo, E. B. (1967). *Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi*, İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Şapolyo, E. B. (1944). *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, Ankara: Berkalp Kitapevi.
- Şimşir, B. N. (1976). *Malta Sürgünleri*, (Birinci Baskı), İstanbul: Milliyet Yayınları.
- T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşiv Dairesi, (1982). *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, Ankara, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dairesi.
- Tanör, B. (2002). *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, S. (1973). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Tansu, S. N. (2011). *İki Devrin Perde Arkası*, (Anlatan Hüsamettin Ertürk), İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Tekeli, İ., İlkin, S. (1989). *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tevetoğlu, F. (1988). *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Tevetoğlu, F. (1960). Hamza Grubu, *Türk Ansiklopedisi*, Cilt 18, Ankara: MEB Basımevi.
- Tolon, A. H. (2004). *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Toker, H. (2006). *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, Ankara: Genelkurmay Atase ve Denetleme Başkanlığı Yayınları.
- Townshend, C, (Editör). (2000). *The Oxford History of Modern War*, Oxford: Oxford University Press.
- Turan, M. (1999). *Yunan Mezalimi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Turgut, G. (2006). *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Türkgeldi, Â. F. (1948). *Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi*, Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, (1995). *Pontus Meselesi*, Yay. Haz. Yılmaz Kurt, Ankara: TBMM Yayınevi.
- Türkiye'de Yunan Fecâyî, (2003). (Yay. Hz. Turan, M. Özbek, S. Yıldırım Z.) Ankara: Berikan Yayınları.
- Türkmen, Z. (2001). *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması*, Ankara: TTK Yayınları.
- Türkmen, Z. (2000). *Belgelerle Yunan Mezalimi*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Türkmen, Z. (1996). Mütareke Döneminde (1918-1920) Ordu: Mütareke Döneminden Milli Mücadeleye Geçişte Ordunun Yeniden Yapılanması, *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 41 Ankara.
- Türkmen, Z. İkinci Meşrutiyet Döneminde (1909-1919) Osmanlı Ordusunda Müfettişlik Teşkilatına Geçiş ve Uygulamalar, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türkmen, Z. (1989). *Hareket Ordusu ve Mahmut Şevket Paşa*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uçarol, R. (1985). *Siyasi Tarih*, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Uğurlu, N. (2009). *Direnış 1919 Ali Çetinkaya-Kazım Özalp*, İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Umar, B. (1974). *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uslu, D. (2012). Paris Barış Konferansı'ndaki Yunan İsteklerinin Batı Basınına Yansımaları, *History Studies: International Journal of History* ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print) Volume 4 Issue 2, p. 361-371, July 2012, Web: http://www.historystudies.net/Makaleler/1479817459_Dilara%20Usluu.pdf adresinden 20 Haziran 2014 tarihinde alınmıştır.

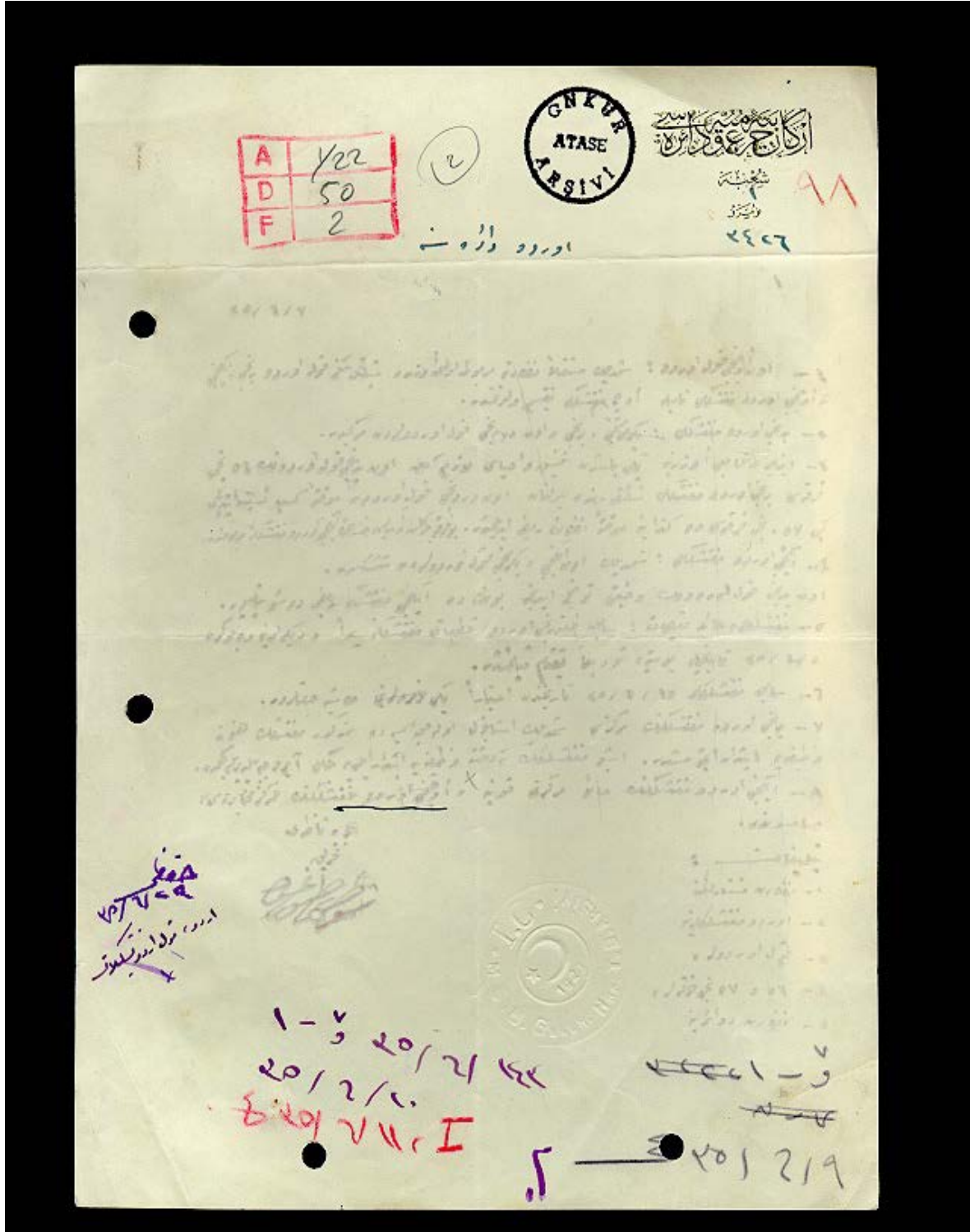
- Yalçın, S., Koca, S. (2005). *Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Yalçın, E. S. (2000). *Atatürk'ün Milli Dış Siyaseti*, Ankara: Berikan Yayınları.
- Yel, S. (1990). *Yakup Şevki Paşa ve Askerî Faâliyetleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Yel, S. (1991). Mondros Mütarekesi ve İngiliz Politikası, *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl: 4, Sayı 8.
- Yel, S. (2008). Mondros Mütarekesi ve Elviye-i Selasenin Tahliye Edilmesi, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/4 Summer, Web: http://www.turkishstudies.net/Makaleler/548210638_yelselma.pdf adresinden 15 Haziran 2014 Tarihinde alınmıştır.
- Yel, S. (1992). Yakup Şevki Paşa'nın Erzurum'dan Ayrılışının Sebepleri ve İstanbul ile Ankara Arasında İrtibat Tesis Etmeye Çalışması, *OTAM*, Sayı: 3.
- Yetim, F. (1994). *Millî Mücadele Dönemi'nde Mitingler 1918–1920*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yılmaz, Ö. (2005). *Devletler ve Hânedanlar*, Cilt: IV, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yılmaz, V. (1992). I. Dünya Harbi ve 2 Ağustos 1914 Tarihli Türk-Alman İttifak Antlaşması, *Atatürk Yolu*, Ankara: A.Ü. TİTE
- Yurtsever, S. (2008). *Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Zürcher, E. J. (1987). *Milli Mücadele'de İttihatçılık*, (Çev: Nüzhet Salihoğlu), İstanbul.

EKLER

Ek-1. (devam) Müstakil 13. Kolordu ve Ordu müfettişliklerine ait talimatname sureti
(ATASE, İSH, K: 14 G: 102, B: 102A)

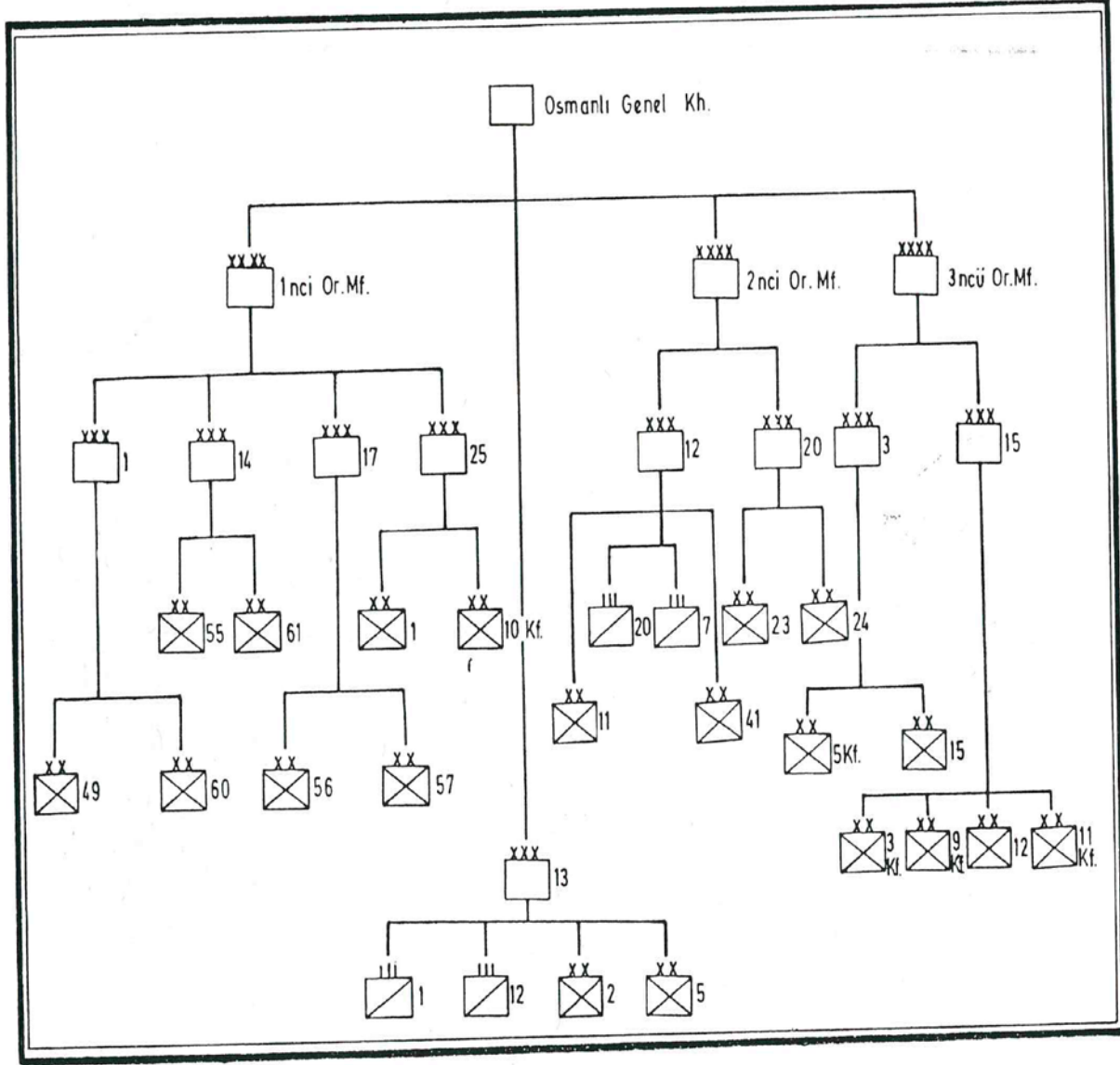
Ek-2. EHUR tarafından birliklere gönderilen Ordu Müfettişliklerinin mntıkalarını belirten belgenin sureti (ATASE, İSH, K: 176, G: 2, B: 2-1)

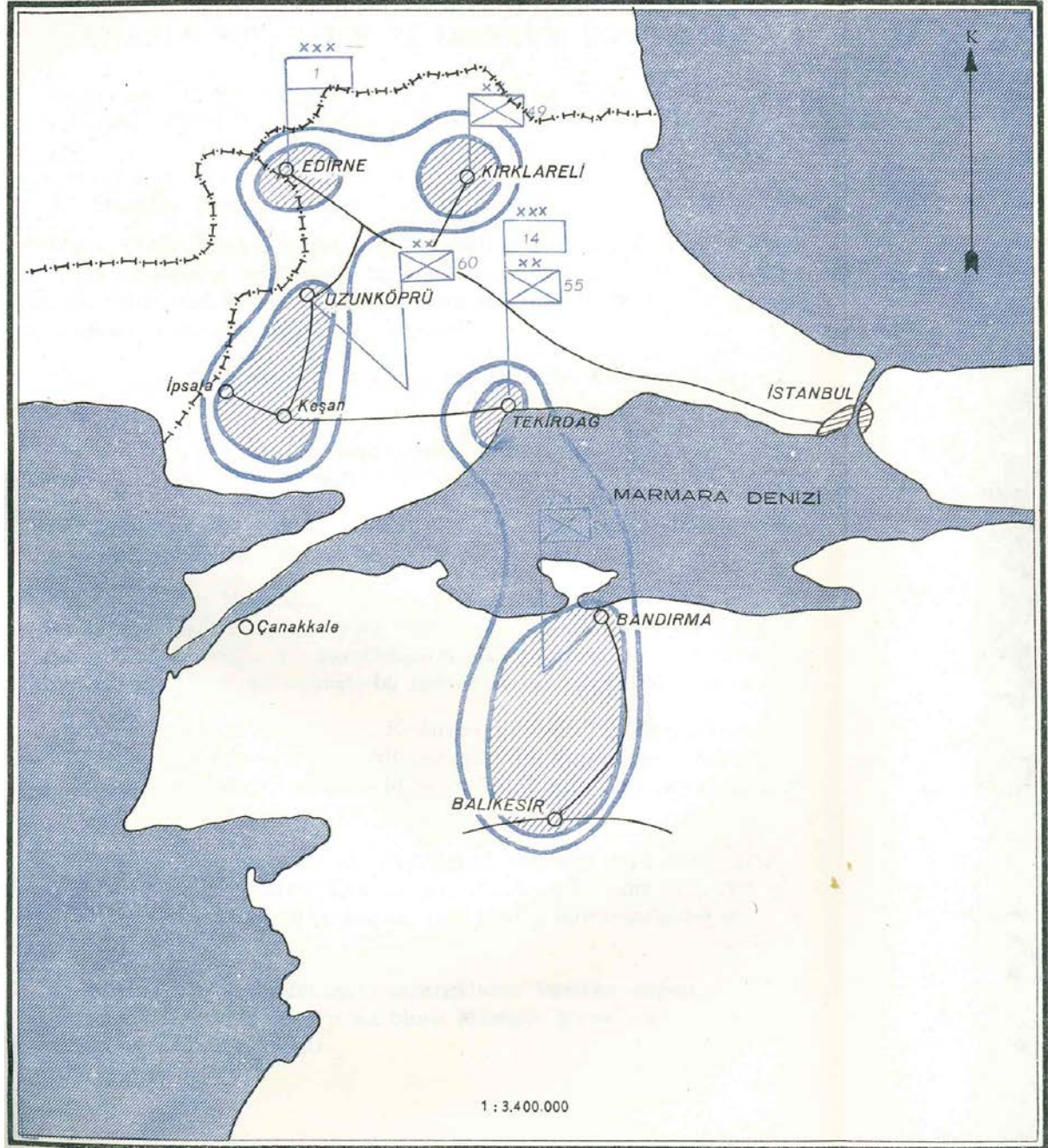
Ek-6. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa tarafından Hüdavendigâr Valisi Gümülcineli İsmail Beyefendi'ye Bursa Vilayetine I. Ordu Müfettişliği'ne bağlı olduğuna dair gönderilen telgrafın sureti (ATASE, K: 22, G: 122, B: 122AA)

[illegible]

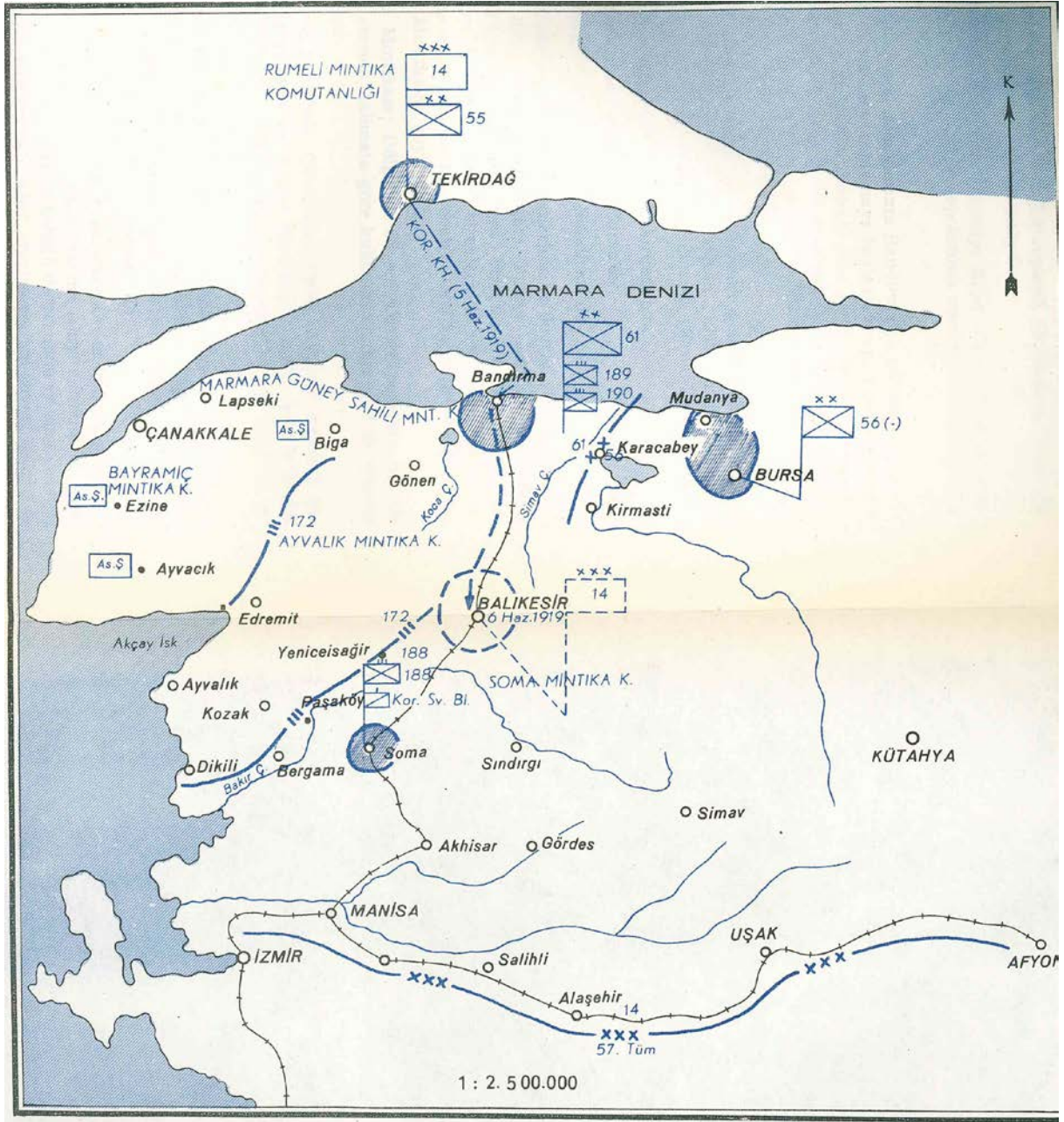
Ek-7. 1919 Mayıs Ayı itibariyle üç Ordu müfettişliği ile müstakil 13. Kolordu'ya bağlı birlikleri gösteren çizelge

Ek-8. 15 Mayıs 1919 tarihinde Trakya'daki Türk kuvvetlerinin durumu (TİH, Cilt II/I, s. 109)

Ek-9. 14. Kolordu'nun 4-8 Haziran 1919 tarihindeki durumu (TİH, Cilt II/I, s. 159)

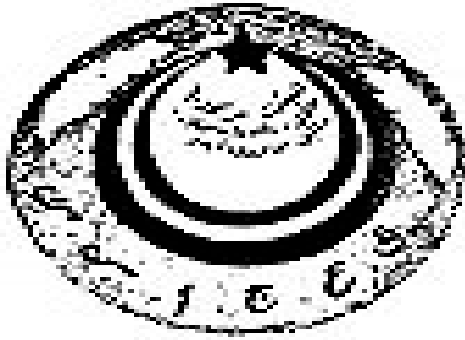
Ek-10. Mufettişlik bünyesindeki komutanların resimleri

I. Ordu Mufettişi Fevzi (Çakmak) Paşa

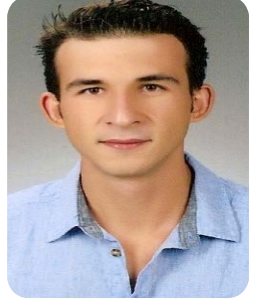
1. Kolordu Komutanı
Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşa14. Kolordu Komutanı
Yusuf İzzet (Met) Paşa25. Kolordu Komutanı
Seyit Paşa

Ek-11. Gizli Örgütlerin Mühürleri

Karakol Cemiyeti'nin
MühürüFelâh Grubu'nun
MühürüFelâh Grubu'nun
MühürüHamza Grubu'nun
MühürüM.M. Grubu'nun
MühürüYavuz Grubu'nun
Mühürü

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

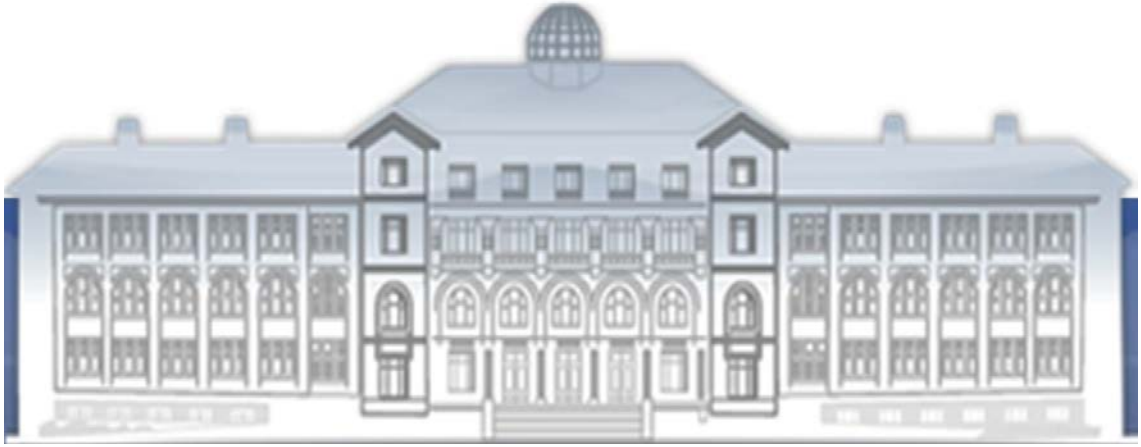
Soyadı, Adı : CENBEK, Orkun
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 23.06.1989 – Altındağ
Medeni Hali : Bekâr
Telefon : 0506 556 09 23
E-posta : orkun.cenbek@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi/ T.C Tarihi Bilim Dalı	Devam Ediyor
Lisans	Ankara Üniversitesi/ Tarih Bölümü	2011
Lise	Ankara Tınaztepe Lisesi	2006

Yabancı Dili

İngilizce

GAZİ GELECEKTİR..

